

”SE ON OIKEESTI SEMMONEN MIKÄ MEIÄN TÄYTYY HOITAA”
PÄIVÄKODIN TYÖNTEKIJÄN HENKILÖKOHTAINEN RAJA
LASTENSUOJELUILMOITUKSISSA

FOGELMAN HELI
Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos
Sosiaalityön pro gradu –tutkielma
Helmikuu 2006

Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

FOGELMAN, HELI: ”Se on oikeesti semmonen mikä meiän täytyy hoitaa”. Päiväkodin työntekijän henkilökohtainen raja lastensuojeluilmoituksissa.

Pro gradu -tutkielma, 95 s., 2 liites.

Sosiaalityö

Helmikuu 2006

Tämän pro gradu –tutkielman aiheena oli tutkia, miten henkilökohtainen raja vaikuttaa päiväkodin työntekijän päätökseen prosessissa, jossa pohditaan lastensuojeluilmoituksen tekemistä. Tutkielmassa olin kiinnostunut myös siitä, miten intuitiivinen tulkinta, joka sisältää kognitiivisen, emotionaalisen ja moraalisen orientoitumisen, vaikuttaa tähän prosessiin. Halusin selvittää, miten päiväkodin työntekijät määrittelevät itse henkilökohtaisen rajan paikkaa ja mitä muita ulottuvuuksia päätös lastensuojeluilmoituksen tekemisestä saattaa sisältää.

Pro gradu –tutkielmani oli laadullinen tutkimus ja tutkimusmenetelmänä käytin puolistrukturoitua haastattelua. Haastateltaviksi valitsin 15 tamperelaisessa päiväkodissa työskentelevää työntekijää, joihin kuului päiväkodin johtajia, erityislastentarhanopettajia, lastentarhanopettajia ja lastenhoitajia. Haastateltavista kymmenen työskenteli kunnallisessa ja viisi yksityisessä päiväkodissa. Päätin kerätä aineiston Tampereelta, sillä Tampereella on järjestetty ”Kädestä pitäen – turvaa lapselle” -hankkeen kautta koulutusta kunnallisen päivähoidon työntekijöille lasten kaltoinkohteluun puuttumiseen.

Lähestyin aihetta abduktiivisesti, jolloin päätin tarkastella aineistoa eri orientoitumisen elementtien kautta, mutta jätin myös aineistolle mahdollisuuden tuottaa muita ulottuvuuksia. Analysoin päiväkodin työntekijöiden haastatteluita tarkastelemalla kolmea eri orientoitumistapaa eli kognitiivista, emotionaalista ja moraalista orientoitumista. Aineistosta nousi esiin näiden kolmen orientoitumistavan lisäksi ammattitaidon, kokemuksen ja kollektiivisuuden ulottuvuudet, mitkä täydensivät käsitystä henkilökohtaisen rajan paikasta.

Tutkielman perusteella voin päätellä, että henkilökohtainen raja on osa päiväkodin työntekijän lastensuojeluilmoituksen tekemiseen liittyvää päätöksentekoprosessia. Päiväkodin työntekijä pohtii päätöstä suuntautumalla siihen kognitiivisen, emotionaalisen ja moraalisen ulottuvuuden avulla. Näiden elementtien lisäksi työntekijä reflektoi tilannetta ammattitaitonsa ja kokemuksensa kautta. Ennen kaikkea päiväkodin työntekijän päätökseen vaikuttaa kuitenkin työyhteisön tuki. Päätöksen lastensuojeluilmoituksen tekemisestä takaa löytyykin useimmiten kollektiivinen, jaettu raja pelkän henkilökohtaisen rajan sijaan.

Avainsanat: lasten kaltoinkohtelu, lastensuojeluilmoitus, henkilökohtainen raja, päiväkotiti, intuitiivinen tulkinta

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
2. TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	3
2.1. Tutkimuskysymykset	3
2.2. Tutkijan näkemys määritelmästä ja sen vaikutus.....	3
3. LASTEN KALTOINKOHTELU ILMIÖN KUVAAJANA.....	6
3.1. Määritelmien moninaisuus.....	6
3.2. Lasten kaltoinkohtelun muodot.....	8
3.3. Ilmitulo ja puuttuminen – puhetta huolesta.....	10
4. LASTENSUOJELUILMOITUS OSANA LASTENSUOJELUTYÖTÄ.....	13
4.1. Lastensuojelu valtiollisen puuttumisen keinona	13
4.1.1. Matka lastensuojelun historiasta nykypäivään.....	13
4.1.2. Lastensuojelun järjestelmä Suomessa.....	14
4.1.3. Lainsäädäntö - lapsen edun tavoittelija.....	15
4.2. Lastensuojeluilmoitus puuttumisen keinona.....	16
4.2.1. Lastensuojeluilmoituksen lähtökohdat.....	16
4.2.2. Lastensuojeluilmoitus-käsitteen ulottuvuuksista	18
4.2.3. Lastensuojeluilmoituksiin liittyvä moniammatillinen yhteistyö juridisesta näkökulmasta	20
4.2.4. Anonyymi lastensuojeluilmoitus mahdollisuutena?	21
5. LASTENSUOJELULLINEN ULOTTUVUUS PÄIVÄHOIDOSSA	23
5.1. Päivähoidosta, sen merkityksestä ja tehtävistä	23
5.1.1. Köyhäinhoidosta subjektiiviseen oikeuteen.....	23
5.1.1.1. Päivähoito muutosten kohteena	23
5.1.1.2. Päivähoito - subjektiivinen oikeus eri muodoissaan	24
5.1.1.3. Päivähoidosta valtakunnallisesti ja paikallisesti Tampereella	26
5.1.2. Päivähoidon merkitys ja tehtävät	27
5.1.2.1. Yhteiskuntapoliittiset tehtävät päivähoidossa.....	27
5.1.2.2. Päivähoidon perustehtävät lastensuojelullisena tukena	29
5.1.3. Pedagogisuus ja sosiaalisuus päivähoidossa	30
5.1.3.1. Päivähoito osana sosiaalishallintoa	30
5.1.3.2. Pedagoginen ja sosiaalinen tehtävä vastinpareina?.....	31
5.2. Moniammatillisuuden kysymykset päivähoidossa.....	33
5.2.1. Moniammatillisuus ja päiväkotityön osaamishaasteet.....	33
5.2.2. Päivähoidon ja lastensuojelun yhteistyö	36
5.2.3. Työntekijän suhde kaltoinkohteluun – likaista työtä?.....	38
6. INTUITIIVINEN TULKINTA ORIENTOITUMISEN ERI ELEMENTTIEN TULOKSENA ...	40
6.1. Intuitiivinen tulkinta apuna henkilökohtaisen rajan etsinnässä.....	40
6.1.1. Miten henkilökohtaista rajaa voitaisiin lähestyä?	40
6.1.2. Sosiaalinen konstruktionismi viitekehyksenä	42
6.2. Orientoitumisen ulottuvuuksista	44
6.2.1. Orientoitumismallin taustaa	44
6.2.2. Kognitiivinen orientoituminen.....	44
6.2.3. Emotionaalinen orientoituminen.....	46

6.2.4. Moraalinen orientoituminen.....	48
7. TUTKIMUKSELLISISTA VALINNOISTA JA AINEISTOSTA.....	50
7.1. Laadullinen tutkimus tutkimuksellisena lähestymistapana.....	50
7.2. Haastattelut aineistonkeruumenetelmänä.....	51
7.3. Aineiston esittely	54
7.4. Aineiston käsittely	56
8. HENKILÖKOHTAISTA RAJAA ETSIMÄSSÄ – AINEISTON ANALYYSI	59
8.1. Kognitiivinen orientoituminen.....	59
8.1.1. Konkreettiset tunnusmerkit	59
8.1.2. Taustatietojen merkitys	63
8.1.3. Muutos ja erilaisuus tarkkailun kohteena.....	64
8.2. Emotionaalinen orientoituminen: puhetta huolesta ja sen tuntemisesta	66
8.3. Moraalinen orientoituminen ja päätöksenteko	69
8.3.1. Moraalisen päätöksenteon mallintamisen käsitteet.....	69
8.3.2. Moraalisen päätöksenteon mallintamisen vaiheet.....	72
8.3.2.1. Dilemman tunnistaminen	72
8.3.2.2. Vastuun ottaminen	73
8.3.2.3. Moraalinen päättely.....	77
8.3.2.4. Päätöksen tekeminen tai toimintaan ryhtyminen	80
8.4. Ammattitaito ja intuitio.....	81
8.5. Kollektiivisuus	84
8.6. Henkilökohtainen raja – jaettu raja?	90
9. LOPUKSI.....	93
LÄHTEET.....	96
LIITE: HAASTATTELUKYSYMYKSET	101

1. JOHDANTO

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee päiväkodin työntekijän henkilökohtaista rajaa siinä prosessissa, jossa työntekijä pohtii lastensuojeluilmoituksen tekemistä. Tarkoituksena on etsiä henkilökohtaisen rajan paikkaa ja sen merkitystä päätöksen lopputulokseen. Tunnistaako päiväkodin työntekijä henkilökohtaisen rajan olemassaolon? Miten päiväkodin työntekijä perustelee itselleen lastensuojeluilmoituksen tekemisen ja mitkä tekijät vaikuttavat lopputulokseen? Mitä asioita työntekijä ottaa huomioon tilannetta arvioidessaan ja mikä on muiden työntekijöiden muodostaman tiimin vaikutus päätöksentekoprosessissa?

Lasten kaltoinkohtelu on ilmiö, josta on alettu puhua vasta muutama vuosikymmen sitten, vaikka ilmiö itsessään on ollut olemassa jo kauan. Kaltoinkohteluun puuttuminen on ilmiön ”löytämistä” vieläkin uudempi asia ja vasta viime vuosina viranomaisia on alettu ohjeistaa siitä, miten lasten kaltoinkohteluun pitää puuttua. Päiväkodin työntekijä voi työssään viranomaisena joutua kohtaamaan lasten kaltoinkohtelua ja ottamaan tähän kantaa. Huolen heräämistä seuraa tilanteen pohtiminen sekä yksin että yhdessä toisten työntekijöiden kanssa. Pohdinnan tulos saattaa olla se, että päädytään tekemään lastensuojeluilmoitus, jolloin asian käsittely siirtyy lastensuojelun sosiaalityöntekijälle. Prosessi huolen syntymisestä varsinaisen lastensuojeluilmoituksen tekemiseen ei kuitenkaan ole yksivivainen ja helppo, vaan päiväkodin työntekijä joutuu viranomaisena pohtimaan ja ottamaan huomioon monta eri asiaa ja näkökulmaa.

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan henkilökohtaista rajaa intuitiivisena tulkintana, johon sisältyy kognitiivinen, emotionaalinen ja moraalinen orientoituminen. Tehtävänä on soveltaa näitä eri orientoitumisen elementtejä, joita on käytetty Heinon (1997) tutkimuksessa lastensuojelun asiakkuuden alkamisen kuvaamiseen, henkilökohtaisen rajan määrittämiseksi. Esittelen nämä kolme orientoitumisen tapaa tarkemmin luvussa kuusi. Etsin päiväkodin työntekijöiden henkilökohtaista rajaa viidentoista haastattelun avulla. Käytän apuna abduktivistista metodologiaa, joka sisältää lähtökohtaisesti hypoteesin eri orientoitumisen tapojen olemassaolosta, mutta joka antaa myös aineistolle mahdollisuuden täydentää määritelmää uusien ulottuvuuksien löytymisen kautta.

Kiinnostukseni aiheeseen syntyi ollessani sosiaalityön syventävien opintojen työharjoittelussa perheneuvolassa, jossa huomasin työntekijöiden pohtivan lastensuojeluilmoitukseen liittyviä kysymyksiä. Päätös lastensuojeluilmoituksen tekemisestä herätti paljon keskustelua työntekijöiden keskuudessa, jolloin aloin pohtia yleisemmin myös muita viranomaistahoja, jotka kohtaavat

työssään lasten kaltoinkohtelua ja kuuluvat tätä kautta potentiaalsiin lastensuojeluilmoituksen tekijöihin. Lyhyet työkokemukseni sekä kunnallisesta että yksityisestä päiväkodista auttoivat minua näkemään problematiikan myös päivähoidon näkökulmasta, vaikka valmistunkin sosiaalityöntekijäksi. Tällä työkokemuksella on ollut osuutensa myös abductionin mahdollistajana, sillä olen heijastanut orientoitumisen eri elementtejä työkokemukseeni päivähoidosta. Koen päivähoidon ja sosiaalityöntekijöiden moniammatillisen yhteistyön parantamisen tärkeäksi ja haasteelliseksi tulevaisuuden tavoitteeksi, millä on myös merkittävä osansa lasten kaltoinkohteluun puuttumisessa ja sen selvittämisessä.

2. TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

2.1. Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymykset ovat tarkentuneet tutkimuksen edetessä. Alussa lähdin liikkeelle melko tarkentumattomista kysymyksistä, sillä koin henkilökohtaisen rajan itsessään tarkentumattomana käsitteenä. Tutkimuskysymykset ovat sittemmin tarkentuneet ja ensimmäisenä tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten ja millaiseksi henkilökohtainen raja määrittyy päiväkodin työntekijöiden puheessa? Toiseksi tutkimuskysymykseksi nousee se, miten orientoitumistapojen eri elementit määrittävät henkilökohtaista rajaa? Ensimmäinen kysymys on asetettu tarkoituksellisesti melko laajaksi, sillä tavoitteena on selvittää sitä kokonaisuutta, jonka tuloksena päätös lastensuojeluilmoituksen tekemisestä syntyy. Toisen kysymyksen tavoitteena on selvittää, miten Heinon (1997) esittämä teoria orientoitumisen eri elementtien yhdistämisestä lastensuojelun asiakkuuden määrittämiseen soveltuu henkilökohtaisen rajan määrittelyyn.

Oleennaista tässä on tutkia, miten työntekijä, joka työssään kohtaa lastensuojeluun liittyviä asioita, ajattelee itse työnsä vaikuttamista ja ilmitulon prosessin etenemisestä epäilystä ja huolesta mahdolliseen lastensuojeluilmoitukseen. Oletuksena on, että lastensuojeluilmoituksen miettimiseen vaikuttavat useat eri tekijät. Työskentelyä ohjaavien lakien lisäksi ammatillisuus ja yksittäisten päiväkotien käytännöt ja keskustelu toisten työntekijöiden kanssa vaikuttavat prosessiin. Mielenkiintoisena ulottuvuutena tässä on kuitenkin se puoli, joka liittyy työntekijän henkilökohtaisiin arvoihin, asenteisiin, mielipiteisiin, näkemyksiin ja elämänkatsomukseen. Tarkoituksena on selvittää tämän henkilökohtaisen ulottuvuuden vaikutusta.

2.2. Tutkijan näkemys määritelmästä ja sen vaikutus

Mielenkiinnon kohteena tutkimuksessa ovat päivähoiton työntekijän ajatukset henkilökohtaisesta rajasta ja lastensuojeluilmoituksista, mikä liittyy laajempaan ilmiöön, lasten kaltoinkohtelun ilmituloon. Erityisesti minua kiinnostaa problemaattiselta tuntuva ”henkilökohtainen raja” eli työntekijän näkemys siitä, milloin tulisi tehdä lastensuojeluilmoitus ja milloin sen voi jättää tekemättä. Henkilökohtainen raja on alun perin työnimi käsitteelle, joka on syntynyt, kun olen ajatellut niiden tekijöiden kokonaisuutta, minkä pohjalta työntekijä tekee päätöksensä tehdä tai olla tekemättä lastensuojeluilmoitus. Ajattelen, että työntekijän henkilökohtaiseen rajaan liittyy monia eri ulottuvuuksia, jotka yhdessä vaikuttavat työntekijän päätökseen puuttua lapsen ja perheen

elämään. Työntekijällä voi olla sekä työn kautta tulleita että henkilökohtaisia näkemyksiä esimerkiksi kaltoinkohtelusta, mikä yhdessä määrittää osaltaan omaa ”rajaa”.

Koska lastensuojeluilmoituksen tekeminen on prosessi, johon liittyy eri vaiheita, joutuu työntekijä esimerkiksi epäilyvaiheessa puntaroimaan monia asioita, joita lastensuojeluilmoituksesta voi lapselle ja perheelle seurata. Lastensuojeluilmoituksen tekemisellä puututaan toisen perheen yksityisyyteen ja perhe-elämään, mihin liittyy osa tekemisen negatiivisista puolista kuten lastensuojeluilmoituksen seuraamukset sekä lapsen, perheen että työntekijän näkökulmasta ja siitä mahdollisesti aiheutuvat syytökset. Työntekijä voi pelätä hoitosuhteen katkeamisen, mutta myös itsensä ja perheensä turvallisuuden puolesta. Työntekijän onkin pohdittava tarkkaan niitä todisteita, joita hänellä tosiasiallisesti on mahdollisesta kaltoinkohtelusta. Olennaista asiassa on myös se, että työntekijä saattaa olla ensimmäinen henkilö, joka puhuu asiasta ääneen, mikä voi aiheuttaa tiettyä epävarmuuden tunnetta, sillä kyseessä ajatellaan olevan kuitenkin vakavasti otettava syytös vanhempia kohtaan tai puuttuminen perheen yksityisyyteen.

Henkilökohtaisen rajan koen määrittäväksi siihen yhteyteen, kun työntekijälle tulee tunne siitä, että asiaan pitää puuttua. Työntekijälle voi olla jo muodostunut myös ajatus siitä, miten tämä asia pitää ratkaista. Kyseessä voi olla myös intuitio siitä miten toimia. Onko intuitio sitten kehittyneempi ekspertillä kuin noviisilla, vai voiko se ylipäättään kehittyä ammatillisen kokemuksen myötä? Onko henkilökohtainen raja ammatillisen kokemuksen lisääntyessä tarkentuva tai liukkuva? Mitkä asiat sitä määrittävät ja minkä asioiden sitä ei pitäisi määrittää?

Olen myös saanut sen käsityksen, että lastensuojeluilmoituksia jätetään tekemättä, koska ”mitään” ei tapahdu eli koska työntekijät eivät usko sen saavan aikaan muutosta. Tämä on mielestäni suuri ongelma, koska se aiheuttaa noidankehän. Jos lastensuojelun työntekijät eivät saa tietoa tai ilmoitusta (”perheellä kaikki siis hyvin”) ja toisaalta muut tahot eivät tee ilmoitusta (”ei kuitenkaan vaikuta mihinkään”), jää paljon tapauksia toimenpiteiden ulkopuolelle ja sillä on vaikutuksensa myös lasten asemaan.

Yhden ulottuvuuden asiaan tuo vielä se, mikäli työntekijä on yksityinen päiväkotiyrittäjä tai töissä yksityisessä päiväkodissa, jossa intressit ovat myös taloudellisia ja voivat vaikuttaa yrityksen maineeseen. Asiaan voi vaikuttaa myös se, onko perheestä tehty entuudestaan lastensuojeluilmoituksia, eli onko siis lastensuojelun asiakkuus päiväkodin työntekijöiden tiedossa vai onko kyseessä ”puhdas” perhe.

Mielenkiintoista on myös etsiä henkilökohtaisen rajan ja virallisten ohjeiden yhteneväisyyksiä ja eroja ja tutkia, miten päätös lastensuojeluilmoituksen tekemisestä tai tekemättä jättämisestä syntyy ja miten työntekijä perustelee sen itselleen ja muille. Virallisella ohjeella tarkoitan tässä esimerkiksi lakeja tai päiväkodin yhteisiä ohjeita. Olennaista on tutkia sitä prosessia, jossa työntekijä suhteuttaa omaa henkilökohtaista rajaansa, näkemystään ja maailmaansa virallisten ohjeiden sanelemaan ohjeistukseen.

Mitä henkilökohtainen raja siis sisältää, mistä se muovautuu ja miten se muuttuu suhteessa ulkoisiin vaatimuksiin? Nämä ovat laajoja kysymyksiä, joihin en odotakaan saavani kaikenkattavaa vastausta tai löytäväni totuutta haastattelujen avulla enkä usko, että henkilökohtaista rajaa voisi määritellä mitenkään yksiselitteisesti. Mielenkiintoista kuitenkin on, miten viisitoista haastattelemani päiväkodin työntekijää ovat nähneet sen omalla kohdallaan. Mielestäni on tärkeää, että työntekijä itse pohtii omia henkilökohtaisia näkemyksiään ja toimintaa ohjaavia ajatuksiaan lastensuojeluilmoituksiin liittyen ja tiedostaa tai tunnistaa niiden vaikutuksen työssään. Reflektion avulla työntekijä voi kehittää ammatillisuuttaan ja huomata niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat taustalla työntekijän työhön.

Tutkimusaiheeni liittyy Tampereella vuosina 2004-2005 toteutettuun ”Kädestä pitäen – turvaa lapselle” –hankkeeseen aiheensa puolesta. Hankkeen tavoitteena oli laatia käsikirja ja lasten pahoinpitelyn ja seksuaalisen hyväksikäytön epäilytilanteita varten luodun toimintamallin tunnetuksi tekeminen sitä kautta. Hankkeeseen liittyi myös laaja lapsia kohtaavien työntekijöiden, eli muun muassa päiväkodin työntekijöiden, koulutus. (Kädestä pitäen – turvaa lapselle 2005, 4.) Haastatteluita tehdessäni kävi ilmi, että yksityisten päiväkotien työntekijät ovat jääneet tämän koulutuksen ulkopuolelle. Kunnallisen päivähoiton työntekijöiden koulutuksella on ollut varmasti vaikutuksensa haastatteluihin, sillä aihe tuntui olevan pinnalla haastatteluiden tekemisen aikaan.

3. LASTEN KALTOINKOHTELU ILMIÖN KUVAAJANA

3.1. Määritelmien moninaisuus

Tämä luku käsittelee lasten kaltoinkohtelua, joka on määritelmänä ristiriitainen aina sen kirjoitusmuodosta lähtien, joten avaan hieman sen sisältöä ja laajuutta tekstissä. Tavoitteena on taustoittaa tämän pro gradun ilmiökenttää, joka käsittää päiväkodin työntekijän työssään kohtaaman lasten kaltoinkohtelun. Aiheesta jää käsittelemättä tämän rajauksen kautta muun muassa kaltoinkohtelun syitä ja seurauksia pohtiva osuus. Lasten kaltoinkohtelu on ilmiö lastensuojeluilmoitusten takana. Lastensuojeluilmoituksia tehdään erilaisin perustein ja erilaisista asioista ja huolenaiheista. Lähden siitä ajatuksesta, että lastensuojeluilmoitus tehdään, kun on aihetta epäillä esimerkiksi lapsen kaltoinkohtelua. Käsitelen tässä luvussa myös työntekijöiden näkökulmaa ilmitulon prosessin kautta ja puhetta huolesta huolen vyöhykkeiden avulla.

Jotta voitaisiin tarkastella aihetta lähemmin, on määriteltävä se ilmiö, jota tämä luku oikeastaan käsittelee. Tarkoituksena ei ole siis tarkastella kaikenlaista väkivaltaa kenen tahansa käyttämänä, vaan nimenomaan lapseen kohdistuvaa väkivaltaa, josta puhutaan usein sosiaali- ja terveydenhuollossa myös lasten kaltoinkohteluna (child maltreatment), lasten pahoinpitelynä (child abuse), lapsen laiminlyöntinä (child neglect) tai perheväkivaltana. Vaikka käsitteiden sisällöt eivät ole vakiintuneita ja tarkkoja niin teoriassa kuin käytännössäkään, on syytä avata näitä käsitteitä hieman enemmän. (Paavilainen & Pösö 2003, 15.)

Ensinnäkin väkivaltaa voidaan tarkastella niin tekijän kuin kohteena olijan, uhrin, näkökulmasta. Tässä tarkastelussa kohteeksi on valittu lapsi, joka saattaa joutua kokemaan väkivaltaa myös epäsuorasti. (Paavilainen & Pösö 2003, 14.) Altistuminen väkivallalle voi tapahtua usealla tavalla. Orasen (2001, 42) mukaan altistuminen voi tapahtua niin viihde- tai mediaväkivallan kautta kuin kohtaamalla todellista väkivaltaa esimerkiksi koulussa ja kaduilla. Lapsi voi altistua väkivallalle myös kotonaan joutumalla todistajaksi tai altistua voimakkaimmin joutumalla sen kohteeksi (mt., 42). Väkivaltaa voidaan luokitella eri tavoin eri nimillä ja sen muotojen mukaan kirjoittajan painotuksista riippuen. Lasten kaltoinkohtelu on monen eri tieteenalan tutkimuskohde, minkä mukaan määräytyy käsite, josta puhutaan. Lasten kaltoinkohtelua tutkivia tieteenaloja ovat muun muassa lääketiede, psykologia, sosiologia ja hoitotiede. (Paavilainen 1998, 15.)

Lääketieteessä lasten pahoinpitely oli vielä 1950-luvulla tuntematon diagnoosi (Kallio & Tupola 2004, 87). Lasten kaltoinkohtelusta on aloitettu kirjoittaa maailmanlaajuisesti etenkin 1960-luvulta asti, jolloin Henry Kempe toi ilmiön julkisen tarkastelun alle ja vakiinnutti lasten pahoinpitelyn lääketieteellisenä diagnoosina. Seksuaalinen hyväksikäyttö kuvataan usein samaan tapaan ”löydetyksi” vasta 1980-luvulla Britanniassa. Ilmiöt eivät ole kuitenkaan syntyneet vasta kun niistä on alettu puhua ja kirjoittaa julkisesti, vaan niiden historia, joka kietoutuu poliittisiin, kulttuurisiin ja historiallisiin tekijöihin, voidaan jäljittää pitkälle taaksepäin. (Corby 2000, 8, 15, 66.) Kempen ja hänen kollegoidensa havaitseman ”the battered child” –syndrooman havaitsemisen jälkeen alettiin osata erottaa onnettomuuksissa ja tapaturmissa tulleet vammat pahoinpitelystä ja muista hyväksikäytöstä tulleista vammoista eli merkittävää tässä oli se, että katse suunnattiin myös siihen, mistä ne olivat aiheutuneet pelkän vammojen hoitamisen sijaan. Tämä Kempen ja hänen kollegoidensa ”löytö” toi esille lapsiin kohdistuvien fyysisten väkivallanteekojen professionaalisen näkyvyyden ja olemassaolon oikeutuksen sekä mahdollisti siitä keskustelun. (Laitinen 2004, 28-29.)

Aiheen käsitteellinen kirjavuus näkyy seuraavissa esimerkeissä, joissa puhutaan melko samasta ilmiöstä eri käsittein, mutta niitä tarkennetaan samojen ulottuvuuksien kautta. Paavilainen (1998, 16) käyttää käsitettä kaltoinkohtelu kuvaamaan perheessä tapahtuvan lapsen kaltoinkohtelun selvittämistä, joka nähdään osaksi perheväkivaltaa ja perheiden toimintaa. Paavilainen ja Pösö (2003, 14) jaottelevat väkivallan fyysiseen, psyykkiseen ja seksuaaliseen väkivaltaan. Taskinen (2003, 19) jäsentää väkivallan muotoja fyysisen, kemiallisen, psyykkisen, sosioekonomisen ja rakenteellisen väkivallan sekä seksuaalisen riiston kautta. Söderholm (2004, 11) jaottelee kaltoinkohtelua laiminlyönnin, emotionaalisen kaltoinkohtelun, fyysisen pahoinpitelyn, seksuaalisen hyväksikäytön ja lapselle sepitetyn tai aiheutetun sairauden kautta. Corby (2000, 65) jäsentää lapsen pahoinpitelyä (child abuse) muun muassa fyysisen pahoinpitelyn ja laiminlyönnin sekä seksuaalisen ja emotionaalisen pahoinpitelyn kautta. Oranen (2001, 25) käyttää käsitettä perheväkivalta kuvaamaan fyysistä, henkistä ja seksuaalista vallankäyttöä ja vahingoittamista.

Edellisen esityksen perusteella voidaan havaita, että väkivaltaa, perheväkivaltaa, pahoinpitelyä ja kaltoinkohtelua voidaan jäsentää melko samoin kriteerein. Usein näiden käsitteiden yhteydessä tuodaan esille niin fyysinen kuin psyykinenkin puoli ja näiden lisäksi seksuaalinen ulottuvuus. Tarkoitus ei ole tässä ratkaista, mikä käsite olisi paras tai sopivin kuvaamaan ilmiötä, mutta selkeyden vuoksi päädyin käyttämään lasten kaltoinkohtelua kuvaamaan ilmiötä, vaikka siitä voitaisiin puhua aivan hyvin muillakin käsitteillä. Paavilainen ja Pösö (2003, 15) käsittävät lasten kaltoinkohtelun olevan eräänlainen yläkäsite kattaen fyysisen, psyykkisen ja seksuaalisen

väkivallan sekä lapsen hoidon laiminlyönnin. Kaltoinkohtelu käsittää siten sekä lapsen kohdistuvan negatiivisen tekemisen että tekemättä jättämisen eri muodoissaan, jolloin väkivalta voi olla aktiivista tai passiivista (mt., 15).

Edellä on tullut esiin se, että eri työntekijät voivat puhua lasten kaltoinkohtelusta ilmiönä eri käsitteillä. Tällöin on hyvä tarkastella asiaa siitä näkökulmasta, että kaltoinkohtelun määrittelemisessä onkin kyse tulkinnallisesta prosessista. Konstruktionistisesta näkökulmasta katsottuna sosiaalityö on sosiaalisten ongelmien tulkintatyötä ja mitkään olosuhteet tai käyttäytyminen eivät ole sosiaalisia ongelmia sinänsä, vaan vasta kun ne määritellään sellaisiksi jostain näkökulmasta katsottuna (Jokinen & Juhila & Pösö 1995, 12). Pösö (1995, 33) nostaa esille, että pahoinpitely on aina jossain määrin tulkinnallista, sillä ehdottomia objektiivisia pahoinpitelyn tunnusmerkkejä ei juurikaan ole. Tähän liittyy myös se, tulkitaanko lapsen tukistaminen pahoinpitelyksi vai ojentamiseksi (mt., 33). Voidaankin kysyä, kenen tulkintaa pidetään tällöin oikeana ja miten tämä vaikuttaa päiväkodin työntekijän henkilökohtaiseen rajaan?

3.2. Lasten kaltoinkohtelun muodot

Myös Corbyn (2000, 66) mukaan lasten kaltoinkohtelua voidaan pitää sosiaalisesti määräytyneenä konstruktiona, joka on tietyn kulttuurin ja kontekstin tuote. Ilmiö ei ole näin ollen muuttumaton, vaan se, mitä pidetään kaltoinkohteluna yhteisössä, vaihtelee ajan myötä. Kulttuurisista eroista huolimatta yhteisiä määritelmiä ilmiön kuvaamiseksi ja määrittelemiseksi voidaan kuitenkin löytää. On myös otettava huomioon määritelmien laatijoiden päämäärät ja intressit, tosin lainsäätäjät suosivat usein laajoja, tarkentumattomia määritelmiä niiden joustavuuden vuoksi. (mt., 66-68.) Mielenkiintoisia ovatkin työntekijöiden määritelmät ja samanmielisyys tai erimielisyys niistä, sillä niiden kautta työntekijät tekevät päätöksiään ja vaikuttavat näin lapsen ja perheen elämään. Näen tällä pohdinnalla myös yhteyden henkilökohtaisen rajan asettamiseen.

Lasten kaltoinkohtelua voidaan määritellä muodollisten määritelmien kautta eli erittelemällä sen eri ulottuvuuksia. Tarkoitukseni on seuraavassa koota näitä määrittelyjä yhteen muodostaen näin yhdenlainen konstruktio siitä, mitä lasten kaltoinkohtelu on ja pitää sisällään. *Fyysinen* kaltoinkohtelu eli ruumiillinen kuritus kiellettiin Suomessa vasta 1984 ja nykyään pahoinpitelyä ja kaikenlaista ruumiillista kuritusta pidetään rikoslaissa rikoksena. (Kallio & Tupola 2004, 87-88.) Fyysisen väkivallan voi jakaa aktiiviseen ja passiiviseen väkivaltaan, jossa aktiiviseen kuuluu esimerkiksi lyöminen, potkiminen, hiuksista repiminen, palovamman tuottaminen tai kuristaminen.

Passiivista fyysistä väkivaltaa on hoidon laiminlyöminen, kun lapselle ei anneta ruokaa tai vaippaa vaihdeta tarpeeksi usein. (Taskinen 2003, 20.) Myös Corby (200, 71) kirjoittaa fyysisestä pahoinpitelystä (abuse) ja laiminlyönnistä (neglect).

Sinkkosen (2004, 76) mukaan emotionaalinen laiminlyönti tarkoittaa lapsen tunnetarpeiden huomiotta jättämistä, kun *psykykinen* tai *emotionaalinen* kaltoinkohtelu on puolestaan aikuisen käyttäytymismalli. Emotionaalinen kaltoinkohtelu voi olla hyljeksimistä, halventamista, uhkailua, pelottelua, eristämistä, lapsen käyttämistä aikuisen tarpeisiin, lapsen korruptoimista tai tunnetarpeiden huomiotta jättämistä (mt., 78-79). Taskinen (2003, 21) erottaa aktiivisen ja passiivisen psyykkisen väkivallan, joista aktiivisessa muodossa lapsi huomioidaan negatiivisella tavalla ja passiivisessa muodossa lapsi jätetään kokonaan huomioimatta.

Lapsen seksuaalinen riisto on Taskisen (2003, 21) mukaan yläkäsite, joka sisältää kaikki ne ilmiöt, jotka loukkaavat lapsen seksuaalista kokemattomuutta. Salo ja Ståhlberg (2004, 103) tuovat kuitenkin esille, että nimitys riisto on niin tunneväritteinen nimitys, ettei siitä ole tullut yleisesti omaksuttua käsitettä, vaan usein puhutaan *lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä*. Tämä tarkoittaa lapsen altistamista ikään kuulumattomalla tavalla seksuaalisuudelle, jota lapsi ei ymmärrä ja johon lapsi ei voi antaa suostumustaan (mt., 103). Laitinen (2004, 19) kokoaa, että voidaan puhua lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, pahoinpitelystä, ahdistelusta, riistosta ja inestistä. Taskinen (2003, 21) nostaa esille, että määritelmät vaihtelevat eri maissa, sillä ilmiö on kiinteästi kulttuuriin sitoutunutta, jolloin esimerkiksi alastomuuteen voidaan suhtautua eri tavoin eri maissa. Hyväksikäyttö voi olla aktiivista, jolloin se voi tarkoittaa esimerkiksi seksuaalielinten pahoinpitelyä, yhdyntää tai muuta koskemattomuuden loukkausta. Passiivisessa muodossa hyväksikäytöllä voidaan tarkoittaa seksuaalisuutta, joka on lapsen ikään ja kehitystasoon kuulumatonta tai altistamista seksualisoituneeseen ilmapiiriin. (mt., 19-20.) Hyväksikäyttö on sukupuolistunutta eli sukupuolen mukaan jakautunutta väkivaltaa, jossa tutkimusten ja viranomaisten tietoon tulleista hyväksikäytetyistä lapsista suurin osa on tyttöjä ja valtaosa hyväksikäyttäjistä miehiä. Hyväksikäytössä väkivalta, sukupuoli ja seksuaalisuus kytkeytyvätkin toisiinsa sekä kulttuurisesti, rakenteellisesti että toimijatasolla. (Laitinen 2004, 19.)

Tarkastelen vielä *perheväkivaltaa* siitä syystä, että lasten kaltoinkohtelu voidaan nähdä osana sitä, yhtenä sen muotona, jolloin sen käsitteleminen kuvaa koko ilmiötä laajemmin (Paavilainen 1998, 16.) Oranen (2001, 21) kirjoittaa perheväkivallasta väkivaltana perheen suhteissa. Perheväkivallasta on käytetty myös termejä lähisuhdeväkivalta ja parisuhdeväkivalta ja itse perheväkivallan käsitettä

on kritisoitu siitä, että siitä ei voi päätellä väkivallan tekijää ja uhria. Kaikki kolme käsitettä ovat sukupuolineutraaleja, vaikka itse ilmiö ei sitä olekaan, sillä tutkimusten mukaan kotona tapahtuvassa väkivallassa mies on tekijä ja nainen on uhri. Perheväkivallasta voidaan puhua väkivaltana perheen suhteissa, sillä siihen voi sisältyä naisen, vanhemman, lapsen tai lemmikkieläinten pahoinpitely, sisarusten välinen väkivalta tai henkinen pahoinpitely väkivallalle altistamalla. (mt., 22-23.)

3.3. Ilmitulo ja puuttuminen – puhetta huolesta

Tähän mennessä on käsitelty sitä, millaisia erilaisia termejä ilmiöstä voidaan käyttää ja millaisia ulottuvuuksia ne sisältävät. Seuraavaksi tarkastelun painopiste siirtyy ilmiön tarkastelusta sen ilmitulon prosessin tarkasteluun. Paavilainen ja Pösö (2003, 75) toteavat edellytyksen lapsiin kohdistuvan väkivallan tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen olevan, että asiaa aletaan epäillä. Prosessi voi vaatia erityistä aktiivisuutta työntekijältä, sillä lapsi tai aikuinen, joka on tai on ollut väkivallan kohteena, ei useinkaan itse hae apua. Lapset eivät osaa aina itse hakea ratkaisua ongelmaan, sillä he eivät ensinnäkään välttämättä tiedä, että väkivalta ei kuulu normaaliin lapsuuteen ja perhe-elämään ja toiseksi heillä ei ole useinkaan keinoja tai tukirakenteita muuttaa tilannetta. Tämä asettaakin työntekijälle erityisiä odotuksia tunnistaa sekä lapsen normaaliin kehitykseen ja hyvinvointiin liittyvät tunnusmerkit että merkit tai oireet, jotka kertovat väkivallasta. Väkivallasta ei ole useinkaan helppo puhua niin uhrin kuin työntekijänkään, ja väkivaltaa kohdanneissa perheissä saattaa olla monenlaisia ristiriitoja asian käsittelyyn liittyen, joten kuulemaan herkistyminen on hyvin tärkeää. (mt., 75-76.)

Lapsiin kohdistuvan väkivallan tunnistaminen saattaa olla hankalaa työntekijälle, joka saattaa pelätä perheen yksityisalueelle tunkeutumista. Työntekijä saattaa myös epäillä omia epäilyjään niiden epämääräisyydestä tai perusteettomuudesta tai työntekijät eivät tunnista väkivallan merkkejä lapsen käyttäytymisestä ja olemuksesta tai muiden perheenjäsenten käyttäytymisestä. Mikäli työntekijät ovat epävarmoja epäilyistään ja perheenjäsenet suojelevat yksityisyyttään ja esimerkiksi kieltävät väkivallan olemassaolon, voi auttavan yhteistyön alku olla hankala. Väkivallan merkkejä voi olla myös vaikea huomata, vaikka fyysiset merkit, kuten mustelmat ja ruhjeet, tai hoidon laiminlyönti voivatkin olla tunnistettavissa. Sen sijaan henkisen väkivallan tai sen tunnistaminen, että lapsi elää väkivaltaisessa perheympäristössä, ei ole aina yksiselitteistä. Mikäli työntekijälle herää epäily siitä, voisiko olla kyseessä lapsen kaltoinkohtelu, tulisi työntekijän kysellä itseltään muun muassa seuraavanlaisia kysymyksiä: miksi vamma näyttää minusta epätavalliselta, onko vamman synnystä

kerrottu kuvaus uskottava ja sopiiko se oireisiin ja lapsen kehitykselliseen vaiheeseen sekä mitkä muut psykososiaaliset tekijät saattaisivat kuvata pahoinpitelyriskiä. (mt., 76-79.)

Vaatii paljon työntekijältä kyettä hankkimaan tietoa, olla vuorovaikutuksessa vanhempien ja lasten kanssa, tunnistaa intuiionsa ja osata käsitellä hankalia asioita ja tilanteita. Epäilyn herätessä työntekijän tulisikin tuntea vastuunsa ja kyettä ottamaan huomioon väkivallan mahdollisuus, jotta asian jatkoselvittely olisi mahdollista. Työntekijät tarvitsevatkin ”työkaluja” ilmitulon prosessin eri vaiheisiin aina epäilystä ja tunnistamisesta alkaen siihen puuttumiseen asti. (mt., 80.)

Työntekijät puhuvat epäilystään usein huolen käsitteellä ja voidaan myös puhua tarkennetusti lastensuojelullisesta huolesta. Puhe huolesta on siten tavallaan ”työkalu”, jolla epäily voidaan tuoda esiin vanhemmille ja keskusteluun toisten työntekijöiden kanssa. Esittelen seuraavassa lyhyesti päivähoiton työntekijöille tuttua ja heidänkin käyttämiään ”huolen vyöhykkeitä” jättäen tarkastelun ulkopuolelle esimerkiksi sen yhteyden verkostotyöhön. Arnkil (2004, 220) tuo esiin, että kahden lastensuojelun työntekijän subjektiivisen huolen aste on todennäköisemmin erilainen, vaikka olisi kyse samasta lapsesta. Työntekijän subjektiivinen huoli on ennakointia omista toimintamahdollisuuksista, sillä työntekijä tekee alituisen subjektiivista ”yhteenvedoa” toimintojensa kentistä, joihin työntekijä maailmaa tarkastelee. Subjektiivisuus ei kuitenkaan ole este asioiden mieltämiselle, vaan nimenomaan sen avulla maailma voidaan mieltää yhtenäisenä. Vaikka huolen tai huolettomuuden kokemus on kokijalle tosi, sitä värittävät myös tunteet, jotka saattavat väärentää totuutta tilanteesta. (mt., 220-221.)

Arnkil (2004, 224) erottelee neljä erilaista huolen vyöhykettä, jotka ovat: ei huolta, pieni huoli, harmaa vyöhyke tai suuri huoli. On tilanteita, jolloin työntekijällä ei ole huolta lapsesta ja kaikki menee niin kuin pitääkin. On myös tilanteita, joissa työntekijä saattaa kokea pienen tilannetta koskevan ihmettelyn tai huolenhäivähdyksen. Työntekijä voi kokea pientä huolta, vaikka perustunnelma onkin luottavainen, eli työntekijän luottamus omiin toimintamahdollisuuksiin on vahva ja asiat tuntuvat melko selviltä. Huolen kasvamisessa ei kuitenkaan kyse pelkästään lasta tai nuorta koskevista havainnoista, vaan työntekijällä on huoli myös itsestään ja omista mahdollisuuksista, miten hänen pitäisi voida tukea lasta tai nuorta. (mt., 221-222.)

Huolen harmaalle siirrytään tilanteessa, jossa työntekijä kokee huoltensa kasvavan ja voimavarojensa ehtyvän. Kun pienen huolen vyöhykkeellä työntekijä kokee kaiken melko selväksi, alkaa kuva omista ja muista tarjolla olevista mahdollisuuksista tummeta siirryttäessä harmaalle

vyöhykkeelle. Tilanteet harmaalla vyöhykkeellä ovat jännitteisiä ja niihin sisältyy myös paljon epäselvyyttä. Suuren huolen vyöhykkeelle siirrytään, kun on kysymys työskentelysuhteista, joissa tavanomaisen perustehtävätoiminnan mahdollisuudet on ylitetty. Tilanne vaatiikin selkeää, nopeaa ja määrätietoista toimintaa, jotta kriisi saadaan laukaistuksi ja tilanne rauhoitetuksi. Suurta huolta koskevassa tilanteessa työntekijälle ei ole epäselvää, onko kysymys vakavasta asiasta vai ei, vaan tilanne on paljon selkeämpi kuin harmaalla vyöhykkeellä. (Arnkil 2004, 222-225.)

Arnkil (2004, 225) korostaa kuitenkin, että huolen vyöhykkeistön tarkoitus on kuvata ja kartoittaa nimenomaan työskentelysuhteita ja niihin liittyviä toimintamahdollisuuksia eikä esimerkiksi luokitella lasta tai nuorta. Tarkoituksena ei ole siis sijoittaa lasta tai nuorta johonkin vyöhykkeelle, vaan kuvata tämän tilanteen toimintamahdollisuuksia. Koska eri ammateissa on erilaiset perustehtävät, aukeavat niistä siitä johtuen myös erilaiset mahdollisuudet toimia. Työntekijän huolta lapsesta tai nuoresta ei ratkaisekaan yksin se, millaisessa tilanteessa lapsi on, vaan huoli ilmaisee, millaisena työntekijä kokee mahdollisuutensa toimia. (mt., 225.)

4. LASTENSUOJELUILMOITUS OSANA LASTENSUOJELUTYÖTÄ

4.1. Lastensuojelu valtiollisen puuttumisen keinona

4.1.1. Matka lastensuojelun historiasta nykypäivään

Tämä luku jakautuu kahteen osaan, joita ovat lastensuojelu ja lastensuojeluilmoitus. Kerron aluksi lastensuojelusta, sen periaatteista ja menetelmistä sekä sen nykytilanteesta. Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole keskittyä lastensuojeluun, vaan pikemminkin käyttää sitä taustoittamaan tämän luvun varsinaista tarkastelukohdettani eli lastensuojeluilmoituksia. Käsittelen lastensuojeluilmoituksia niitä säätelevän lastensuojelulain näkökulmasta sekä lastensuojeluilmoitusten sisältöä ja tarkoitusta osana lastensuojelutyötä. Pyrin myös valottamaan, miten lastensuojeluilmoitukset palvelevat ilmoitusvelvollisten päivähoiton työntekijöiden työtä niiden ollessa välineinä perheen ongelmiin puututtaessa ja perhettä tuettaessa.

Lastensuojelun historiallinen tausta Suomessa ulottuu Mikkolan ja Helmisen (1994, 15) mukaan aina 1800-luvun lopulle, jolloin alettiin ulkomaisten esikuvien mukaisesti rajoittaa lapsityövoiman käyttöä. Toisaalta pelättiin työvoiman ennen aikaista kulumista, mutta toisaalta lasten ja nuorten joutilaisuuden lisääntyminen arvelutti. Tästä syntyikin lasten yhteiskunnallisen kasvatuksen tarve, joka ratkaistiin kansakoulun ja kasvatustaitosten avulla, joille annettiin kasvatuksellinen ja kurinpidollinen tehtävä opillisten tavoitteiden lisäksi. 1920-luvulla perustettiin muun muassa Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja Pelastakaa Lapset ry, jotka aloittivat toimet pienten lasten suojelemiseksi moninaisen toimintansa avulla. Sotien välisellä ajalla lainsäädäntö laajeni oppivelvollisuuslain, terveydenhoitolain ja lastensuojelulain verran. 1940- ja 1950-luvut olivat lapsiperheitä koskevien etuuksien, kuten äitiysavustusten, neuvolajärjestelmän ja lapsilisien, syntymisen kulta-aikaa. 1960-luvulla luotiin puolestaan yksinhuoltajien tukimuodot, elatustuki ja perhe-eläkkeet. 1960-luvulta aina 1990-luvulle saakka, eli nk. hyvinvointivaltion aikakausi, oli lastensuojelun palvelurakenteen muutoksen aikakautta, jolloin pyrittiin laitosvaltaisuudesta ennalta ehkäisevien toimien suuntaan. Lastensuojelutyö on kehittynyt koko lyhyen historiansa ajan, mutta 1990-luvun lama jätti jälkensä myös lastensuojeluun säästötoimenpiteiden muodossa. (mt., 15-16.)

Lastensuojelun historiaa voidaan tarkastella myös muista kuin valtiollisten avustusten ja tukijärjestelmän kehityksen näkökulmista. Pulma (2004, 11) lähtee liikkeelle turvattomuuden tulkinnoista eli lasten ja vanhempien keskinäinen huoltovelvollisuus nähdään ikiaikaiseksi, mutta

periaatteen toimivuus on yhtä ikuista. Päävastuu lapsen huollosta on nähty kuuluvaksi milloin kirkolle ja milloin suvulle. Lapsia onkin sijoitettu maaseudulle, lastenkoteihin ja huutolaisiksi eli pienintä korvausta pyytävälle. 1900-luvun alkuvuosina viranomaistoiminta ja yksityinen toiminta nivoutuivat toisiinsa ja kuntien ottama toimintaa johtava rooli alkoi vahvistua. Kunnallisen ja vapaaehtoisen toiminnan välinen suhde muuttui yhä tiiviimmäksi ja toisiaan täydentäväksi, mikä haluttiin siirtää myös ohjenuoraksi valtiolliselle lastenhuoltopolitiikalle. (mt., 11-13.)

4.1.2. Lastensuojelun järjestelmä Suomessa

Edellisessä luvussa esitellyistä lähtökohdista on kehittynyt nykyinen suomalainen lastensuojelu, joka on osa sosiaalihuoltoa ja peruspalveluja. Kunnat on velvoitettu järjestämään lastensuojelulain määräämänä tarvetta vastaavat lastensuojelupalvelut ja kunnan poliittisten elinten on huolehdittava siitä, että lastensuojelulakia voidaan toteuttaa kunnassa. Entistä enemmän painotetaan myös ennalta ehkäisevää työtä, joka tarkoittaa esimerkiksi sitä, että hyvin toteutettuina terveydenhuollon, peruskoulun ja päivähoiton kaltaiset palvelut vähentävät lastensuojelun ja sen myötä rankempien toimenpiteiden tarvetta. (Forsberg & Linnas 2004, 218.)

Lastensuojelun tarve paikantuu siihen kohtaan, jossa vanhemmuus ei jostain syystä toimi ja lastensuojelu voikin olla esimerkiksi vanhemmuuden tukemista, paikkaamista tai sen korvaamista. Lastensuojelu voidaan jakaa avohuoltoon ja sijaishuoltoon, joista avohuolto painottuu lastensuojelulaissa ensisijaisena palveluna. Lastensuojelun sosiaalityön erona muihin sosiaalityön alueisiin on se, että lastensuojelussa on tarvittaessa lakisäätäinen velvollisuus toimia ja valmistella tahdonvastaisia toimenpiteitä. (Forsberg & Linnas 2004, 219, 223.)

Lastensuojelun prosessi alkaa useimmiten lastensuojeluilmoituksesta, eli kun lapsesta tai perheestä tehdään lastensuojeluilmoitus. Ilmoitukset liittyvät monenlaisiin ja vakavuudeltaan erilaisiin tapauksiin, joita voivat olla esimerkiksi lapsen hoidon laiminlyönti, vanhempien raju riitelemine, lapsen koulunkäynnin laiminlyönti tai nuoren käyttäytyminen. Lastensuojeluilmoituksen selvittelyn jälkeen voidaan päätyä siihen, että perheelle tarjotaan lastensuojelun avohuollon palveluita, joita ovat muun muassa tukihenkilö tai tukiperhe, terapiapalvelut, loma- ja virkistyspalvelut sekä lapsen tai nuoren taloudellinen tuki. Aina tilanteet eivät kuitenkaan ole tuettavissa avohuollollisilla toimenpiteillä ja silloin voidaan joutua puuttumaan tilanteeseen kiireellisen huostaanoton tai varsinaisen huostaanoton kautta. Huostaanotto, joka tarkoittaa käytännössä lapsen sijoittamista pois kotoaan, on viimesijaisin lastensuojelun toimenpide ja yhteiskunnan voimakkainta puuttumista

lapsen ja perheen elämään. Huostaanoton kautta vanhempien vastuu lapsen hoidosta ja kasvatuksesta siirtyy kunnan sosiaalilautakunnalle. Huostaanoton tarkoituksena onkin auttaa ja tukea lasta ja perhettä ja se on lapsen oikeus. Kun lapsi otetaan huostaan, hänet sijoitetaan sijaishuoltoon joko perhehoitoon tai laitoshuoltoon. Sijaishuollon päättyessä lapsella on aina oikeus jälkihuoltoon, jonka avulla lasta ja nuorta sekä hänen vanhempiaan tuetaan esimerkiksi asumisessa, koulunkäynnissä, opiskelussa ja toimeentulon turvaamisessa aina 21. ikävuoteen saakka. (Forsberg & Linnas 2004, 225-234.)

4.1.3. Lainsäädäntö - lapsen edun tavoittelija

Lastensuojelua määrittävässä lastensuojelulaissa sen ensisijaiseksi päämääräksi nähdään lapsen suojeleminen, josta laissa on säädetty toimenpiteet, joihin tulee ryhtyä, kun tämä vaarantuu. Lapsen oikeuksien turvaaminen tapahtuu yleisiin kasvuoloihin vaikuttamalla, huoltajien tukemisena lapsen kasvatuksessa sekä perhe- ja yksilökohtaista lastensuojelua toteuttamalla. Perhe- ja yksilökohtainen lastensuojelutyö sisältää avohuollon tukitoimet, huostaanoton, sijaishuollon ja jälkihuollon, jotka esittelin edellisessä luvussa. (Forsberg & Linnas 2004, 219-220.) Mahkonen (2003, 48) toteaa, että perhe- ja yksilökohtaisessa lastensuojelutyössä asiakas ei ole lapsen lakisääteinen huoltaja tai muu aikuinen, vaan lapsi itse, mikä tekee lastensuojelusta lapsikantaista. Myös lastensuojeluilmoitus tähtää juuri tähän lapsen edun ensisijaisuuden toteutumiseen, vaikka ilmoitusvelvollisuuden piiriin kuuluvien työntekijöiden tehtävänä ei olekaan ottaa kantaa siihen, millaisia lastensuojelullisia keinoja tulisi käyttää (mt., 48). Vaikka lapsella on oikeus vanhempiinsa, on hänellä oikeus myös erityiseen suojeluun, josta yhteiskunnan tulee viimekädessä vastata. Etenkin kaltoinkohtelusta puhuttaessa lapsen suojelun periaate voi tietyissä tilanteissa mennä perheen autonomian periaatteen edelle. (Nyqvist 2003, 193.) Forsberg (1998, 49) tuokin esille suomalaisen lastensuojelupolitiikan kahdenlaisen intressin: toisaalta lapsen aseman korostaminen on sen keskeisin intressi, mutta toisaalta perhenäkökulmalla on kuitenkin kiistämätön paikkansa lapsikeskeisyyden rinnalla.

Lapsi ei ole kuitenkaan ollut aina etusijalla lainsäädännössä eikä lasta ole aina kohdeltu subjektina, vaan aikaisemmin lapsi nähtiin vanhempainvallan objektina ja lapsesta on kirjoitettu lakitekstissä pronomiinilla se. Lainsäädäntö on kuitenkin muuttunut ajoista, jolloin laki tuki sananlaskun ”joka vitsaa säästää, se lastaan vihaa” -tyyppistä ajattelua ja kasvatuseriaatteita. Nykyiselle lainsäädännölle onkin tyypillistä lapsen oikeuksien ensisijaisuus, jolloin esimerkiksi tilanteessa, jossa olisi mahdollista useampi oikea ratkaisu, velvoittaa lainsäädäntö valitsemaan lapsen edun

kannalta parhaan vaihtoehdon. (Gottberg 2004, 41-42.) Lapsen etu eroaakin lapsen oikeudesta käsitteellisesti siinä, että lapsen etu ei ole vain normi, vaan se sisältää myös tulkinnan siitä, mikä on lapsen edun mukaista kussakin asiassa. Koska lapsen etu on tulkinta, voivat asiantuntijoiden käsitykset siitä, mikä lapsen etu oikeastaan on, erota toisistaan. Lapsen edun tulkinnan perusteina toimivat usein kiintymyssuhde tai psykologinen vanhemmuus, jotka määrittävät useassa tapauksessa professionaalisesti. (Nyqvist 2003, 194.)

Lapsen etu ei ole kuitenkaan ongelmaton käsite, vaan lapsen itsemääräämisoikeuteen liittyy myös riskitekijöitä. Lapsen ja nuoren oman edun nähdään edellyttävän tietynlaista vallanalaisuutta, sillä nuori ihminen ei välttämättä aina kykene tekemään oman etunsa mukaisia ratkaisuja, jolloin jonkun on tehtävä ne hänen puolestaan. Dilemma koskeekin sitä, että vapautta tulisi antaa, mutta kuinka paljon? Lapsi voi jäädä yksin ja laiminlyödyksi silloin, kun hän itse saa liiallisen vapauden päättää asioistaan, mutta toisaalta lastakin on kuunneltava. (Gottberg 2004, 43.)

4.2. Lastensuojeluilmoitus puuttumisen keinona

4.2.1. Lastensuojeluilmoituksen lähtökohdat

Lastensuojeluilmoitus tarkoittaa käytännössä sitä, että joku yksityishenkilö tai viranomainen ottaa yhteyttä lastensuojelun työntekijään kertoakseen lasta koskevasta huolestaan, mitä on nähnyt tai kuullut. Tässä luvussa kerron yleisemmällä tasolla laista ja viranomaisten velvollisuuksista, joita lastensuojeluilmoitukseen liittyy. Esittelen myös erilaisia lastensuojeluilmoitustyyppisiä ja pohdin moniammatillisen yhteistyön ulottuvuuksia. Lopuksi nostan esille problematiikan, joka liittyy anonyymiin lastensuojeluilmoitukseen.

Lastensuojeluilmoitus on perheen ulkopuolisen tahon keino puuttua lapsen ja koko perheen elämään. Huoli lapsesta, joka esimerkiksi päiväkodissa tiedostetaan, välittyy lapsen etua edistävälle taholle eli lastensuojelun työntekijöille yhteydenoton kautta, jonka jälkeen heidän tehtävänsä on alkaa selvittämään asiaa tarkemmin. Päivähoidon työntekijöiden tehtävänä ei siis ole alkaa miettiä jatkotoimenpiteitä etukäteen, vaan vain ilmoittaa asiasta lastensuojeluun, jossa asian hoitaminen eteenpäin sitten jatkuu. Huoli voi nousta päivähoitossa esille muun muassa niin, että lapsi käyttäytyy erilaisesti kuin yleensä, puhuu perheessä sattuneista huolestuttavista asioista tai lapsen kehossa on merkkejä pahoinpitelystä. Myös vanhemman päihtyneisyys lasta tuotaessa ja haettaessa

tai lapsen pitkät, selittämättömät poissaolot päivähoidosta saattavat nostaa esiin huolen lapsen hyvinvoinnista. Lastensuojelun keskusliitto (www.lskl.fi/showPage.php?page_id=84) luettelee internetsivuillaan seuraavia esimerkkejä syistä, joista voi huolestua lapsen hyvinvointiin liittyen:

- lapsi on usein ulkona epätavallisina aikoina tai hänen vaatetuksensa ei usein ole säiden mukainen
- lapsen käyttäytyminen on normaalista poikkeavaa, esimerkiksi hyvin vetäytyvää, apaattista tai yliaggressiivista
- vanhemmat lyövät lasta
- vanhemmat ovat lapsen seurassa vahvassa humalassa tai huumausaineiden vaikutuksen alaisena
- lapsi on päihtynyt tai huumausaineiden vaikutuksen alaisena

Jokaisella ihmisellä on oikeus tehdä lastensuojeluilmoitus, mikäli hänellä on huoli lapsesta tai hän on havainnut lastensuojelun tarvetta (Kivinen 1994, 72). Lastensuojeluilmoituksesta säädetään lastensuojelulaissa, jonka 40 §:ssä velvoitetaan kuitenkin vielä tarkemmin tiettyjä ammattiryhmiä seuraavasti:

Jos sosiaali- ja terveydenhuollon, koulutoimen, poliisitoimen tai seurakunnan palveluksessa taikka luottamustoimessa oleva henkilö on virkaa tai tointa hoitaessaan saanut tietää ilmeisestä perhe- ja yksilökohtaisen lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta, hänen on ilmoitettava asiasta viipymättä sosiaalilautakunnalle.

Laki on siis säädetty tiettyjä viranomaisia velvoittavaksi, sillä velvollisuus on kirjoitettu lakiin muodossa ”on ilmoitettava”. Ilmoittaminen ei siis ole vain yksi mahdollisuus miten voisi toimia, vaan se määrää toimimaan. Ilmoitusvelvollisuus viranomaisilla koskee Mikkolan ja Helmisen (1994, 111) mukaan nimenomaan sitä tietoa, joka on saatu virkaa tai tointa hoidettaessa, jolloin yksityisluonteisesti saavuttanutta tietoa ei katsota viran tai toimen hoitoon liittyväksi. Vuorokauden ajankohta ei esimerkiksi välttämättä ole ratkaiseva, vaan se, että viranhaltija on saanut tiedon asemastaan johtuen (mt., 111). Mahkosen (2003, 169) mukaan viranomaiset toimivat virkavastuulla, josta on säädetty eräissä toisissa laeissa eikä heitä aseteta ilmoittamisesta jättämisestä kuitenkaan vastuuseen. Laissa lueteltujen viranomaisten määritelmät ovat Mahkosen (2003, 169) mukaan melko suurpiirteisiä niin, että ne eivät ole sikäli kattavia, että pitäisivät sisällään kaikki lasten ja nuorten kanssa työskentelevät ammattikunnat. Mielenkiinnon kohteena olevat päivähoiton työntekijät lastensuojelulain ilmoitusvelvollisuus kuitenkin kattaa.

Mielenkiintoista olisi selvittää, miten hyvin ilmoitusvelvollisuuden velvoite on iskostunut päivähoiton työntekijän ajattelutapaan ja miten työntekijät itse kokevat sen. Vaikuttaako siihen

työntekijän ikä ja kokemus, koulutustausta ja lisäkoulutukset? Entä tehdäänkö lastensuojeluilmoituksia kunnallisista ja yksityisistä päivähoitopaikoista suhteessa yhtä paljon?

Lastensuojelulain 40§:ssä puhutaan myös ”ilmeisestä lastensuojelun tarpeesta” viitaten lastensuojelulain 12§:ään. Suojelutoimiin ryhtymiselle asetetaan tällöin matalampi kynnys kuin mitä huostaanotto (LSL 16§) edellyttää. Tilanteen ei siis tarvitse olla niin vakava, että lastensuojeluilmoitusta seuraisi suoraan huostaanotto, vaan vaara voi olla vakavaakin vähäisempi riittääkseen perusteeksi lastensuojeluilmoitukseen. Ilmoittajan ei siis tarvitse olla täysin varma vaaran olemassaolosta tai huolehtia jatkotoimenpiteistä, vaan olennaista on tehdä ilmoitus ja jättää lastensuojelun työntekijän tehtäväksi tosiasioiden selvittäminen ja jatkotoimenpiteiden arviointi. Lastensuojeluilmoitus tulee tehdä myös viipymättä, mikä on pyritty varmistamaan useissa kunnissa työajan ulkopuolellakin toimivalla lastensuojelun päivityksellä. (Mikkola & Helminen 1994, 111.)

4.2.2. Lastensuojeluilmoitus-käsitteen ulottuvuuksista

Lastensuojeluilmoitus ei ole yksiselitteinen asia, sillä tilanteet, joista lastensuojeluilmoituksia tehdään, ovat aina erilaisia ja niihin kytkeytyy erilaisia taustatekijöitä. Kivinen (1994, 84) esittelee erään norjalaisen projektin tuottamat kolme ryhmää, joihin ilmoitukset on jaettu niiden luonteen mukaan. Tilanteet on jaoteltu projektissa käsittääkseni sosiaalityöntekijöiden toimesta, tosin tätä ei ole suoraan sanottu Kivisen (1994, 84) tekstissä. Tästä nouseekin kysymys vaihtelevatko lastensuojeluilmoitusten tulkinnat eri ammattikuntien, esimerkiksi päivähoiton työntekijöiden ja lastensuojelun työntekijöiden, välillä? Miten työntekijät löytävät konsensuksen ilmoitustilanteessa ja tarvitseeko sellaista toisaalta edes löytää? Miten se vaikuttaa jatkossa, mikäli ilmoittaja on yksittäinen henkilö tai sitten viranomainen, jonka kanssa tullaan tekemään yhteistyötä perheen asiassa? Onko ilmoittajien toiveiden täyttämällä ja täyttymisellä jatkotyöskentelystä merkitystä yhteistyön kannalta?

Kivisen (1994, 84) mukaan kolme lastensuojeluilmoitusten ryhmää ovat ”puhtaat ilmoitukset”, ”yhteistyöilmoitukset” ja ”tilaukset”. Ensimmäinen ryhmä muodostaa lukumäärältään puolet tehdyistä ilmoituksista ja toinen puoli muodostuu toisesta ja kolmannesta ryhmästä, jotka ovat molemmat yhteistyökumppaneiden tekemiä. Näistä ensimmäisenä esittelen ”puhtaat ilmoitukset”, jotka koskevat tilanteita, jolloin ilmoittaja toimii velvollisuutensa mukaan ja tekee ilmoituksen siirtäen näin vastuun lastensuojelulle. Lastensuojelun roolissa ei ole näin ongelmia, koska sillä on vastuu ja kontrolli jatkotyöskentelystä. (Kivinen 1994, 84.)

Toisena luonteen mukaan tyypiteltynä ryhmänä ovat ”yhteistyöilmoitukset”, jotka tulevat yhteistyökumppaneilta ja ammattilaisilta. Nämä eivät ole yhtä mutkattomia kuin ensimmäinen ryhmä, sillä ne sisältävät odotuksia ja käsityksiä, miten lastensuojelun tulisi toimia jatkossa. Lastensuojeluilmoitus-käsitettä paremmin näitä ”yhteistyöilmoituksia” voisikin kutsua ilmaisuilla lähete tai ohjaus. Tässä kohden Kivinen nostaa esille lastensuojelun viimesijaisen vastuun vastata lasten ja nuorten tarpeisiin, jolloin lastensuojelulla on myös suuri tarve tehdä yhteistyötä muiden viranomaisten kanssa. Lastensuojelu on siten jopa riippuvainen muista viranomaisista, jotka antavat tietoa heille. Muiden viranomaisten halukkuus tehdä yhteistyötä lastensuojelun kanssa ei kuitenkaan ole itsestään selvää, mikä on todettu myös joissain tutkimuksissa. (Kivinen 1994, 84.) Koska Kivisen kirja on vuodelta 1994, siinä esitetyt tutkimuksetkin ovat siltä ajalta tai vielä vanhempia. Olisikin kiinnostavaa katsoa, onko aihetta tutkittu sittemmin ja löytyykö yhteistyöhalukkuudessa muutosta. Käsitellen enemmän lastensuojelun ja muiden viranomaistahojen yhteistyötä edempänä.

Kolmantena lastensuojeluilmoitusten ryhmänä ovat ”tilaukset”, jotka muodostavat toisen puoliskon yhteistyökumppaneilta tulleista ilmoituksista. Näitä ”tilauksia” voisi kutsua myös ehdotuksiksi tai hakemuksiksi, koska ne kuvaavat ilmoitusten luonnetta hyvin. Ilmoitus tehdään näissä tapauksissa tilanteessa, jossa yksi viranomaistaho on arvioituaan lapsen tilannetta päättänyt siihen, että lapsi tarvitsee lastensuojelun tarjoamaa palvelua. Lastensuojelun ollessa ainoa taho, joka lapsen tarvitsemaa palvelua kykenee ilmoituksen tekevän viranomaistahon mielestä antamaan, tulisi sen tarjota lastensuojelun avohuollon palveluja, kuten tukiperhettä tai taloudellista apua, tai voimakkaampia toimenpiteitä, huostaanottoa ja sijoitusta. (Kivinen 1994, 85.) Varsinkin tämä ryhmä saattaa herättää ilmoituksen tekevän tahon ja lastensuojelun työntekijöiden välillä ristiriitoja, sillä se saattaa herättää myös valtaosaan liittyviä kysymyksiä työntekijöissä. Odotukset jatkotoimenpiteistä saattavat tuntua lastensuojelun sosiaalityöntekijöistä helposti oman ammattikunnan ”varpaille astumiselta”, toisaalta ilmoittaja voi ajatella että toivottua tulosta ei tapahdu, mikäli hänen ehdottamaansa asiaa ei toteuteta, sillä onhan hän huomannut selvästi sen tarpeen. Mikäli lastensuojelu toimii hitaammin kuin odotukset vaativat, voi ilmoittajasta tuntua, että mitään ei tapahdu, mikä aiheuttaa varmasti turhautumista. Vastuun kysymykset ovat tässä kohden mielenkiintoisia. Kuinka suurta vastuuta ilmoituksen tekevä työntekijä kokee lapsen tilanteen parantamisesta, esiintyykö siinä jotain vaihtelua ja mistä se puolestaan kertoo?

4.2.3. Lastensuojeluilmoituksiin liittyvä moniammatillinen yhteistyö juridisesta näkökulmasta

Kerron moniammatillisen yhteistyön solmukohdista ja ongelmallisuudesta tässä kohden lähinnä juridiikan näkökulmasta ja käsittelen varsinaista päivähoiton ja lastensuojelun yhteistyötä myöhemmässä luvussa. Moniammatillisen yhteistyön edustajina tarkoitan tässä lastensuojelun ja päivähoiton työntekijöiden lisäksi muitakin sosiaali- ja terveystoimen edustajia sekä poliisia ja mahdollisesti muita tahoja. Moniammatillinen yhteistyö kuuluu olennaisesti lastensuojeluilmoituksiin, sillä siinä toinen ammattikunta välittää huolensa toiselle ammattikunnalle, joka puolestaan alkaa mahdollisesti selvittämään asiaa ottamalla yhteyttä myös muihin lapsen tai nuoren kanssa työtä tekevien ammattikuntiin. Tällainen kiertokulku mahdollistaa monipuolisen tiedon välittymisen ja kokoamisen kyseisestä tilanteesta ollen näin olennainen osa selvittämisen prosessia. En tarkoita tällä sitä, että joka kerta kun lapsesta tehdään lastensuojeluilmoitus, alkaisi lastensuojelun sosiaalityöntekijä soittamaan automaattisesti eri viranomaisia läpi tarkastaakseen, onko lapsesta muualla huolta, vaan kokonaiskuvan saamiseksi tilanteesta tällä on merkitystä. Moniammatillisella yhteistyöllä on merkittävä osa olennaisen tiedon jakamisessa, huolen täsmentymisessä ja kokonaiskuvan jäsentymisessä asiakkaan auttamisen kannalta. On otettava kuitenkin huomioon, että moniammatillisen yhteistyön tarkoitus ei ole ”juoruilla” asiakkaan asioista eli tiedon jakamisella en tarkoita uteliaisuuteen perustuvaa tiedonjanoa, vaan asiakkaan kannalta tärkeiden asioiden välittymistä eteenpäin. Eikä sovi unohtaa ja ohittaa asiakasta tästä kokonaisuudesta olettaen, että vain viranomaisten tiedot ovat tosia tai tärkeitä, vaan nimenomaan asiakkaalla on aina omakohtainen kokemus.

Mahkonen (2003, 111) kertoo kirjassaan esimerkin toimimattomasta koulun ja lastensuojelun yhteistyöstä, joka periaatteessa estyy ”laki kieltää”-argumentin turvin. Tämä on Mahkosen (2003, 111) mukaan varsin kätevä tapa kieltäytyä yhteistyöstä, sillä lainsäätäjä on kasvoton ja yhteistyöhaluttomuus voidaan näin neutralisoida muilta syyiltä piiloon. On siis helppo piiloutua lain taakse, mihin ei itse näennäisesti pysty vaikuttamaan. Mahkonen (2003, 112) esittelee myös arvailuja moniammatillisen yhteistyön estymisen muista, raadollisemmista syistä.

Mielenkiintoista tässä onkin tarkastella lähemmin, miten ja missä laki itse asiassa kieltää yhteistyön, missä se sallii sen ja missä jopa velvoittaa yhteistyöhön. Laki kieltää yhteistyön Mahkosen (2003, 116) mukaan erittäin marginaalisesti ja ilmoitusvelvollisilta ammattikunnilta (sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöt, opetustoimen työntekijät, poliisit sekä seurakunnan työntekijät) laki ei absoluuttisesti kiellä sitä. Toki poikkeuksiakin löytyy, mutta ne eivät käsittäakseni koske

tarkastelemiani päivähoiton työntekijöitä. Mahkosen (2003, 125) mukaan laki periaatteessa sallii moniammatillisen yhteistyön tietyin kriteerein silloin, kun sitä ei ole erityisesti kielletty tai nimenomaisesti velvoitettu laissa ja mikäli tiedon antamisesta on erikseen säädetty. Tämä tarkoittaa lastensuojeluilmoitusten osalta sitä, että koska siinä olennaista on tietojen antaminen sosiaalihuollolle, on tietojen antaminen sallittua kun erityislainsäädäntö sen oikeuttaa ja siitä on säädetty sallivasti eri viranomaisia koskevassa lainsäädännössä (Mahkonen 2003, 125). Laki voi myös velvoittaa yhteistyöhön sellaisissa tapauksissa, joissa sen katsotaan olevan tarpeellista tärkeänä pidettävän yleisen tai yksityisen edun vuoksi. Tällaisesta esimerkkinä voi olla tilanne, jossa jonkun epäillä syyllistyneen tietynlaiseen rikokseen tai suunnittelevan sellaista. (Mahkonen 2003, 131.)

4.2.4. Anonyymi lastensuojeluilmoitus mahdollisuutena?

Lastensuojeluilmoituksen tekemiseen liittyy vielä se ongelmallisuus, että esimerkiksi päivähoiton työntekijät saattavat ajatella, että huoli lapsesta on jo noussut muissakin yhteistyötahoissa esille ja sieltä on sitten tehty jo ilmoitus, jolloin ei tarvitse itse tehdä sitä. Työntekijä voi myös ajatella, että lastensuojelussa tiedetään jo lastensuojelun tarve, eikä uutta ilmoitusta enää erikseen tarvita. Lastensuojelun työntekijöiden kannalta se, että ilmoituksia ei tule, on sinänsä huono asia, koska silloin akuutti huoli ei välttämättä välity heille, sillä eiväthän lastensuojelun työntekijät ole päivittäin tekemisissä lasten ja perheiden kanssa. Päiväkodin työntekijällä onkin monia asioita, joita hän joutuu pohtimaan ja puntaroimaan mieltiessään. Lastensuojeluilmoituksen puheeksi ottaminen etukäteen lasten vanhempien kanssa ennen sen tekemistä on varmasti haasteellinen ja ammatillisuutta koetteleva paikka. Mikäli lapsesta joudutaan jostain syystä tekemään lastensuojeluilmoitus keskustelematta siitä ensin etukäteen vanhempien kanssa, aiheuttaa se varmasti myös negatiivisia reaktioita vanhemmissa.

Yksityisellä ihmisellä on se etu, että hän voi tehdä lastensuojeluilmoituksen anonyymina eli vanhemmat eivät saa selville ilmoittajaa, jota pyritään suojaamaan ennaltaehkäisevästi laittomilta uhkauksilta ja mahdolliselta väkivallaltakin (Mahkonen 2003, 137). Anonyymisyyttä voidaan perustella kolmella tavalla, joista ensimmäinen perustelu liittyy tilanteeseen, jolloin on kyseessä erittäin tärkeä yleinen etu. Tämä liittyy laajemmin keskusteluun, miten ihmiset ylipäätään saataisiin tekemään halukkaammin lastensuojeluilmoituksia, sillä halukkuus saattaa kasvaa nimettömyyden kautta. Toisena perusteluna on lapsen etu, joka konkretisoituu tilanteissa, joissa lapselle läheinen henkilö, esimerkiksi sukulainen tai naapuri, tekee lastensuojeluilmoituksen. Tällöin on vaarana, että

mikäli vanhempi saa tietää ilmoittajan nimen, voi lapselle läheinen suhde katketa ilmoittajaan tai lapsi voi joutua kärsimään riitaisuudesta eri osapuolten välillä, mikä voi olla haitallista lapselle. Kolmantena perusteena on erittäin painava yksityinen etu, joka liittyy lähinnä aikuisten välisiin tilanteisiin ja fyysisen tai psyykkisen koskemattomuuden loukkaamisen uhan välttämiseen. (Mahkonen 2003, 164-165.)

Yksityisen ihmisen anonymiteetti voidaan siis turvata melko hyvin, mutta viranomaisella tätä anonymiteetin mahdollisuutta ei kuitenkaan ole, vaan ilmoituksen tekijä paljastuu vanhemmille. Julkista valtaa käyttäviltä viranomaisilta vaaditaan voimallisemmin avoimuuden noudattamista julkisuuslakiin vedoten, joten nimettömyyttä ei voi tässä kohden soveltaa. (Mahkonen 2003, 167.) Tässä nousee esille myös kysymys millainen on vanhempien oikeus tietää ilmoituksen tekijä. Lastensuojeluilmoitusta vastaanottaessaan työntekijät ei voi välttämättä varmasti tietää, tekeekö ilmoittaja ilmoituksen aiheesta vai onko taustalla jokin muu motiivi, esimerkiksi kosto tai lapsen asuminen huoltajuuskiistassa. Vilpittömyyden arviointi saattaa olla hankalaa, vaikka työntekijä pyrkisikin saamaan mahdollisimman paljon tietoa ilmoittajasta ja hänen suhteestaan vanhempiin. Tällöin tulee kyseeseen pohtia asiaa myös vanhempien näkökulmasta. Viranomaiset voivat myös pohtia sitä, mikä on ilmoitusvelvollisuuden ja salassapitovelvollisuuden suhde ja kumpi on ensisijainen. Mahkosen (2003, 155) mukaan ilmoitusvelvollisuus on näistä kahdesta ensisijainen.

5. LASTENSUOJELULLINEN ULOTTUVUUS PÄIVÄHOIDOSSA

5.1. Päivähoidosta, sen merkityksestä ja tehtävistä

5.1.1. Köyhäinhoidosta subjektiiviseen oikeuteen

5.1.1.1. Päivähoito muutosten kohteena

Tässä luvussa kartoitetaan tarkemmin sitä toimintakontekstia, päivähoitoa, johon tämä pro gradu -tutkielma kytkeytyy. Tarkoituksena on käsitellä ensin yleisemmin suomalaista päivähoitoa, sen merkitystä ja tehtäviä sekä kunnallista ja yksityistä päivähoitoa Tampereella. Sitten pohdinnan kohteeksi nousee päivähoidon ja lastensuojelun suhde pedagogisuuden ja sosiaalityömaisuuden käsitteiden avulla. Lopuksi tarkastellaan myös päivähoitoon liittyvää eri merkityksiä sisältävää moniammatillisuutta. Tarkoitukseni on pureutua päivähoitoon ja sen nykyhetkeen siltä osin kuin se liittyy lastensuojeluun. Tämän vuoksi esimerkiksi päivähoidon laaja historiallinen tarkastelu, esiopetus ja varhaiskasvatusta jäävät tarkastelun ulkopuolelle. Tarkastelen päivähoidon merkityksiä ja tehtäviä siksi, koska niiden kautta juuri lastensuojelu ja lastensuojeluilmoitukset liittyvät päivähoitoon. Päivähoidon yleisen tarkastelun sijaan tässä kontekstissa mielenkiintoisia ovatkin ne osa-alueet, joissa joudutaan puuttumaan esimerkiksi lapsen hoitoon ja kasvatukseen sekä perheen sisäisiin asioihin. Lastensuojelu koskettaa päivähoitoa siis sen merkitysten ja tehtävien avulla.

Karilan ja Nummenmaan (2001, 13) mukaan suomalaisten päiväkotien historialliset juuret voidaan jäljittää 1800-luvun lopulle, naisliikkeen aktivoitumiseen sekä kehitystoimintaan, jota kansansivistystä painottaneet pedagogit toteuttivat. Tavoitteena oli tuolloin huolehtia köyhistä ja turvattomista lapsista ja kasvattaa heistä kunnan kansalaisia, mikä puolestaan oli osa laajempaa, kunnianhimoista tavoitetta kouluttaa koko ihmiskuntaa (mt., 13). Lastenhoitokysymyksen politisoituminen 1800-luvulla, aikakaudella johon liittyi teollistuminen, tieteellisen ajattelun uudistuminen ja irtautuminen paternalismista, joka koski niin perhettä kuin työtäkin, herätti myös toiveita sosiaalisten ongelmien ratkaisemisesta. Suomalainen lastentarhatoiminta sai vaikutteita englantilaisista pikkulastenkouluista, lastentarhoista ja seimistä. (Anttonen 2003, 163.)

Lastentarhaan liittyi aluksi köyhäinhoidollinen leima, sillä Suomessa 1950-luvulle asti naiset eivät pääsääntöisesti käyneet töissä, vaan naisten paikka oli kotona. Pienten lasten äitien työssäkäynti olikin poikkeuksellista, johtui taloudellisesta pakosta tai oli merkki köyhydestä.

Köyhäinhoidollinen leima kuitenkin haaleni 1960-luvulla, jolloin päivähoitokeskustelu muuttui Suomessa koskemaan sukupuolten tasa-arvoa, mikä merkitsi sitä, että päivähoitoa alettiinkin vaatia naisten oikeuden toteuttamiseksi. (Anttonen 2003, 164.)

Laki lasten päivähoidosta, joka astui voimaan 1973, irrotti päivähoitotoiminnan lastensuojelun piiristä ja teki lasten päivähoitotoiminnasta yleisen sosiaalipalvelun. Köyhäinhoidollisesta leimasta haluttiin lopullisesti eroon, joten perhepäivähoito hyväksyttiin myös yli kolmevuotiaiden hoitomuodoksi ja erottelu lastentarhoihin ja lastenseimiin poistettiin. Sana ”päiväkoti” vakiintui käyttöön lastenseimen ja lastentarhan tilalle. (Anttonen 2003, 167.) Yhteinen sana ”päiväkoti” yhdisti siten sosiaalis-hoidollisesta lastenhoitoselityksen historiasta juontuvan lastenseimen ja lastentarhan, joka puolestaan juontuu pedagogis-opetuksellisesta lastenhoitoselityksen historiasta (Karila & Nummenmaa 2001, 12). Mihin tarpeeseen päivähoito vastaa nykyään, kun sosiaalinen ja pedagoginen näkökulma on häivytetty yhteisen sanan ”päiväkoti” alle? Tästä päivähoiton pedagogisen ja sosiaalisen tehtävän jännitteestä kirjoitan tarkemmin luvussa 5.1.3.2.

5.1.1.2. Päivähoito - subjektiivinen oikeus eri muodoissaan

Päivähoito on osa hyvinvointijärjestelmän julkisia palveluita, joita yhteiskunta säätelee lakien, normien ja voimavarojen suuntaamisen avulla (Karila & Nummenmaa 2001, 11). Laki lasten päivähoidosta eli päivähoitolaki on keskeisin päiväkotitoimintaa määrittävä laki. Päivähoitolakia on muutettu muutamia kertoja sen voimassaolon aikana ja yhtenä merkittävimpänä muutoksena on vuonna 1996 tullut voimaan lakiuudistus, jossa tarveharkintaisuus muuttui subjektiiviseksi päivähoito-oikeudeksi. Tämä tarkoittaa sitä, että ennen vuotta 1996 päivähoitopaikat jaettiin etusijassa pienituloisten vanhempien ja yksinhuoltajavanhempien lapsille. Lakiuudistuksen ja subjektiivisen päivähoito-oikeuden myötä nostettiin esille se, että lapsella on oikeus varhaiskasvatukseen, kuten myös se, että vanhemmilla on oikeus valita, haluavatko he tätä oikeutta käyttää. (mt., 14.)

Subjektiivinen päivähoito-oikeus tarkoittaa sitä, että kunnan on järjestettävä tai valvottava päivähoitoa niin paljon kuin tarvetta kunnassa esiintyy. Lisäksi kunnan on huolehdittava tarvetta vastaavista erilaisista toimintamuodoista. Alle kolmivuotiaiden lasten vanhemmilla on myös mahdollisuus valita päivähoiton ja kotihoidontuen välillä, mikä mahdollistaa valinnan päivähoiton ja kotihoidon välillä. (Heikkinen 1998, 24.) Nykyään päivähoito on siis kunnan järjestämä ja yhteiskunnan rahoittama peruspalvelu, jota jokainen lapsi oikeutettu saamaan riippumatta

vanhempien sosioekonomisesta asemasta, asuinpaikasta tai muusta yhteiskunnallisesta asemasta (Valtioneuvoston periaatepäätös 2002, 16). Lasten päivähoidossa täytyvät näin sosiaalipalvelun keskeiset tunnusmerkit: universaalisuus, käytöstä maksaminen tulojen mukaan sekä valinnanmahdollisuus palveluvaihtoehtoista (Heikkinen 1998, 24).

Subjektivistista oikeutta on arvosteltu kuitenkin siitä, että se on aikuislähtöinen eikä lapsen etu välttämättä toteudu sen avulla. Vaikka subjektiivinen päivähoido-oikeus on mahdollistanut lapsen osallistumisen päivähoidossa annettavaan varhaiskasvatukseen, laki ei kuitenkaan määrittele varhaiskasvatusta oikeudeksi. (Varhaiskasvatustyöryhmän muistio 1999, 10-11.) Vanhemmat ovat tulleet siis näkyvämmiksi päivähoidon asiakkaina voidessaan vaikuttaa paremmin lapsensa hoitojärjestelyiden valintaan. Tällä on näyttänyt olevan suotuisia vaikutuksia sikäli, että vanhemmat haluavat vaikuttaa tietoisesti enemmän lastensa varhaiskasvatusympäristöön. (Varhaiskasvatustyöryhmän muistio 1999, 14.) Dahlberg, Moss ja Pence (1999, 66) nostavat myös esille, että varhaislapsuuden instituutioiden rakenne on yleisesti samantyyppinen, jolloin ne on rakennettu vastaamaan aikuisten tarpeisiin tai suojelemaan lapsia aikuisilta. Mikäli ne olisi rakennettu palvelemaan lasten tai lapsuuden tarpeita, eivät ne kiinnostaisi aikuisia (mt., 66).

Tällä hetkellä kunnalliseen päivähoidotoimintaan kuuluu päiväkotien lisäksi myös perhepäivähoito sekä lasten leikkitoiminta. Ajatus, että lasten vanhemmilla on oikeus valita lapselleen sopivin hoitomuoto, onkin osa suomalaista päivähoidoajattelua. Päiväkodit saivat perhepäivähoidon ja lasten leikkitoiminnan lisäksi uusia kilpailijoita kotihoidon tuesta, ryhmäperhepäivähoidosta, yksityistämisestä sekä päivähoitosetelistä 1980-luvun lopulla alkaneen valtiollisen säätelyn väljennyksen myötä. Etenkin alle kolmivuotiaiden lasten hoitamista on pyritty suuntaamaan kotona tapahtuvaksi kotihoidon tuen avulla. (Karila & Nummenmaa 2001, 12-13.) Vuonna 1995 lasten päivähoitojärjestelyt jakautuivat valtakunnallisesti niin, että 26 % alle kouluikäisistä hoidettiin kunnallisissa päiväkodeissa, kotihoidontuen piiriin kuului 27 % lapsista ja perhepäivähoidossa oli 13 % alle kouluikäisistä lapsista (Heikkinen 1998, 36). Vuonna 2000 alle kouluikäisistä 30 % hoidettiin kunnallisissa päiväkodeissa, kotihoidontuen piiri kattoi 27 % lapsista, kuten viisi vuotta aiemminkin ja kunnallisessa perhepäivähoidossa hoidettiin 16 % lapsista (Valtioneuvoston periaatepäätös 2002, 27). Kotihoidontuen suosio on pysynyt samana viiden vuoden aikana, mutta päiväkotien ja perhepäivähoidon käyttö ovat nousseet muutaman prosenttiyksikön. Tilastoista ei ilmene, kuinka suuri osuus alle kolmivuotiaista lapsista hoidetaan kotona kotihoidontuen avulla ja onko tässä tapahtunut muutosta.

Kotihoito ja päivähoito asettuvat keskusteluissa usein toistensa vastakohdiksi. Anttonen (2003, 174), joka pohtii artikkelissaan tarkemmin päivähoiton ja kotihoidontuen suhdetta Suomessa, ei näe Suomea vain päivähoitomaana tai kotihoitomaana, vaan sijoittaa Suomen näiden kahden ääripään välimaastoon. Anttonen (2003, 185) mukaan tulisikin päästä eroon jo vuosikymmeniä kestäneestä päivähoiton ja kotihoidon vastakkainasettelusta ja keskittyä luomaan näiden kahden välimaastoon sijoittuvia lastenhoidon vaihtoehtoja.

Kotihoito mielletään Suomessa positiiviseksi asiaksi ja sen ajatellaankin olevan parempaa kuin kodin ulkopuolisen hoidon. Näin ei kuitenkaan aina ole, ja kotihoito linkittyy lastensuojeluun siinä kohtaa, kun koti onkin ongelmallinen ja vaarallinen paikka, mistä lapsen olisi hyvä päästä pois edes muutamaksi tunniksi päivittäin. Koska vanhemmilla on siis vaihtoehto valita, hoitavatko he lastaan kotona vai tekeekö sen joku muu päivähoitossa, ei lapsen etu tule aina välttämättä toteutetuksi. (Anttonen 2003, 185.)

5.1.1.3. Päivähoidosta valtakunnallisesti ja paikallisesti Tampereella

Kunnallisen päivähoiton piirissä oli Suomessa vuonna 1997 noin 219 000 lasta. Yksityisen päivähoiton piiriin kuului 1998 verrattain vähän eli vain 12 000 lasta. Yksityisen päivähoiton tarjonta on kuitenkin kasvanut viime vuosina. (Varhaiskasvatustyöryhmän muistio 1999, 12.) Vuonna 2001 kunnallisen päivähoiton piiriin kuului noin 200 000 lasta (Valtioneuvoston periaatepäätös 2002, 26). Yksityisen päivähoiton tilastoja ei ollut käytettävissä.

Tampereen kaupungin internetsivuilla (www.tampere.fi/perhepalvelut/paivahoito/index.html) kerrotaan 6.9.05, että lapsen vanhemmat voivat valita lapselleen soveltuvimman hoitomuodon: päiväkodin tai perhepäivähoidon. Vanhemmat voivat valita myös kotihoidontuen tai yksityisen hoidon tuen, mikäli haluavat hoitaa lastaan kotona tai ostaa palvelun yksityiseltä palveluntuottajalta. Yhtenä vaihtoehtona internetsivuilla esitetään vielä leikkitoiminta, joka ei poista perheen oikeutta kotihoidontukeen. (www.tampere.fi/perhepalvelut/paivahoito/index.html.) Internetsivuilla kerrotaan myös, että Tampereella on 82 kunnallista päiväkotia, joissa järjestetään kokopäivä- ja osapäivähoitoa sekä vuoro- ja iltahoitoa. Tampere jakautuu alueellisesti viiteen palvelualueeseen, joita ovat läntinen, eteläinen, koillinen ja kaakkoinen sekä keskustan palvelualue. (www.tampere.fi/perhepalvelut/paivahoito/paivakodit/index.html.) Kaupungin internetsivujen mukaan yksityistä päivähoitoa järjestetään Tampereella kolmessatoista yksityisessä päiväkodissa ja

yhdeksässä yksityisessä ryhmäperhepäiväkodissa, jotka on myös jaettu viiteen edellä mainittuun palvelualueeseen (www.tampere.fi/perhepalvelut/paivahoito/paivakodit/yksityiset.html).

5.1.2. Päivähoidon merkitys ja tehtävät

5.1.2.1. Yhteiskuntapoliittiset tehtävät päivähoidossa

Huttusen (1989, 25) mukaan päivähoidon keskeisin yhteiskunnallinen merkitys on koti- ja päivähoitokasvatuksen integroituminen, mihin liittyy olennaisesti yhteistyöhön perustuva kotien ja päivähoidon tukena toimiva kasvatustyyppi. Tästä on sittemmin alettu puhua käsittääkseni kasvatuskumppanuutena. Tämä integroituminen määrittää myös päivähoidon laajempia yhteiskunnallisia tehtäviä, joita ovat työvoimapoliittinen, perhepoliittinen, sosiaalipoliittinen ja koulutuspoliittinen tehtävä (mt., 26). Myös Karila ja Nummenmaa (2001, 11) käyttävät edellä mainittua jaottelua neljään eri tehtävään. Se, miten paljon eri tehtävät saavat painoarvoa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa kulloinkin, riippuu Karilan ja Nummenmaan (2001, 11) mukaan päivähoidosta kiinnostuneiden intressiryhmien (esimerkiksi ammattilaiset, poliitikot, työnantajat ja perheet) voimasta ja aktiivisuudesta.

Työvoimapoliittinen tehtävä vaikuttaa sekä yhteisö- että yksilötasolla sisältäen yhteisötasolla tarpeen kansalaistensa, erityisesti naisten, työpanoksesta työelämässä. Naisvaltaisilla hoito- ja palvelualoilla juuri naisten työpanos on merkittävä ja ratkaiseva tekijä alojen toimivuutta ajatellen. Yksilötasolla puolestaan päiväkodin työvoimapoliittinen tehtävä vapauttaa naiset osallistumaan työelämään tarjoamalla lapsille päivähoitopaikan ja huolehtimalla lastenkasvatuksesta sillä välin kun vanhemmat ovat töissä. (Huttunen 1989, 26-27.)

Päivähoidon toinen tehtävä on Huttusen (1989, 26) mukaan *perhepoliittinen* tehtävä, jonka Huttunen kuvaa moniulotteiseksi. Toisaalta perhepoliittinen tehtävä on edellytys sille, että tasa-arvoisessa yhteiskunnassa perhe voi hankkia lapsia. Tätä Huttunen perustelee naisten ja miesten tasavertaisuudella työelämään osallistumisessa. Toisaalta tehtävä yhdistetään Huttusen mukaan usein kapea-alaisesti vain naisten työssäkäyntiin unohtaen täysin sen, että perhe omaksuu naisten työssäkäynnin seurauksena tasa-arvoisen käytännön kasvatusvastuun, jolloin isän roolin tärkeyttä perheelle ei voida sivuuttaa. (mt., 26.) Myös Anttonen (2003, 183) nostaa esille, että olisi syytä pohtia, miten nykyisiä lakeja ja etuuksia tulisi muuttaa, jotta miehiäkin saisi houkutelua hoitovapaalle.

Kolmas päivähoiton tehtävä on *sosiaalipoliittinen* tehtävä, jolla Huttunen (1989, 26) kuvaa olevan kaksisuuntainen rooli toisaalta lastensuojelutoimenpiteiden tarpeen ennaltaehkäisijänä tukemalla lasta ja perhettä ja toisaalta keinona puuttua ajoissa, koska päivähoito seuraa perheen arkea. Päivähoito siis tavallaan ennaltaehkäisee lastensuojelun tarvetta, mutta tarjoaa myös nopean puuttumisen väylän, mikäli siihen on tarvetta. Tämä on mielestäni mielenkiintoinen tehtävä sen kaksisuuntaisuuden vuoksi, sillä tasapainon säilyttäminen monessa mielessä tuo haasteita päivähoitolle. Mikäli tätä tehtävää korostetaan enemmän kuin toisia, saattaa se luoda vanhemmille tietynlaista mielikuvaa päivähoiton luonteesta kontrolloijana, toisaalta lapsen etu ei voi olla myöskään se, että asioihin ei puututa, mikäli se on tarpeen. Päivähoiton työntekijöiltä vaatiikin paljon ammattitaitoa ja asiantuntijuutta osata määritellä ja herkistyä tämän tehtävän osalta.

Päivähoiton neljäs tehtävä on Huttusen (1989, 27) mukaan *koulutuspoliittinen* eli pedagoginen tehtävä. Huttusen mukaan päivähoito onkin tavoitteellisen varhaiskasvatustoiminnan toteuttaja täydentäen vanhempien antamaa kasvatusta kuitenkin yhteistyössä kotien kanssa. Karila ja Nummenmaa (2001, 15) määrittelevät varhaiskasvatuksen olevan ”erilaisissa toimintaympäristöissä toteutuvaa, kouluikää edeltävää vuorovaikutuksellista, kasvatuksellista toimintaa aikuisten ja lasten välillä” ja siten siis yhteisöllistä toimintaa.

Varhaiskasvatukseen kytkeytyy myös päivähoitolakiin kirjattu sana kasvatuskumppanuus, jonka sisältönä on perheiden kotikasvatuksen tukeminen. Tarkastelen tässä kohtaa kasvatuskumppanuutta ja siitä käytävää keskustelua vielä tarkemmin sen keskeisyyden vuoksi. Varhaiskasvatus toteutuukin parhaimmillaan juuri kasvatuskumppanuutena, joka on lapsen merkityksellisten elinympäristöjen välistä. Julkisuudessa onkin ollut viime vuosina paljon keskustelua kasvatusvastuusta ja etenkin sen jakautumisesta perheen ja yhteiskunnan välillä, mikä on herättänyt kannatusta puolesta ja vastaan. (Karila & Nummenmaa 2001, 15.) Varhaiskasvatustyöryhmän muistiossa (1999, 37) korostetaan, että vanhemmilla on aina pääasiallinen kasvatusvastuu, eikä päivähoito voi sitä korvata.

Kasvatuskumppanuuteen liittyvässä keskustelussa toiset näkevät kasvatusvastuun siirtymisen yhteiskunnalle huolestuttavana kehityksenä, kun toisten mielestä se ei ole ongelmallista. Ongelmallista tässä voi olla se, että perinteisen kasvatuskäsityksen muutos vaikuttaa eri sukupolvien elämismaailmojen erilaistumisen kautta ja tässä kehityksessä saattaa olla vaikea asettaa yhteisiä kasvatuspäämääriä. Koska lasta saattaa kasvattaa päiväkodissa kolmekin sukupolvea omine elämismaailmoineen, arvoineen ja uskomuksineen, voi kasvatuskumppanuuden löytyminen eri

sukupolvien välille olla haasteellista ja vaatia tarkempaa pohdintaa. Myös työelämän kiristyvät vaatimukset vaikuttavat siihen, että lasten täytyy olla yhä pidempiä aikoja päivähoitossa, jolloin myös kasvatusvastuu siirtyy väistämättä enemmän yhteiskunnalle. (Karila & Nummenmaa 2001, 15-16.)

Heikkinen (1998, 25) lähestyy kasvatuskumppanuuskeskustelua lapsen subjektiivisen päivähoito-oikeuden näkökulmasta ja toteaa kasvatusvastuun hämärtyneen. Heikkinen (1998, 25) kysyykin, voiko subjektiivinen oikeus murentaa esimerkiksi itseluottamuksen toimia vanhempana, koska kasvatusvastuun nähdään siirtyvän vanhemmilta päivähoitoon silloinkin, kun se ei olisi välttämätöntä. Varhaiskasvatustyöryhmän muistiossa (1999, 10) todetaan, että subjektiivinen päivähoito-oikeus on aiheuttanut edellä mainittua kritiikkiä.

Viitasaari (2003, 107) viittaa kasvatuskumppanuuskeskusteluun toteamalla, että lapsi elää ikään kuin kahdessa maailmassa, eli kotona ja päivähoitopaikassa, viestittäen toiminnallaan ja leikeillään kokemuksiaan molemmista kokemusmaailmoista. Viitasaari (2003, 105) toteaa, että lapsi elää oman perheensä tilanteita ja tapahtumia toiminnoissaan ja korostaa, että on tärkeää huomioida lapsen erilaiset mielialat ja ilmaisut.

5.1.2.2. Päivähoidon perustehtävät lastensuojelullisena tukena

Onnismaa (1999, 4, 11-12) on haastatellut ja teettänyt kirjallisen kyselyn päiväkodin työntekijöille tavoitteenaan kartoittaa kysymystä, miten päiväkotitoimii lastensuojelun tarpeessa olevan lapsen ja hänen vanhempiensa kanssa. Onnismaa korostaa raportissaan Päiväkotitoimii lastensuojelun tukitoimena, että päiväkodin perustehtävien tasokas hoitaminen on päiväkodin tärkein keino lastensuojelullisiin tarpeisiin vastaamisessa. Näitä perustehtävään sisältyviä tukimuotoja Onnismaa mainitsee seuraavat kolme: ensimmäisenä päiväkotiryhmä sinänsä, toisena varhaiskasvatus ja esiopetus sekä kolmantena perushoito. Ensimmäinen perustehtävään sisältyvä tukimuoto, eli *päiväkotiryhmä* sinänsä, sisältää sen päiväjärjestyksen, ihmissuhteet, perushoidon sekä pedagogisen toiminnan, jotka voidaan nähdä vähiten ”erityisyyttä” edellyttävinä. (Onnismaa 1999, 4, 30-33.) Vaikka perheellä olisi kotona hankalaa ja asiat sekaisin, voi päiväkotitoimii tuoda jo pelkällä olemassaolollaan tuttuutta, rutiineja sekä sisältöä lapsen päivään, jolloin se tukee sekä lasta että muuta perhettä.

Niin sanotuksi ”viriketoiminnaksi” Onnismaan (1999, 30) nimittämä *varhaiskasvatus ja esiopetus* ovat puolestaan toinen päiväkodin perustehtävästä nouseva tukimuoto, jonka tärkeys korostuu

virikkeiltään niukoista tai yksipuolisista oloista tulevilla lapsilla. Varhaiskasvatusta koskee myös Huttusen (1989, 27) kuvaama koulutuspoliittinen eli pedagoginen tehtävä. Onnismaa (1999, 30) nostaa esille esimerkiksi oppimisvaikeuksien havaitsemiseen ja korjaavaan toimintaan liittyvän syrjäytymisen ehkäisyyn yhtenä päiväkotien suurimmista haasteista. Etenkin kielelliset vaikeudet ovat olleet kasvussa, mihin vastaaminen on suuri haaste päiväkodeille (mt., 30).

Perushoidon tehtävä korostuu Onnismaan (1999, 33) mukaan sitä enemmän, mitä pienempi lapsi on kyseessä, mitä tukevat myös päivähoiton työntekijöiden haastatteluvastaukset. Puutteellista hoitoa voidaan korvata päiväkodissa esimerkiksi lapsen puhtaudesta, kylläisyydestä ja unentarpeen tyydyttämisestä huolehtimalla. Perushoidon avulla lapselle voidaan tarjota myös miellyttäviä kokemuksia ”hoidettavana olemisesta” ja oman kehon hahmottamisesta. Siihen liittyy myös arkisia oppimistilanteita ja hetkiä, jolloin henkinen ja fyysinen puoli yhdistyvät esimerkiksi hiusten kampaamisessa. (mt., 33.)

5.1.3. Pedagogisuus ja sosiaalisuus päivähoitossa

5.1.3.1. Päivähoito osana sosiaalihuoltoa

Tarkastelen vielä päivähoiton kahden tehtävän, pedagogisuuden (eli koulutuspoliittisuuden) ja sosiaalisen (sosiaalipoliittisuuden) suhdetta toisiinsa. Kuten päivähoiton historiasta voi huomata, sosiaalinen tehtävä on ollut olennainen osa päivähoitoa aina sen alkuajoista asti. Päivähoito on ollut keskeinen lapsiperheiden sosiaalipalvelu, jonka perusta on muuttunut ajan kuluessa niin, että nykyään se koskee kaikkia lapsiperheitä, joten sosiaalinen perustehtävä on joutunut myös uudelleen arvioinnin kohteeksi. Sosiaalisista ja kasvatuksellisista syistä päivähoitoa tarvitsevat lapset ovat kuitenkin yhä etusijalla ja näin toteutuukin osaltaan ehkäisevää sosiaalipolitiikkaa. Päivähoiton hallinnollista sijoittumista sosiaalitoimen alaisuuteen kritisoidaan sillä, että se estää päivähoiton sisällön pedagogisen kehittämisen. Tämä nähdään samalla perusteena sille, että päivähoito tulisi siirtää muun koulutusjärjestelmän yhteyteen. (Varhaiskasvatustyöryhmän muistio 1999, 63.)

Toisaalta voidaan kysyä, mitä päivähoito menettäisi, mikäli sen vahva side sosiaalitoimeen katkaistaisiin. Mikä tulisi olemaan lastensuojelun ja päivähoiton yhteys ja miten ennaltaehkäisevän työn tradition jatkuminen voitaisiin taata? Dahlberg, Moss ja Pence (1999, 65) käsittelevät aihetta osana ruotsalaista päivähoitojärjestelmää, joka on siirtynyt sosiaalitoimesta koulutoimeen (mt., 69), ja nostavat puolestaan esiin huolen päivähoiton muuttumisesta liian koulumaiseksi. Vastaus

koulumaisuuteen voisikin olla varhaislapsuuden instituutioiden painotus ”sijaiskotimaisemmiksi”, jolloin julkiset instituutiot voitaisiin yksityistää ja rohkaista aikuisten ja lasten tiiviimpään vuorovaikutukseen (mt., 65). Tässä ei ole kuitenkaan tarkoituksenmukaista pohtia enempää kiistanalaista hallintokysymystä vaan pohtia pedagogisuutta ja sosiaalisuutta yleensä.

Kuten Karila ja Nummenmaa (2001, 11) ovat todenneet, yhteiskunnallisten tehtävien painoarvo ei ole muuttumaton, vaan se vaihtelee sen mukaan, miten aktiivisesti esimerkiksi poliitikot ajavat jotain asiaa. Päivähoidon pedagoginen ja sosiaalinen näkökulma ovat olleet mukana lähes koko 1900-luvun keskustelussa, joka on liittynyt lastentarhojen ja päiväkotien hallinnolliseen sijoittumiseen, missä on päädytty päivähoidon sijoittamiseen sosiaalishallinnon alaisuuteen (mt., 11). Lastentarhatoiminta kuului hallinnollisesti ensin kuitenkin kouluhallituksen alaisuuteen 1920-luvun alussa ja siirtyi 1924 sosiaaliministeriön valvonnan alaisuuteen. Samanaikaisesti alettiin valmistella myös lastensuojelulakia ja päivähoidolla, eli silloisella lastentarhatoiminnalla, nähtiin jo tuolloin olevan ennaltaehkäisevä lastensuojelullinen tehtävä. (Heikkinen 1998, 23.)

Vaikka päivähoito sijoittuu valtakunnallisesti sosiaalishallinnon alaisuuteen, voivat kunnat nykyään itse päättää sen sijoittumisesta kunnallisesti. Hallinnollinen sijoittuminen sosiaalishallinnon alalle ei olekaan yhdentekevää, sillä se muodostaa päivähoidon kehittämisen kontekstiksi suomalaisen sosiaalipolitiikan ja myös päivähoitoa koskeva lainsäädäntö sijoittuu sosiaalipoliittisen lainsäädännön yhteyteen. Tämän vuoksi päivähoidon kontekstuaalisia kehityssuuntia ovat pohjoismaiseen hyvinvointiyhteiskuntaan olennaisesti kytkeytyvät hoivan yhteiskunnallistuminen, universalisoituminen ja ammatillistuminen. (Karila & Nummenmaa 2001, 11-12.)

5.1.3.2. Pedagoginen ja sosiaalinen tehtävä vastinpareina?

Vaikka päivähoitolaissa (Laki lasten päivähoitosta 36/73 ja sen kasvatustavoitepykälä vuodelta 1983) ei määritellä sosiaalista ja pedagogista tehtävää toisensa poissulkevinä, ovat nämä tehtävät kuitenkin jännitteisessä suhteessa keskenään päiväkodin tehtäviä tai toiminta-ajatusta koskevissa keskusteluissa. Jännitteisyyttä voi paikantaa myös erilaisista päiväkodin asiantuntijuuden vaatimuksista tulkinnosta. Päivähoitolaissa päivähoidon tehtävä nähdään pikemminkin kahtalaisena sekä pedagogisen että sosiaalisen toiminnan sisältävänä kuin toisensa poissulkevinä joko-tai -vaihtoehtoina. (Karila & Nummenmaa 2001, 12.)

Huttunen (1989, 27) lähestyy keskustelua pedagogisuuden tai sosiaalisuuden painotuksesta näkökulmasta, joka korostaa lapsuuden omia ehtoja. Päivähoito on Huttusen (1989, 27) mukaan laaja-alaista varhaiskasvatustoimintaa, jolloin ei ole mitään syytä nostaa yhtä yhteiskunnallista tehtävää toisten joukosta etusijalle, vaan tulisi keskittyä päivähoiton toteuttamiseen lapsuuden omien ehtojen näkökulmasta.

Viitasaaren (2003, 113) mukaan pedagoginen tehtävä nähdään päivähoitossa usein ensisijaisena sosiaaliseen nähden, vaikka niitä ei voikaan erottaa toisistaan käytännön päivähoitotyössä. Viitasaari (2003, 113) korostaakin onnistunutta pedagogisen ja sosiaalisen toiminnan välistä vuorovaikutteisuutta. Viitasaari keskusteli ja haastatteli päivähoiton työntekijöitä syksyllä 2002 artikkeliaan varten ja kommentteista nousi esiin työntekijöiden tarve sosiaalisen tuen antamisen koulutukseen. Työntekijöitä askarruttavat perheen asioihin puuttumiseen, omiin tunteisiin ja ongelmatilanteiden ammatillisuuteen liittyvät kysymykset. (mt., 104, 114.)

Onnismaan (1999, 31) haastatteluissa kävi ilmi, että päiväkodin työntekijät näkevät päiväkodin tehtävän painottuvan enemmän pedagogiseksi kuin sosiaaliseksi eikä muutoshalua sosiaalisen suuntaan ollut. Onnismaa kirjoittaakin päiväkodin tekevän tehokkainta ”sosiaalityötä” keskittymällä siihen mitä se osaa parhaiten eli omaan perustehtäväänsä, jota olen käsitellyt aiemmin. Onnismaa tarkoittaa näkemystään niin, että selvityksen osanottajien mielestä perustehtävään keskittyminen ei tarkoita työn kapeutumista, vaan lähinnä ”perheterapian” suuntaan työntäviä paineita vähemmäksi. (mt., 31.) Tarkoittaako tämä sitä, että sosiaalinen perustehtävä nähdään tavallaan ”peikkona” ja sitä pelätään, koska sitä ei koeta osattavan ja koska työntekijät tuntevat tarvitsevansa koulutusta, kuten Viitasaari (2003, 114) kertoo. Olisiko sosiaalisen perustehtävän korostuminen jotenkin vähemmän arvostusta herättävää kuin pedagogisen? Ovatko sosiaaliseen perustehtävään liittyvät taidot, joita työntekijät kaipaavat muun muassa koulutuksen kautta, vaikeammin opittavissa kuin pedagogisuuteen liittyvät taidot? Miten koulutus antaa valmiuksia tällaisten taitojen omaksumiseen ylipäättään, vai auttaako siinä vain kokemus?

Vastaako tämän päivän päivähoito pedagogiseen vai sosiaaliseen tarpeeseen? Olen jäljittänyt vastausta lähtien historiasta edeten viimevuosien muutoksiin ja siitä heränneeseen keskusteluun. Päivähoiton sosiaalinen ja pedagoginen perustehtävä tuntuvat olevan yhä useissa keskusteluissa eri vaakakupeissa ajatuksena, että mikäli toista lisää, on se toisesta pois. Mikä on sosiaalisen ja pedagogisen perustehtävän toimiva mittasuhte ja millaisena ne olisivat tasapainossa nykypäivän päivähoitossa?

5.2. Moniammatillisuuden kysymykset päivähoiossa

5.2.1. Moniammatillisuus ja päiväkotityön osaamishaasteet

Pyrin tässä kappaleessa selvittämään lyhyesti mitä moniammatillisuus oikein on ja mitä se tarkoittaa erityisesti päivähoiossa ja lastensuojelussa. Esittelen myös moniammatillisen päiväkotityön osaamishaasteita. Moniammatillisuuteen liittyy monia ulottuvuuksia ja moniammatillisuudesta päivähoiossa puhuttaessa voidaan tarkoittaa eri asioita. Ensinnäkin, moniammatillisuus voi tarkoittaa Karilan ja Nummenmaan (2001, 7) mukaan sitä, että päiväkodissa työskentelee eri ammatillisen koulutuksen saaneita henkilöitä, esimerkiksi lastenhoitajia ja lastentarhanopettajia, joiden yhteistyötä voidaan tarkastella moniammatillisena. Moniammatillisuudella voidaan tarkoittaa päivähoion kontekstissa kuitenkin myös päivähoion ja muiden päivähoion kanssa työskentelevien ammattilaisten yhteistyötä (mt., 7). Keskityn jatkossa jälkimmäiseen moniammatillisuuden määritelmään, sillä se linkittyy lastensuojeluun päiväkodin työntekijän ja lastensuojelun työntekijän yhteistyön kautta.

Päivähoito on läpikäynyt muutosta ja kohdannut uusia haasteita liittyen laajemmin yhteiskunnalliseen ja työelämän muutokseen sekä lainsäädännön uudistumiseen, josta kerroin jo aiemmin. Muutokset liikuttavat myös niitä odotuksia päivähoion työntekijöiden osaamisesta ja siitä, mitä heiltä vaaditaan. Voidaankin kysyä, mitä on päivähoion työntekijältä vaadittava osaaminen ja miten moniammatillisuus palvelee laadukkaan päivähoitotyön palvelemisessä. (Karila & Nummenmaa 2001, 7-8.) Jokaisella ammattikunnalla on oma tiedoista ja taidoista muodostuva osaamisen alueensa pitäen sisällään sellaista erityisosaamista, joka on välttämätöntä työtehtävien ja työkokonaisuuden hallitsemiseksi ja joka laajemmin ajateltuna perustelee koko ammattikunnan olemassaolon tärkeyden (mt., 24).

Päiväkotityötä voidaan lähestyä monesta eri näkökulmasta puhumalla esimerkiksi kvalifikaatiosta, ammattitaidosta, asiantuntijuudesta tai osaamisesta. *Kvalifikaatiotarkastelu* viittaa työntekijöiltä vaadittaviin ammattitaito- ja pätevyysvaatimuksiin. Yksilöiden kuten myös yhteisöjen *ammattitaidon* tai *asiantuntijuuden* kysymykset nousevat osaksi keskustelua erityisesti niiden määrittelyjen kautta. Tällöin määrittelyä voidaan erotella kahdella tapaa: vertailemalla dynaamista tai staattista näkökulmaa ammattitaitoon tai asiantuntijuuteen tai toiseksi vertailemalla yksilön ja yhteisön merkitystä ammattitaidon tai asiantuntijuuden muodostumisessa ja toteutuksessa.

Ammattitaito nähdään päiväkotityössä usein dynaamisena, sillä onhan se vahvasti yhteiskunnalliseen ympäristöönsä sidoksissa olevaa työtä. Painotus asiantuntijuudesta tai ammattitaidosta yksilön toimintana on puolestaan kääntynyt enemmän yhteisöllisen näkemyksen suuntaan, missä etenkin verkostot ja organisaatiot nähdään kyvykkäiksi ratkaisemaan uudenlaisia ja muuttuvia ongelmia. Asiantuntijuus voi olla myös jaettua, jolloin älylliset voimavarat ovat useiden ihmisten jakamia. Toisten antama palaute toimiikin uusien ajatusten testaamisen välineenä, mikä voidaan nähdä myös asiantuntijuuden jakamisen arvona. Syvällisen käsitteellisen ymmärryksen saavuttaminen vaatii usein omien käsitysten tarkastelua toisen näkökulmasta. (Karila & Nummenmaa 2001, 21-24.)

Osaaminen, joka muodostuu tiedoista ja taidoista, on keskeinen ulottuvuus asiantuntijuudessa ja ammattitaidossa. Kunkin ammatin ydin- tai erityisosaamisen alue määrittää sitä tehtäväaluetta, jonka hoitamiseksi ammatti on välttämätön. (Karila & Nummenmaa 2001, 24.) Päiväkotityön keskeiset osaamisalueet ja niihin liittyvä ydinosaaminen voidaan jaotella neljään osaan. Ensimmäinen osaamisalue liittyy *toimintaympäristön ja perustehtävien tulkintaan liittyvään osaamiseen*, johon sisältyy *kontekstiosaaminen*. Yhteiskunnallinen ympäristö, joka sisältää työelämän, perheen, lainsäädännön, kasvatuksen ja kulttuurisen lapsuuden, on muodostanut eri aikoina erilaiset edellytykset päiväkotityölle. Päiväkotityön haasteet ja odotukset linkittyvätkin eri aikakausiin ja painotuksiin luoden työntekijöille historiallisesti muuttuvan toimintaympäristön. Työntekijän tietoisuus tästä auttaa oman työn paikantamisessa ja kyvyssä nähdä oma työ osana laajempaa kokonaisuutta. Tähän tehtäväalueeseen liittyvän *kontekstiosaamisen* yksi keskeinen ulottuvuus on kasvatuksen yhteiskunnallisten ja kulttuuristen lähtökohtien tiedostaminen, sillä kasvatusta on aina kulttuurisidonnaista. Lasten, vanhempien ja henkilöstönkään välinen vuorovaikutus ei tapahdu tyhjiössä, vaan se on sidoksissa muuhun yhteiskunnalliseen ympäristöön. Työntekijöille onkin suuri haaste osata työskennellä erilaisten perheiden kanssa eli tavallaan osata lukea erilaisia kulttuureita, omata lapsen ja perheiden arjen kokonaisuuden tuntemusta sekä olla tietoinen kulloinkin toimintaa ohjaavasta lainsäädännöstä. (mt., 26-28.)

Toisena keskeisenä päiväkotityön osaamisalueena on työn substanssiin eli *varhaiskasvatukseen liittyvä osaaminen*, joka koostuu kolmenlaisesta ydinosaamisesta. *Kasvatusosaaminen* sisältää muun muassa kasvatukseen liittyvien käsitysten ja uskomusten tiedostamista ja arviointia, arvopohjan pohtimista sekä tulevaisuuteen suuntautumista ja sen ennakoimista. Työntekijä ei voi olla siis suuntautunut menneisyyteen ja sen kasvatustapoihin, vaan työntekijän tulee osata suuntautua kohti nykyisen ja tulevan haasteita. *Pedagoginen osaaminen* liittyy siihen, että työntekijän tulee olla

selvillä lapsen kehityksestä, jonka tuntemuksen avulla lapselle on osattava muodostaa laadukas oppimisympäristö. Työntekijän on osattava myös kehittää pedagogisia menetelmiä tilannespesifimmiksi ja työtä niin, että se vastaisi eri-ikäisten ja erilaisten lasten konkreettisiin tarpeisiin entistä paremmin. *Hoito-osaaminen* on yhdistelmä niistä tiedoista ja taidoista, jotka yhdistävät laadukkaan ravinnon, sopivan levon, riittävän ulkoilun ja aktiivisen toiminnan turvaamisen lapselle. (Karila & Nummenmaa 2001, 28-32.)

Kolmantena keskeisenä osaamisalueena Karila ja Nummenmaa (2001, 32) esittelevät *yhteistyöhön ja vuorovaikutukseen liittyvän osaamisen*, joka linkittyy olennaisesti aikaisemmin käsittelemääni kasvatuskumppanuuteen. Etenkin kasvatuskumppanuus vaatii nimittäin *yhteistyöosaamista*, jota tarvitaan vanhempien, muun henkilöstön ja yhteistyökumppaneiden kanssa työtä tehdessä. Työntekijän tulee myös osata esimerkiksi kuvata ja perustella omia näkökantojaan kielellisesti, mikä vaatii työn kielellistä hallintaa. Osaamisalueeseen liittyy myös *vuorovaikutusosaaminen*, sillä kasvatuksellinen vuorovaikutus on keskeinen ulottuvuus päiväkotityössä. (mt., 32.) Karila ja Nummenmaa (2001, 32) esittelevät *jatkuvaan kehittämiseen liittyvän osaamisen* neljäntenä keskeisenä osaamisalueena. Tähän liittyvällä *reflektio-osaamisella* tarkoitetaan oman työn arviointia ja tutkimista. *Tiedonhallinta-osaamisella* tarkoitetaan puolestaan tiedon hankinnan, prosessoinnin ja tietoon kriittisesti suhtautumisen taitoja. (mt., 33.)

Eri ammattiryhmiltä odotetaan työssään erilaista osaamista. Varhaiskasvatuksen osaamisalue rakentuu kuitenkin kaksijakoisesti, sillä se sisältää sekä eri ammattiryhmien erityisosaamisen, mutta myös ryhmän yhteisen moniammatillisen osaamisen. Osaamishaasteiden eriytyminen ei kuitenkaan tarkoita, että eri ammattiryhmien osaamisalueita voisi vertailla tai asettaa jonkinlaiseen paremmuusjärjestykseen. Eri ammattiryhmien erityisosaamisen alueet on kuitenkin tunnistettava, jotta työntekijä osaisi suhteuttaa oman ammatillisen osaamisensa laajempaan kontekstiin. Kun jokainen työntekijä tuo mukaan oman alansa osaamisen panoksensa, muodostuu niistä yhdessä moniammatillisen ryhmän yhteisen osaamisen kokonaisuus. (Karila & Nummenmaa 2001, 34.)

Moniammatillinen yhteistyö on olennainen osa päiväkotityötä, joka linkittyy lastensuojelutyöhön muun muassa sen perustehtävien ja lainsäädännön kautta. Osaamishaasteet liittyvät myös huolen heräämisen ja lastensuojeluilmoituksen pohdinnan prosessiin. Kuten päivähoitokin, on myös lastensuojelu ja se, mitä pidetään kussakin ajassa sopivana, tiukasti kulttuurisidonnaista. Eri aikoina lasta on voitu kohdella eri tavoin, mikä heijastuu myös arvoihin, normeihin ja lainsäätöön. Työntekijän täytyy siten olla myös herkkä aistimaan alati tapahtuvaa kulttuurista ja

yhteiskunnallista muutosta ja kehitystä. Erityisen tärkeää on työntekijän taito tehdä yhteistyötä vanhempien ja muiden viranomaisten kanssa, sillä luottamuksen ja avoimuuden avulla toteutuu myös päivähoiton ennaltaehkäisevä puoli.

5.2.2. Päivähoidon ja lastensuojelun yhteistyö

Päivähoidolla on ennaltaehkäisevän työn lisäksi paikkansa lastensuojelun avohuollon tukena ja sen avulla vaikeissa tilanteissa lasta ja perhettä pyritään tukemaan turvaamalla hoito ja ihmissuhteet sekä innostava kasvuympäristö. Tämä vaatii päivähoiton työntekijältä ammattitaitoa ja herkkyyttä tunnistaa tuen tarve sekä rohkeutta puuttua. (Varhaiskasvatustyöryhmän muistio 1999, 47.) Yhteistyö lastensuojelun työntekijöiden kanssa pitäisi auttaa päivähoiton työntekijöitä toimimaan tässä tehtävässään. Tietysti myös päivähoiton työntekijöiden apu on osaltaan tarpeen lastensuojelun työntekijöiden toiminnan onnistumisessa.

Miten moniammatillisuus näyttäytyy päivähoitossa ja lastensuojelussa ja miten ne ovat yhteistyössä? Miten tieto ja huoli lapsesta välittyvät päivähoitosta lastensuojeluun? Viitasaari (2003, 114) kuvaa konkreettisesti päivähoiton ja lastensuojelun yhteistyötä siten, että ennen kuin työntekijä ottaa huolen lapsesta puheeksi vanhempien kanssa, hän keskustelee siitä ensin muiden työntekijöiden ja usein myös päiväkodin johtajan kanssa. Päätös huolen puheeksi ottamisesta määrittyy siis monen työntekijän yhteisen arvioinnin kautta. Tietysti mitään yhtä yleistä tapaa ei voi olla, sillä ovathan tilanteet aina erilaisia ja joissain tapauksissa tilanne saattaa vaatia nopeampaa puuttumista kuin ennalta suunniteltua puheeksi ottamista. Päivähoidon sisäinen moniammatillisuus kuuluu siis olennaisesti työhön tilanteen ja huolen arvioimisessa. Laajemmassa mittakaavassa moniammatillisuus yhdistää eri sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia, kuten sosiaalityön, lastenneuvolan, perheneuvolan ja kotipalvelun työntekijöitä, jotka yhdessä muodostavat tukiverkon päivähoiton työntekijöille (Viitasaari 2003,115). Päivähoidon ja lastensuojelun työntekijät liittyvät yhteen siis lastensuojelullisen huolen ja lastensuojeluilmoituksen kautta. Tällöin päivähoiton työntekijä on se, jolta huoli välittyy eteenpäin ja lastensuojelun työntekijä se, joka alkaa selvittämään asiaa. Hyvä yhteistyö eri ammatti- ja toimijakuntien välillä on lapsen edun mukaisen toiminnan elinehto ja se hyödyttää kaikkia osapuolia.

Onnismaan (1999, 46) selvityksessä Päiväkotien lastensuojelun tukitoimena päivähoiton työntekijät toivat esiin monia seikkoja hyvästä yhteistyöstä, mutta myös sen hankaluuksista. Kritiikki lastensuojelua kohtaan ei kohdistunut työntekijöiden pätevyyteen, vaan sen työkuultuuriin ja

resursseihin. Päivähoidon työntekijät tunnustivatkin lastensuojelun kovan työpaineen ja työntekijöiden suuren vaihtuvuuden ongelmallisiksi. Lastensuojelun tehottomuutta, vähättelyä ja toimimattomuutta kritisoitiin myös sekä lastensuojelulain ongelmallisuutta toisinaan. Onnismaa nostaa esiin päivähoiton ja lastensuojelun näkökulmien erilaisuuden ja kärjistää jännitteen sijaitsemaan päiväkodin työntekijöiden kohtaaman ”pehmomaailman” ja lastensuojelun työntekijöiden kohtaaman ”kovan maailman” välille. Onnismaa lisää vielä, että päivähoito ja lastensuojelu katsovat samoja asiakasperheitä erilaisten silmälasien läpi. (mt., 46-48.)

On totta, että päivähoito ja lastensuojelu näkevät perheen useimmiten täysin erilaisissa yhteyksissä. Lastensuojelun työntekijät tapaavat perhettä useimmiten toimistolla, tosin tekevät myös kotikäyntejä ja osallistuvat tapaamisiin muissa yhteistyöpaikoissa, joten mikäli lastensuojelulla on kontaktia perheeseen melko harvakseltaan, on se varmasti erilainen kuin lähes päivittäin perheen kanssa työskentelevällä päivähoiton työntekijällä. Tämä ei mielestäni kuitenkaan pitäisi olla toisensa poissulkeva tiedonvaihtamisen alue, sillä juuri erilaisten kontaktien kautta muodostuu perheestä ja sen tilanteesta kattavampi kuva ja sen yhteen nivominen on suuri haaste onnistuneelle yhteistyölle.

Onnismaa (1999, 56) kiteyttää päivähoiton työntekijöiden lastensuojelua koskevan kritiikin vielä niin, että tilanteissa, jolloin yhteistyö lastensuojelun kanssa on ongelmallista, kokevat päivähoiton työntekijät, että lastensuojelu odottaa heiltä jotain sellaista mihin ei voida vastata. Lastensuojelu ei siis ymmärrä eikä arvosta sitä varsinaista osaamista, mitä päiväkodissa on, vaan pitää päiväkotia tiedottajana tai todistusaineiston kerääjänä, ikään kuin ”hengenhaistelijana”. Lastensuojelu ei siis ymmärrä tällöin päiväkodin asiantuntemusta, joka sisältää lapsen kehitystä koskevan tuntemuksen ja ammattitaidon nähdä lapsen kehitystä vaarantavat merkit. (mt., 56.)

Päivähoidon työntekijöiden kritiikki lastensuojelua kohtaan on sikäli ymmärrettävää, että toisinaan lastensuojelun työntekijät juuri toivovat niitä konkreettisia todisteita, joita he eivät välttämättä muualta saa. Tämä todisteiden etsiminen liittyy mielestäni osaltaan työnkuvaan, sillä esimerkiksi lastensuojeluilmoitus velvoittaa, että asia tulee selvittää. Toisaalta yksittäiselle lastensuojelun työntekijälle päiväkodin rooli saattaa olla jäsentymätön ja usein työtä tulee ajateltua vain omasta näkökulmasta. Roolijaosta tulisikin keskustella yhteisesti ja tehdä yhteisiä linjauksia, eikä vain tehdä oletuksia toisen tukimuodon mahdollisuuksista tai halukkuudesta, kuten Onnismaa (1999, 58) asian ilmaisee. Tätä voi kuitenkin tarkastella myös toisin päin, eli mitä päivähoito odottaa lastensuojelulta. Uskoisin, että päivähoito saattaa toivoa nopeaa puuttumista ja toimintaa, jotta

tilanne muuttuisi. Nämä odotukset siitä, mitä toisen yhteistyökumppanin tulisi tehdä, saattavat olla radikaalistikin erilaisia, kuin mihin toisella on mahdollisuuksia, joten avoin keskustelu ja linjaus olisikin perustelua yhteistyön parantamiseksi. Vuorovaikutteisen keskustelun kautta päivähoito ja lastensuojelu voisivat tukea toisiaan yhteisen päämäärän saavuttamiseksi.

5.2.3. Työntekijän suhde kaltoinkohteluun – likaista työtä?

Päiväkodissa havaittuun lasten kaltoinkohteluun liittyy moniammatillinen käsittely, joka voi koostua päiväkodin sisäisistä moniammatillisista tiimeistä, yhteistyöstä muiden viranomaisten kanssa tai erilaisista asiantuntijatiimeistä ja -verkostoista. Asiaa voidaan lähestyä asiakaskeskeisesti ja/tai asiantuntijakeskeisesti. Ongelmallista moniammatillisessa yhteistyössä onkin juuri asiantuntija- ja organisaationäkökulman ylikorostuminen, jolloin asiakkaan näkökulman esiintuominen vaarantuu. Moniammatillisen käsittelyn pohjalta voidaan luoda myös organisaatioiden sisäisiä tai välisiä toimintamalleja liittyen esimerkiksi asiantuntijoiden osuuteen lasten kaltoinkohtelun käsittelyssä. Kynnys väkivaltaongelman tai lasten kaltoinkohtelun esiin nostamiseen on korkea, sillä väkivaltaa pidetään kulttuurisena tabuna. Blyth ja Milner kirjoittavat väkivaltaongelmien parissa työskentelystä ”likaisena työnä”, mikä tarkoittaa sitä, että työn tekeminen ja käsitteleminen on sen vastenmielisyydestä huolimatta välttämätöntä. Vaikka työntekijä voi kokea työnsä kautta kohtaamansa asiat vastenmielisinä, velvoittaa ammatillinen vastuu kuitenkin niiden hoitamista. Moniammatillinen yhteistyö voi merkitä likaisen työn siirtämistä muille, kuten päiväkotityössä huoli ja vastuu asian käsittelemisestä siirretään lastensuojelun työntekijöille. (Paavilainen & Pösö 2003, 50-51.)

Paavilainen ja Pösö (2003, 51) ovat luonnostelleet kehystä työntekijän yhteistyöhön ja väkivaltaongelmaan liittyvään suhteeseen, jossa työntekijän suhde yhteistyöhön voi olla oma työ keskeistä tai moniammatillinen yhteistyö keskeistä ja suhde väkivaltaongelmaan aktiivista tai passiivista. Työntekijä voi sijoittua kehykseen neljällä tapaa. Ensinnäkin työntekijä voi puuttua ongelmaan aktiivisesti alkamalla käsittelemään ja kartoittamaan sitä ja etsimään siihen ratkaisuvaihtoehtoja. Työntekijä lähestymistapa voi rajautua kuitenkin vain oman asiantuntijuuden ja organisaation näkökulmaan, jolloin myös lapsen ja perheen tarpeet nähdään vain tietyn organisaation ja työntekijän orientaatiosta käsin. Toinen tapa suhtautua väkivaltaongelmaan on passiivisuus, jolloin ongelmaa tarkastellaan etäisesti, odotellen ja tunnustellen. Kun pitäydytään vielä oman asiantuntijuuden ja organisaation rajoissa eikä laajenneta näkökulmaa, voi väkivaltaongelman käsittely jäädä yksipuolisten tulkintojen ja näkemysten varaan. (mt., 52-53.)

Kolmantena Paavilainen ja Pösö (2003, 54) esittelevät yhdistelmän, jossa työntekijäorientaatio on aktiivinen ja myös näkökulma laajennetaan moniammatillista yhteistyötä koskevaksi. Tämä mahdollistaa ongelman monitasoisen käsittelyn, joka voi vastata tilanteen psykososiaalisiin, terveydellisiin ja juridisiin tarpeisiin. Monitasoisuus voi kuitenkin kääntyä myös negatiiviseksi tekijäksi, jolloin lapsi ja vanhemmat voivat joutua keskelle asiantuntijoiden ristiriitaisia tulkintoja ja toimintatapoja. Neljäs näkökulma on työntekijän passiivinen orientaatio yhdistettynä moniammatilliseen yhteistyöhön, missä työntekijä ei tuo esiin omaa näkemystään ja asiantuntijuuttaan. Tätä voi seurata ongelman yksipuolinen tulkinta ja käsittely. Moniammatillisuus mahdollistaa tässä työntekijän irrottautumisen vastuusta, jolloin ”likainen työ” jää muiden tehtäväksi. Vaikka edellinen kuvaus on fiktiivinen, tuo se esiin moniammatillisuuden tärkeyden, mutta myös ongelmallisuuden. (mt., 54.)

6. INTUITIIVINEN TULKINTA ORIENTOITUMISEN ERI ELEMENTTIEN TULOKSENA

6.1. Intuitiivinen tulkinta apuna henkilökohtaisen rajan etsinnässä

6.1.1. Miten henkilökohtaista rajaa voitaisiin lähestyä?

Tarja Heino (1997, 7) on tutkinut lastensuojelun asiakkuuden prosessia väitöskirjassaan Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Tutkimuksessa selvitetään kognitiivisten, emotionaalisten ja moraalisten elementtien ilmenemistä prosessissa, jossa sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijä määrittää lastensuojelun asiakkuutta. Tutkimuksen tehtävänä on kehitellä metodologia, jolla tällaista osin näkymätöntä ilmiötä voitaisiin tutkia. Kyseessä on tapaustutkimus, jossa on tutkittu neljää asiakastapausta. Aineisto koostuu erilaisista elementeistä, muun muassa sosiaalityöntekijän muistiinpanoista ja nauhoitetuista keskusteluista sosiaalityöntekijöiden kanssa. Heino on käyttänyt tutkimusmenetelmänä dialogisen tulkinnan metodologia, kerännyt tiedot aineistosta erilaisille janoille ja keskustellut näiden pohjalta tutkittavien kanssa muistellen tapauskohtaisesti sitä, miten asiakkuus määrittyi. Heino käyttää ”naksasta” kuvaamaan asiakkuusmäärittystä eli kohtaa jolloin asiakkuuden voidaan katsoa alkavan. Heino on kiinnittänyt huomiota juuri ”naksasta” edeltävään tiivistymään ja etsinyt siitä kolmen edellä mainitun eri orientaatiotavan sisältöä ja keskinäistä suhdetta. (mt., 7.)

Heino päätyy tutkimuksessaan siihen, että lastensuojelun asiakkuuden määrittäminen on monikerroksista eli eri orientaatiotavat eivät ilmene yksistään vaan erityisenä kokonaisuutena. Sosiaalityö on siten kokonaisvaltaista tunnustelutyötä, jossa sosiaalityöntekijää ohjaavat tiedot, tunteet ja moraalit yhdessä, eivätkä erillisinä elementteinä. Tästä kokonaisuudesta muodostuu se sosiaalityöntekijän intuitiivinen tulkinta, jonka avulla hän tajuaa toimintansa mahdollisuudet ja esteet sisältävän kontekstin. Tämä konteksti vaikuttaa näkymättömällä tavalla määrittämisessä ja päätöksessä asiakkuudesta. (Heino 1997, 8.)

Tutkimuksessa käytettävää henkilökohtaista rajaa kuvailevaa käsitettä ei löytynyt sellaisenaan kirjallisuudesta. Edellä esitellyn Heinon (1997) tutkimuksen intuitiivinen tulkinta, joka sisältää kognitiivisen, emotionaalisen ja moraalisen orientaation ulottuvuuden, voi kuitenkin auttaa henkilökohtaisen rajan määrittelyssä, sillä asiakkuuden määrittämisen ja henkilökohtaisen rajan prosessit ovat lähellä toisiaan. Heino (1997) lähestyy aihetta lastensuojelun työntekijän näkökulmasta, mutta päiväkodin työntekijäkin määrittää tavallaan perheen lastensuojelun asiakkuutta pohtiessaan lastensuojeluilmoituksen tekemistä. Toisaalta lastensuojelun

työntekijältäkin olisi löydettävissä henkilökohtainen raja. Tässä tutkimuksessa on päädytty käyttämään näitä kolmea eri orientaatiotapaa auttamaan henkilökohtaisen rajan etsimistä.

Heinon (1997) tutkimus herättää monia mielenkiintoisia kysymyksiä sen soveltumisesta tähän tutkimukseen. Määritteleekö päiväkodin työntekijä omalta osaltaan perheen lastensuojelun asiakkuutta lastensuojeluilmoituksen tekemistä miettiessään? Heinon (1997, 29) mukaan lastensuojelun asiakkuutta ei kuitenkaan aiheuta vain yksi syy, kuten lapsen tai perheen tilanne tai ongelmat tai lähiyhteisön toiminta (esimerkiksi muiden viranomaisten painostus), vaan asiakkuuden määrittymisessä on kyse ”kokonaisuudesta, jossa lapsen ja perheen asiassa mukana olevien tahojen ja/tai muiden heille merkityksellisten henkilöiden ja tahojen ja sosiaalitoimiston välille syntyy omanlaisensa *määrittely- ja toimintasysteemi*”. Tästä voidaan päätellä, että päiväkodin työntekijät ovat siis yksi osa tätä systeemiä, mutta eivät yksin määrittämässä asiakkuutta. Miten päiväkodin työntekijä tämän kokee? Tuntuuko työntekijästä kuitenkin, että hän on ”vastuussa” siitä, että perheestä tulee esimerkiksi hänen lastensuojeluilmoituksensa perusteella lastensuojelun asiakas?

Heino (1997) lähestyy aihetta sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijän näkökulmasta, kun tässä tutkimuksessa lähestytään aihetta päiväkodin työntekijän näkökulmasta. Sosiaalityöntekijän ja päiväkodin työntekijän roolit ja näkökulmat lastensuojeluun ovat sillä tavoin erilaiset, että sosiaalityöntekijän rooli on ottaa vastaan lastensuojeluilmoitus ja päiväkodin työntekijän rooli on välittää huolta toiselle viranomaistaholle lastensuojeluilmoituksen kautta. Roolien myötä prosessissa huoli lapsen tilanteesta ja samalla vastuu jatkotoimenpiteistä siirtyy työntekijältä toiselle. Tässä tutkimuksessa lähdetään kuitenkin kokonaisuudesta ja siitä, että sosiaalityöntekijä on yksi asiakkuuden määrittelijä, kuten myös päiväkodin työntekijä. Tällöin myös päiväkodin työntekijän prosessista voidaan etsiä kolmen eri orientaatiotavan elementtejä ja näiden avulla jäljittää intuitiivista tulkintaa.

Minkälainen suhde henkilökohtaisella rajalla ja Heinon (1997) tutkimuksen intuitiivisella tulkinnalla sitten on? Tämä on sinänsä hankala kysymys, sillä koska henkilökohtainen raja on tutkimusongelmanakin itsessään määrittämätön käsite, ei suoraviivaista vastausta voida antaa. Ei ole myöskään varmaa, selkeneekö näiden kahden suhde toisiinsa tämän tutkimuksen avulla. Vaikka tutkimuksen aineistosta pystyttäisiin löytämään ja erittelemään ne kognitiiviset, emotionaaliset ja moraaliset elementit, niin auttavatko ne itse henkilökohtaisen rajan määrittämisessä? Tämä käsitteen määrittelemättömyyden ristiriita tulee tässä kohdin hyvin esiin. Mikäli henkilökohtainen raja olisi tarkasti määritelty ja konkreettinen ilmiö, voitaisiin sitä etsiä aineistosta ja osoittaa sen

paikka. Toisaalta miten käsite olisi voitu määritellä, mikäli sitä ei löydy aikaisemmasta tutkimuksesta, ainakaan sellaisenaan, eikä koko rajan olemassaolosta tai tarkoituksesta voida olla varmoja. Esiintyykö henkilökohtainen raja vain joidenkin ihmisten ajattelussa auttaen heitä perustelemaan näkemyksiään vai mikä sen merkitys ylipäätään on?

Voisiko henkilökohtaista rajaa verrata Heinon (1997, 7) ”naksaukseen” eli siihen kohtaan, jossa voidaan katsoa asiakkuuden alkavan? Koska tässä tutkimuksessa ei ole tarkoituksena etsiä lastensuojelun asiakkuuden syntymistä, vaan etsiä sitä kohtaa, jossa päiväkodin työntekijä kohtaa henkilökohtaisen rajansa, ei ”naksausta” voida soveltaa suoraviivaisesti. ”Naksaus” kuitenkin kuvaa asiakkuuden syntymistä tavalla, joka saattaisi kuvata osaltaan myös henkilökohtaisen rajan aktivoitumista. ”Naksauksesta” sanana tulee tutkijalle mieleen terävä, joko-tai –tilanne, esimerkiksi valokatkaisijan kääntäminen päälle tai pois. Onko henkilökohtainen raja kuitenkin häilyvämpi, ikään kuin veteen piirretty viiva, jonka mukaan tuloa työntekijä ei välttämättä tiedosta? Ohjaako henkilökohtainen raja käyttäytymistä ja päätöksentekoa, perustellaanko sillä päätöksiä vai perusteleeko se päätöksiä? Millaista tietoa orientoitumistapojen tutkiminen voi antaa henkilökohtaisesta rajasta ja kumpi ohjaa kumpaa? Voisiko henkilökohtaista rajaa yrittää selittää tai jäsentää sosiaalisen konstruktionismin avulla?

6.1.2. Sosiaalinen konstruktionismi viitekehyksenä

Tämän luvun aikaisemmasta tekstistä käy ilmi, että tutkija on joutunut pohtimaan keskeisen määritelmänsä ontologisia kysymyksiä. Heino (1997, 33) kuvaa jääneensä aluksi myös ontologisten ja episteemisten kysymysten ansaan, mutta löytäneensä ratkaisun todellisuuden sosiaalisen rakentumisen teoriasta. Voisiko tämä teoria auttaa selittämään myös henkilökohtaista rajaa ilman, että juuttuisi sen olemassaolon tai tieto-opillisen perustan pohdiskeluun? Miten voi selittää henkilökohtaista sosiaalisella, mikä sija henkilökohtaisella on sosiaalisessa?

Heino (1997, 33) on päätenyt käyttämään Peter Bergerin ja Thomas Luckmannin sosiaalista konstruktionismia, jossa jokapäiväisen elämän todellisuutta nimitetään perustodellisuudeksi eli mitä ihmiset ”tietävät” olevan ”todellista”. Tätä perustodellisuutta voidaan siis tutkia sellaisenaan kyseenalaistamatta sen perustaa, ”mikä onkin filosofian tehtävä”, lainaa Heino (1997, 34) Bergeriä ja Luckmannia. Heino (1997, 34) korostaa myös sitä, ettei ”tiedetty todellisuus” viittaa vain hänen käyttämänsä kognitiiviseen orientaatioon, vaan ilmentää jokapäiväisen elämän perustodellisuutta, joka koetaan kokonaisvaltaisesti. Kuten Heino (1997) on päätenyt käyttämään tutkimuksessaan

teoriaa, jossa todellisuutta kuvataan sosiaalisesti rakentuneeksi, päädyn käyttämään myös samaa teoriaa, sillä se tarjoaa keinon keskittyä siihen, miten päiväkodin työntekijät kokevat perustodellisuutensa liittyen henkilökohtaiseen rajaan, eikä vain ruotimaan ontologiaa.

Heino (1997, 34) pohjaa myös Anthony Giddensin ja Pierre Bourdieun teorioihin prosesseista, jotka korostuvat struktuurien ohella. Prosessiaalisuudella tutkimuksessaan Heino (1997, 34) ei tarkoita sitä, että tutkii ”mikä ”on” vaan sitä, *minkä varassa sosiaalityöntekijät toimivat ja miten he käsittävät sen, mikä ”on”* “. Tämä soveltuu myös tähän tutkimukseen, sillä tarkoituksena onkin tutkia sitä, minkä varassa päiväkodin työntekijät toimivat lastensuojeluilmoituksia miettiessään ja miten he henkilökohtaisen rajan itse mieltävät. Myös yhteiskunnallisesti rakentunut arkitodellisuus on Heinin (1997, 34) mukaan tärkeää ottaa huomioon, sillä työntekijä ei toimi tyhjiössä, vaan aina osana senhetkistä ajankohtaa.

Tutkimuksen viitekehystenä käytön sosiaalista konstruktionismia, josta Heino (1997, 35) kirjoittaa, että se tarkoittaa hänelle ”tapaa tarkastella sosiaalisia käytäntöjä, joissa ihmisten todellisuutta koskevat käsitykset rakentuvat”. Kulttuurisesti muotoutuneilla sosiaalisilla käytännöillä on Heinin mukaan syvä ja kerroksellinen historiansa. Sosiaaliset käytännöt konkretisoituvat ihmisten ja ilmiöiden kohdatessa vuorovaikutuksellisessa suhteessa sisällöiksi ja muodoiksi, joista monenlaiset tulkinnat ovat mahdollisia. Tilanteen tulkinnasta vastaa subjekti, joka havainnoi ilmiötä omasta perspektiivistään, mutta on kuitenkin vuorovaikutuksellisessa suhteessa ympäristöönsä. Todellisuus onkin suhteen, ajan ja paikan kerroksellinen konstruktio, jolla on subjektiivista merkitystä ihmiselle. (mt., 35.)

Heino (1997, 366) toteaa johtopäätöksenä, että sosiaalinen konstruktionismi tukee hänen ajatuksiaan sillä tavoin, että hän ymmärtää systeemin muutoksia ja toimintaa sen avulla paremmin. Heino (1997, 366) kertoo ymmärtäneensä tutkittavan ilmiön olevan yhteiskunnallisen muutoksen muuttuva osa, jolloin muutos yhdessä osassa vaikuttaa toiseen. Monet tekijät vaikuttavat siihen prosessiin, jossa päiväkodin työntekijä pohtii lastensuojeluilmoituksen tekemistä ja siihen liittyvää päätöstä puuttumisesta. Päätös muuttaakin systeemiä, oli se sitten minkälainen tahansa.

6.2. Orientoitumisen ulottuvuuksista

6.2.1. Orientoitumismallin taustaa

Heino (1997, 366) kertoo käyttävänsä tutkimuksessaan jäsenyyksensä Pjotr Jakovlevits Galperinin psyykkisen orientoitumisen kehikkoa, joka perustuu marxilaiseen teoriaan kuitenkin lukkiutumatta siihen. Heino valitsi Galperinin kehikon pohjaksi, koska Galperin on käsitellyt A.N. Leontjeviä enemmän moraalista puolta orientaatiossa. Leontjev painottaakin enemmän emootioiden osuutta ja yhteiskunnallista tahtoa. (mt., 39-40.)

Heino (1997, 40) kirjoittaa seuraavasti: ”Galperin väittää, että ihmiselle on elintärkeää *orientoitua* hyvin, ja tähän ihminen käyttää kaikki ”vihjeet” ympäristöstään, hyödyntäen *kognitiivisia, emotionaalisia ja moraalisia* orientoitumisen keinojaan – toisiaan täydentäen. Orientaatiotoiminta ei rajoitu pelkkiin älyllisiin funktioihin, vaikka tarkasteltaisiin niiden koko piiriä havainnosta ajatteluun. Tarpeet, tunteet ja tahto orientoivat subjektia erilaisiin tilanteisiin ja niissä ilmenevien ongelmien ratkaisemiseen. *Tarpeet* suuntaavat toimintaa, *tunteet* muotoutuvat tilanteen kokonaisarviointiin ja uudelleenarviointiin yhteydessä, *tahto* ratkaisee käyttäytymisen yleisen suunnan.” Orientoitumisen peruslähtökohdaksi Heino (1997, 40) mukaan Galperin nostaa tarpeet, jotka määräävät objekteihin suuntautuvan valikoivan suhtautumisen ennalta ja tahdosta tuleekin erityinen orientoitumismuoto, mikäli älyllinen ja affektiivinen arvio ovat riittämättömiä.

Tutkimuksessa jäsenettiin aineistoa Galperinin kehikon pohjalta muodostetun, kolme suuntautumiselementtiä sisältävän yleisen orientaatiomallin avulla (Heino 1997, 161). Erittelen näitä kolmea kognitiivista, emotionaalista ja moraalista orientaatiotapaa seuraavaksi.

6.2.2. Kognitiivinen orientoituminen

Heino (1997, 41) aloittaa määrittämään käsitystä tiedosta Platonin määritelmällä ”tieto on hyvin perusteltu tosi uskomus (tai oikeutettu totuudenmukainen käsitys)” tai kertomus. Kant puolestaan liittää syyn, seurauksen, sattuman, välttämättömyyden sekä ajan ja paikan peruskategorioiksi, joiden avulla havainnot liitetään mielekkäiksi ja johdonmukaisiksi kokonaisuuksiksi. Tämä on välttämätöntä, jotta voidaan ymmärtää esimerkiksi syy-seuraus –suhteita. (mt., 42.) Näiden käsitteiden pohjalta voidaan lähteä määrittelemään kognitiivista orientoitumista.

Kognitiivinen orientoituminen liittyy älyllisiin funktioihin, jotka ovat osa havainnosta ajatteluun ja päättelyyn etenevää prosessia (Heino 1997, 41). ”Kognitiivinen orientoituminen tarkoittaa käsittääkseni subjektin suuntautumista kohti hänelle riittävän perusteltua käsitystä, jonka hän uskoo selittävän ilmiötä riittävästi”, tarkentaa Heino (1997, 42). Subjekti ohjaa siis itse suuntautumistaan ja valitsee peruskategoriat apunaan itselleen sopivan perustelun ilmiölle. Kognitiivinen orientoituminen ei näin ole ulkoa ohjattua toimintaa, vaan subjektin itse ohjaamaa. Koska subjektit suuntautuvat eri tavalla ja epäsäännömukaisesti, voidaan katsoa, että kyseessä on henkilökohtainen ratkaisu eikä näin kaikilla välttämättä samanlainen. Heino (1997, 42) liittää tiedon hankintaan valikoinnin käsitteen, sillä Hans Håkanssonin ja Karin Stavnen tutkimuksessa sosiaalityöntekijät hankkivat tapauksesta mieluummin sellaista tietoa, joka vahvisti heidän käsityksiään tai perusteli päätöstä, johon he olivat päätyneissä.

Peruskategoriat ohjaavat siis havaintojen yhteen liittämistä ja perustelua. Syy-seuraus –suhteet voivatkin perustua niin tieteeseen kuin kulttuuriin tai stereotypioihinkin. Havaintojen johdonmukaisella yhteen liittämällä subjekti pyrkii löytämään kokonaisuuden, tarinan tai kertomuksen, jonka osia kehystetään tai muokataan tarvittaessa. Episodit, ilmiöt ja tapahtumat ovat esimerkiksi osa lastensuojelukertomusta, jota määrittävät erilaiset tulkintakehykset. (Heino 1997, 42-43.) Voidaan huomata helposti, että sosiaalityöntekijällä ja päiväkodin työntekijällä tämä lastensuojelukertomus näyttäytyy erilaisina, sillä kummallakin viranomaistaholla on käytettävissä erilaista tietoa perheestä. Sosiaalityöntekijällä saattaa olla käytettävissä myös esimerkiksi neuvolan tai muiden hoidollisten tahojen näkökulma, kun päivähoidossa nähdään enemmän itse perheeseen ja sen arkeen. Ei olekaan poikkeuksellista, että erilainen tieto perheestä aiheuttaa myös erilaisia tulkintoja perheen tilanteesta tai siitä, mitä perhe tarvitsee. Heino (1997, 43) mukaan myös muut tulkintakehykset, kuten ammatillinen koulutus ja kokemus, vaikuttavat siihen, että mihin asioihin työntekijä kiinnittää huomiota. Gregory Bateson korostaakin, että subjektin havainnointi perustuu eroihin, ja vain osa eroista muuttuu havaituiksi. Liian pienet tai hitaasti tapahtuvat erot eivät kuitenkaan ole havaittavissa, joten esimerkiksi pitkän ajan kuluessa kehittyviä ongelmia perheessä ei huomata, kuin vasta jälkeenpäin. (mt., 44.)

Heino (1997, 161) tutkimuksessa kognitiivinen orientaatio painottui yhden tapauksen kohdalla etenkin asiakirjakirjoittamisessa, jotka sisälsivät tunnelma- ja vaikutelma-aineiston sijaan havaintoja ja toteamuksia lähteineen. Havainnot, jotka Heino (1997, 164) huomasi olevan tapauksen kohdalla subjektiivisia, rakentuvat osiksi mielekkäästi etenevää asiakaskertomusta. Tämä perustuu Totte Vadénin (Heino 1997, 164) mukaan siihen, että ihmisellä on pyrkimys luoda todellisuudesta

itselleen ehkä kokonaisuus. Heino (1997, 141) erittelee kognitiivisia elementtejä kaikkien tapausesimerkkiensä kohdalla ja niitä ovat erilaiset tiedot muun muassa lastensuojeluilmoituksista, ilmoittajista, perheen arjesta tai historiasta sekä kontakteista muihin viranomaisiin.

Miten kognitiivinen orientoituminen voisi sitten olla osa henkilökohtaista rajaa? Koska oikeana pidetyn tiedon, eli hyvin perustellun toden uskomuksen tai kertomuksen, perustelu pohjautuu aiemman tekstin mukaisesti siihen, miten subjekti suuntautuu peruskategorioiden mukaan, ei lopputulos ole välttämättä ennalta määriteltävissä. Subjektin henkilökohtainen panos näkyy joka kerta ja joka tapauksessa hänen perusteluistaan ja henkilökohtaisen rajan kohdalla tämä on selkeästi nähtävissä. Samaan tapaan kuin sosiaalityöntekijät Heinon (1997) tutkimuksessa, keräävät päiväkodin työntekijät tietoja perheestä havainnoimalla eri asioita ja muodostavat saamiensa tietojen pohjalta mielipidettään ja suhtautumistaan asiaan. Henkilökohtainen raja määrittyy kognitiivisen orientaation perusteella jokaisella subjektilla yksilökohtaisesti. Kognitiivinen orientaatio on kuitenkin vain yksi osa henkilökohtaisen rajan perustelua, sillä sitä ei voida täysin irrottaa emotionaalisesta ja moraalista, vaikka niitä voidaan eritellä ja vaikka ne voivatkin vaikuttaa eri suuruksina.

6.2.3. Emotionaalinen orientoituminen

Emootioiden käsittelyssä on syytä lähteä liikkeelle sen määritelmästä ja siitä, mitä siihen tässä sisältyy. Leontjev (Heino 1997, 47) määrittelee kolmenlaisia toisiinsa kietoutuneita tunnetiloja: affektit, emootiot ja mielialan tai tunteen. Affektit syntyvät tahdosta riippumatta esimerkiksi silloin kun ihminen pelästyy. Emootiot ovat pysyviä ja kohteellisia tunteita, ”kiteytyneitä” emotionaalisia elämyksiä. Mieliala ja tunne ovat puolestaan subjektiivisia ilmiöitä persoonallisilta funktioiltaan. Emotionaalisten elementtien voidaan katsoa sisältävän kaikkia edellä mainittuja tiloja muodostaen kokonaisvaltaisen tunteen ja tunnetilan, jonka kautta heijastuu osa subjektin suhteesta ulkoiseen maailmaan. Kognitiivisten ja emotionaalisten elementtien suhde ja yhteispeli on tiivis ja emotionaalisten elementtien osuus prosessissa liittyy vahvasti tiedon prosessointiin havainnosta ajatteluun. (mt., 47.)

Koska havaitsemista pidetään esimerkiksi Leontjevin mukaan aktiivisena prosessina, voi subjektin tilaa luonnehtia virittyneisyydeksi tai puhua ilmiökokonaisuudesta käyttämällä resonanssin käsitettä Lars Lorenzonin tavoin. Tämä ilmenee niin, että kun esimerkiksi sosiaalityöntekijä, tai miksi ei päiväkodin työntekijäkin, havainnoi lapsen ja perheen olosuhteita, ne resonoivat työntekijässä

tietyntaista tunnetta (huolestuneisuus, tuttuus ym.) ilmentäviin kohtiin. Emotionaaliset elementit liittyvät tahtoon tuottamalla toimintavalmiutta johonkin, esimerkiksi hyvältä tuntuvaan, suuntaan. Emootioiden avulla voidaan heijastaa toiminnan toteutuksen mahdollisuutta, millä ei kuitenkaan tarkoiteta pohdiskelua, ja tämä välitön tunteen muodossa tapahtuva elämys onkin emootioiden erityispiirre. Tunteen avulla voi siis saada käsityksen tai arvion omista mahdollisuuksistaan toimia motiivinsa mukaan. (Heino 1997, 48.) Emootiot eivät kuitenkaan esiinny eristyneenä tai yksitellen, vaan aina liittyneinä muihin tunteisiin ja ajatuksiin. Niiden tulkinta muodostuukin näin suuremmasta tunteiden kokonaisuudesta. (mt., 49.) Esimerkkeinä emotionaalisista elementeistä Heino (1997, 141) tutkimuksessa ovat esimerkiksi kuvaukset sosiaalityöntekijän eri tunteista ja tuntemuksista, kuten huolestuminen, hämmäntyminen ja helpottuminen.

Ihminen toimii siis tunteiden ohjaamana löytääkseen tietoa. Heino (1997, 50) mukaan tämän tiedon todenperäisyyttä ei voida kuitenkaan aina varmistaa, vaan emootiot johdattelevat niin tiedon lähteille kuin virhelähteillekin. Elämysten todellinen luonne ei paljastukaan subjektille, vaan niiden tehtävänä on suunnata subjektia reflektiiviseen tarkasteluun eli etsimään todellisia lähteitä, arvioimaan ja etsimään itseään löytämistään arvoista (mt., 52). Synnöve Karvinen (Heino 1997, 53) ”määrittelee reflektion yleiskäsitteeksi niille älyllisille ja affektiivisille toiminnoille, joissa yksilö tutkii kokemuksiaan saavuttaakseen uuden ymmärtämisen alueen”. Heino (1997, 53) lisää tähän vielä moraalisen pohdinnan eli että reflektion tarkoituksena on orientoitua vastaisuudessa ”oikein” ja näin samalla myös oppia orientoitumisestaan. Työntekijän reflektoidessa työskentelyään hän siis Heino (1997, 53) mukaan paikantaa itsensä vuorovaikutussuhteisiin ja -kuvioihin, joissa on mukana ja selvittää itseltään toimintansa perusteita eli miksi tekee niin kuin tekee ja miten toiminnan muutos vaikuttaisi kokonaisuuteen. Reflektiiviseen tarkasteluun liittyy Heino (1997, 54) mukaan myös se, ettei subjekti katso itseään irrallisena ilmiöstä eikä ilmiötä irrallisena kontekstistaan.

Tunteiden käsitteleminen reflektiivisesti voi olla kuitenkin vaikeaa niiden elämyksellisyyden vuoksi. Tunne voikin liittyä aavistukseen, joka on intuitiivista tietoa. Intuitiivisen toiminnan edellytysten kehittymistä (ammattillisten taitojen kehittämisessä) on tutkittu paikantamalla muutosta noviisista ekspertiksi. Ammatillaisen toimintaan liittyy kognitiivisten ja emotionaalisten elementtien yhdistyminen. Samalla kun ammattilainen vertailee ja havainnoi, virittyy hän havaitsemastaan emotionaalisesti. Tunnistamalla elementtien yhteensopivuuden ja ristiriitaisuudenkin, sovittaa hän itseään samalla näihin muutoksiin ja kokeilee eri ratkaisuiden hyväksyttävyyttä. Ammatillaisen kokemuksen kautta tullut luottamus intuition ja toiminnan

reflektiivinen tarkastelu yhdistyvät. Intuitioissa yhdistyykin ilmeisesti emotionaalinen tuntuma ja tiivistynyt päättely sen sijaan, että se sijoittuisi vain johonkin kolmesta elementistä. (Heino 1997, 54-58.) Eroaako siis esimerkiksi kokeneen päiväkodin työntekijän toiminta vastavalmistuneen työntekijän toiminnasta osaltaan intuition vuoksi? Kuinka tietoinen työntekijä voi omasta intuitiostaan olla? Miten pätevänä työntekijä tai vanhemmat pitävät lastensuojeluilmoitusta, jos sitä on perusteltu intuitiolla?

6.2.4. Moraalinen orientoituminen

Viimeisenä esittelen moraalisen orientaation, joka tulee mukaan, kun kognitiivinen ja emotionaalinen orientaatio arvio osoittautuvat riittämättömiksi tai ovat keskenään ristiriidassa. Tällöin tahto tulee siis apuun ja auttaa löytämään toiminnan suunnan. (Heino 1997, 59.) Ann Fleck-Henderson (Heino 1997, 60), joka on perehtynyt moraaliseen päättelyyn, erottaa toisistaan päätöksentekodilemman, eli päättää mikä on oikein, ja moraalisen käyttäytymisen, eli tekee myös mitä pitää oikeana. On myös kaksi eri asiaa osata ratkaista moraalinen pulma tositilanteessa kuin miettiä sitä hypoteettisesti. Lisäksi on erotettava tiedostamattoman, tutkimattomat moraaliset valinnat tietoisista, yliopituista valinnoista. Myös yksilöllisellä ja kollektiivisella vastuulla on eronsa. (mt., 60.) Esimerkkeinä moraalista elementeistä Heino (1997, 355) kuvaa esimerkiksi työntekijän pohdintaa siitä, mikä on oikein tai väärin tai mitä on tehtävä. Moraaliseen orientoitumiseen liittyykin usein passiivin käyttö, esimerkiksi ”on pelastettava”, ”on järjestettävä”, ”pitää tasapainoilla” ja ”on yritettävä” (mt., 355). Työntekijällä on siis selvänä ajatus, mitä hänen pitää tehdä.

Miten tämä malli toimii päiväkodin työntekijän miettiessä lastensuojeluilmoitusta? Kyseessä on kuitenkin tavallaan osaltaan myös moraalinen päättely, yhdessä kognitiivisten ja emotionaalisten elementtien kanssa. Päiväkodin työntekijän miettiessä lastensuojeluilmoitusta ovat kaikki moraalisen päätöksenteon mallintamisen käsitteet läsnä. Työntekijän tulee miettiä itse pulmaa ja käyttäytymistä eli mikä on oikein ja tehdäkö niin kuin pitää oikeana. Tositalanne ja hypoteettinen tilanne on myös erotettavissa toisistaan, mikäli työntekijällä on esimerkiksi ”todisteita”. Tiedostamattomia ja tiedostettuja moraalisia valintoja voi olla hankala analysoida, sillä eihän tiedostamattomia pysty näkemään samalla tavalla kuin tietoisia. Yksilöllinen ja kollektiivinen vastuu ja sen vaikutus päätökseen ovat myös mielenkiintoinen teema päiväkodin työntekijän päätöksentekoprosessissa.

Fleck-Henderson (Heino 1997, 60) on myös jäsentänyt moraalisen päättelyn mallin neljään eri vaiheeseen, joista ensimmäisessä vaiheessa moraalinen dilemma tunnistetaan tai konstruoidaan. Pulma voidaan tunnistaa joko sisältä tai ulkoa eli sosiaalityöntekijä voi esimerkiksi tunnekuohun tuloksena tunnistaa pulman tai sitten konstruoida sen havainnoiden sitä ulkoapäin. Toisessa vaiheessa sosiaalityöntekijä ottaa vastuun pulman käsittelemisestä määritellen näin samalla oman tehtävänsä. Kolmas vaihe on itse moraalinen päättely ja tietoinen ratkaisun etsiminen. Tässä vaiheessa työntekijä selvittelee eri näkökulmia ja seurauksien vaikutusta. Neljännessä vaiheessa sitten toimitaan tai tehdään päätös. Koska aina ei voi tietää, mitä pitäisi tehdä tai mikä on oikea ratkaisu pulmaan, voi valita ”pienimmän pahan”. (mt., 60-62.)

Moraalinen päättely voi edetä päiväkodin työntekijän kohdalla esimerkiksi seuraavasti. Päiväkodin työntekijä voi olla huolestunut lapsen tilanteesta niin paljon, että kokee tunnekuohun ja huomaa, että jotain on tehtävä. Työntekijä tekee ratkaisun, että jotain on tehtävä ja ottaa samalla vastuun mielipiteestään. Sitten työntekijä voi alkaa pohtia, millä tavoin ongelma saataisiin ratkaistua eli riittääkö keskusteleminen vanhempien kanssa vai onko syytä tehdä lastensuojeluilmoitus. Työntekijä alkaa myös pohtia toimintansa seurauksia eli miten esimerkiksi vanhemmat reagoivat. Tämän jälkeen työntekijä toimii päätöksensä mukaisesti. Mallissa ei tule esille sitä, että työntekijä ei kuitenkaan tee päätöksiä tyhjiössä, vaan muut työntekijät osallistuvat myös päätöksentekoprosessiin keskustelemalla ja ilmaisemalla omia näkökulmiaan.

7. TUTKIMUKSELLISISTA VALINNOISTA JA AINEISTOSTA

7.1. Laadullinen tutkimus tutkimuksellisenä lähestymistapana

Päiväkodin työntekijöiden kokemukset henkilökohtaisesta rajastaan lastensuojeluilmoituksissa soveltuu tutkimusaiheena tutkittavaksi laadullisin menetelmin, koska tarkoituksena on tutkia työntekijöiden omakohtaisia kokemuksia ja ajatuksia aiheesta. Tutkimuksella pyritään pureutumaan tutkittavien omakohtaisiin ja yksittäisiin kokemuksiin, minkä avulla tarkoitus on päästä lähemmäksi henkilökohtaisen rajan määritelmää ja ideaa.

Eskolan ja Suorannan (1998, 18) mukaan laadulliselle eli kvalitatiiviselle tutkimukselle on tyypillistä keskittyä kuvaamaan ja analysoimaan perusteellisesti varsin pientä määrää tapauksia, jolloin aineiston tieteellisyyden kriteerinä ei ole määrä, vaan laatu. Laadullista tutkimusta voidaan luonnehtia myös hypoteesittomaksi, jonka sisältö on se, että tutkimuskohteesta tai tuloksista ei ole lukkoonlyötyjä ennakko-olettamuksia. Perinteinen hypoteesien todistaminen ei olekaan aineistojen tehtävä, vaan hypoteesien keksiminen. (Eskola & Suoranta 1998, 19-20.)

Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2004, 152) mukaan laadullisen tutkimuksen lähtökohta on todellisen elämän kuvaaminen, mikä sisältää ajatuksen todellisuuden moninaisuudesta. Laadullisessa tutkimuksessa todellisuutta ei pyritäkään pirstomaan mielivaltaisesti osiin, vaan kuvaamaan kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti, sillä tapahtumista on löydettävissä monenlaisia suhteita niiden muovatessa toisiaan samanaikaisesti. Laadullinen tutkimus ei siis todenna jo olemassa olevia väittämiä, vaan pyrkii löytämään tai paljastamaan tosiasioita. (mt., 152.)

Laadullisen (kvalitatiivisen) ja määrällisen (kvantitatiivisen) tutkimuksen erojen esittäminen hahmottaa lähinnä yleislinjoja. Nykyään tällaista vastakkainasettelua halutaan välttää ja nähdä ne pikemmin toisiaan täydentävinä suuntauksina. Laadullista ja määrällistä tutkimusta on käytännössä vaikea erottaa tarkkarajaisesti toisistaan, jonka myös Coffey ja Atkinson (1996, 5) toteavat. Laadullinen ja määrällinen tutkimus voivat täydentää toisiaan esimerkiksi niin, että jompikumpi edeltää toista tai niitä käytetään rinnakkain. Vastakkaisuutta ei tarkoita myöskään se, että määrällinen tutkimus käsittelee numeroita ja laadullinen merkityksiä, vaan numerot ja merkitykset voidaan nähdä vastavuoroisesti toisistaan riippuvaisina, jolloin mittaaminen sisältää sekä määrällisen että laadullisen puolen. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2004, 126-128.)

7.2. Haastattelut aineistonkeruumenetelmänä

Kvale (1996, 125) näkee haastattelun henkilöiden välisenä tilanteena, keskusteluna kahden henkilön välillä, missä puhutaan molempia kiinnostavasta aiheesta. Näin ollen se on dialogia vaativa vuorovaikutuksen erityinen muoto. Tosin haastatteluun liittyvää vuorovaikutusta, joka ei ole anonyymia eikä neutraalia, ei voi verrata kyselylomakkeeseen vastaamiseen kuten ei myöskään terapeuttiseen haastatteluun. Haastattelu noudattaakin kirjoittamatonta käsikirjoitusta, jossa haastattelijalla ja haastateltavalla on omat erilaiset roolinsa. (mt., 125.)

Haastattelu on ainutlaatuinen tiedonkeruumenetelmä, sillä se mahdollistaa suoran kielellisen vuorovaikutuksen tutkittavan kanssa. Haastattelun etuna on se, että tutkittavilla on itsellään mahdollisuus kertoa itseään koskevista asioista ja aineistonkeruu voi tapahtua joustavasti ottaen huomioon niin tilanteen kuin vastaajat. Kysymysten järjestystä voi vaihdella tilanteen ja vastaajan mukaan ja sitä voi soveltaa paremmin ja joustavammin kuin esimerkiksi postikyselyssä. Haastattelun valitsemista aineistonkeruumenetelmäksi voidaan perustella sillä, että ihminen halutaan nähdä tutkimustilanteena merkityksiä luovana, aktiivisena subjektina, jolloin hänellä on mahdollisuus tuoda esille haluamiaan asioita vapaasti. Haastattelun valitsemista voidaan perustella myös silloin, kun tutkitaan vähän kartoitettua, tuntematonta aluetta, jolloin vastausten suuntia on vaikea tietää etukäteen. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2004, 193-194.)

Vaikka haastatteluiden tekeminen puoltaa paikkaansa myös silloin, kun tutkimuksen aihe tuottaa monitahoisia vastauksia, joita voidaan selventää ja syventää sekä voidaan tutkia myös arkoja tai vaikeita aiheita, on haastattelulla aineistonkeruumenetelmänä myös huonot puolensa. Ensinnäkin haastattelu on aikaa vievä tapa kerätä aineistoa ja sen tekeminen vaatii huolellista suunnittelua sekä haastattelijan rooliin paneutumista. Haastattelun katsotaan sisältävän myös useita niin haastattelijasta, haastateltavasta kuin itse tilanteestakin johtuvia virhelähteitä. Haittapuoliin kuuluu myös se, että haastateltavilla on taipumus vastata sosiaalisesti suotavalla tavalla. Haastatteluiden vastausten tulkinnassa on tärkeää haastattelijan kyky tulkita vastauksia kulttuuristen merkitysten ja merkitysmaailmojen valossa. Haastattelun tulosten yleistämisessä ei pitäisikään liioitella, sillä aineisto on aina konteksti- ja tilannesidonnaista, jolloin tutkittavat eivät välttämättä puhu haastattelutilanteessa niin kuin jossain toisessa tilanteessa saattaisivat puhua. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2004, 194-196.)

Haastattelu voidaan toteuttaa kolmella tapaa: yksilö-, pari- tai ryhmähaastatteluna. Yksilöhaastattelu on yleisin toteutusmuoto, vaikka useampien haastateltavien läsnäolo voikin saada haastateltavan vapautuneemmaksi ja luontevammaksi. Ryhmähaastattelu puoltaa paikkaansa silloin, kun on kysymys esimerkiksi muistinvaraisista asioista ja sen avulla voidaan auttaa väärinymmärrysten korjaamisessa, mutta ryhmä voi olla esteensä sellaisten asioiden esiintulolle, jotka ovat ryhmän kannalta kielteisiä. Tutkijan tulee itse pohtia, mikä toteutus saisi aikaan parhaimman tuloksen. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2004, 199-200.)

Päädyin keräämään tutkimuksen aineiston yksilöhaastattelujen avulla, sillä ensinnäkään henkilökohtaisesta rajasta ei ollut valmista selittävää teoriaa ja halusin kuunnella, mitä ja miten päiväkodin työntekijät siitä kertovat. Pohdin myös ryhmähaastattelun mahdollisuutta, mutta päädyin yksilöhaastatteluun, koska tarkoitukseni oli selvittää juuri yksilön kokemuksia ja ajatuksia, mistä ei ole ehkä luontevaa puhua ryhmässä. Ryhmähaastattelussa tilanne olisi ollut itsessään erilainen ja haastateltavien mielipiteet eivät olisi välttämättä tulleet samalla tavalla esiin tai ne olisivat värittyneet tietynlaisiksi. Ryhmähaastattelu olisi voinut olla ihanteellinen, mikäli olisin pyrkinyt selvittämään erityisesti kollektiivisen päätöksen syntyä tai ryhmän prosessia, joka johtaa tai ei johda lastensuojeluilmoituksen tekemiseen.

Taustaoletukseni oli, että tämä raja oli olemassa, mutta vasta työntekijöitä haastatteleamalla sain vahvistuksen rajan olemassaolosta. Toiseksi päiväkodin työntekijöiden näkökulmaa henkilökohtaiseen rajaan saatikka työntekijöiden pohdintaa koskien lastensuojeluilmoituksia ei ollut saatavilla valmiina aineistona ja mikäli olisin pyytänyt työntekijöitä esimerkiksi kirjoittamaan aiheesta, olisi se voinut vaikeuttaa muun muassa käsitteiden tarkennusta tai tulkintaa puolin ja toisin etenkin kun tutkimusaihe itsessään on abstrakti ja liikkuva. Aineiston kerääminen haastatteleamalla muodostui mielekkääksi tavaksi toimia, sillä etuna haastattelutilanteessa on vuorovaikutteisuus, jota Eskola ja Suorantakin (1998, 86) kuvaavat.

Päädyin tekemään yhdenmukaisen ja kaikille samanlaisen listan kysymyksistä (Liite), jotka hahmottelin kolmeen ryhmään löyhästi otsikoiden. Otsikot olivat seuraavanlaiset: lastensuojeluilmoitusten tekeminen, henkilökohtaisen rajan tunnistaminen ja määrittely sekä kolmantena henkilökohtaisen rajan vaikutus. Otsikoiden alla olevat kysymykset saattoivat innoittaa haastateltavia kuitenkin puhumaan myös muista aiheista, joten analyysivaiheessa tästä jaottelusta otsikoihin ei ollut juurikaan apua. Kysymykset oli järjestetty tarkoituksella niin, että keskustelisin ensin työntekijän kanssa yleisemmin lastensuojeluilmoituksen tekemisestä siirtyen sitten enemmän

henkilökohtaisiin pohdintoihin omista kokemuksista ja mielipiteistä. Tavoitteena sillä, että pyysin jokaista työntekijää kertomaan miten lastensuojeluilmoitukset tehdään hänen päiväkodissaan, oli saada työntekijä virittäytymään aiheeseen.

Varsinaisten haastattelukysymysten lisäksi käytin muutamaa taustakysymystä, joilla selvitin työntekijän ammattinimikkeen ja työkokemuksen pituuden. Kysyin myös kuinka monessa päivähoitoyksikössä työntekijä on työskennellyt ja kuinka kauan viimeisimmässä paikassa sekä minkä ikäisten lasten ryhmässä työntekijä työskentelee. Haastattelun jälkeen kirjoitin muistiinpanoja ja tunnelmiani kustakin haastattelusta. Pyrin muun muassa arvioimaan työntekijän ikää, tunnelmaa ja haastattelun onnistumista. Näiden muistiinpanojen avulla olen aineistoa lukiessani palauttanut mieleen haastattelutilannetta ja sen tapahtumia.

Haastattelu oli puolistrukturoitu, joka tarkoittaa Eskolan ja Suorannan (1998, 87) mukaan sitä, että kysymysten muotoilu ja niiden järjestys ovat valmiina ja kaikille haastateltaville samat, mutta vastausvaihtoehdot ei ole valmiina kuten esimerkiksi strukturoidussa haastattelussa. Teemahaastattelussa puolestaan vain aihepiirit on määrätty etukäteen eikä siinä ole määritelty kysymyksiä ennalta (Eskola & Suoranta 1998, 87). Harkitsin aluksi myös teemahaastattelua, mutta puolistrukturoitu osoittautui tässä työssä käytännöllisemmäksi, tosin välttämättä joka kerta kaikkia kysymyksiä ei menty tarkassa järjestyksessä juuri haastattelun vuorovaikutuksellisuudesta johtuen. Toisaalta puolistrukturoidun haastattelun varjopuolena on se, että jo kysymykset luovat haastateltavalle tietynlaisen tulkinnan siitä, miten haastateltavan voidaan odottaa tai toivotaan vastaavan kysymyksiin. Pyrin tiedostamaan tämän asian kysymyksiä laatiessani, tosin sen vaikutusta ei voi täysin sivuuttaa.

Huomasin, että kunnallisen puolen työntekijöitä haastatellessani kysymyslista toimi hyvin ja kysymykset tuntuivat luontevilta ja selkeiltä. Tuntui, että minulla haastattelijana ja haastateltavilla löytyi yhteinen ja jaettu ymmärrys kysymysten sisällöstä. Yksityisen puolen työntekijöitä haastatellessani kysymyslista osoittautui kuitenkin osittain epäkäytännölliseksi, sillä monikaan työntekijä ei ollut joutunut varsinaisesti pohtimaan työssään lastensuojeluilmoituksen tekemistä, jolloin työntekijät eivät ”osanneet” vastata kysymyksiin tai pohdinta tapahtui kuvitteellisella tasolla.

7.3. Aineiston esittely

Pohdin aluksi niitä eri viranomaistahoja, jotka voivat joutua tekemään lastensuojeluilmoituksia. Päädyin kuitenkin tutkimaan päiväkodin työntekijöitä, sillä päiväkodissa nähdään lapsen ja perheen arkea lähes päivittäin ja saadaan selville myös monia perheiden ongelmia. Päivähoito on kuitenkin alana laaja, joten valitsin kohteeksi päiväkodin työntekijät. Olisin voinut toki verrata myös päiväkodin työntekijöiden ja perhepäivähoitajien vastauksia, mutta aiheen rajaamisesta johtuen päädyin tutkimaan pelkästään päiväkodin työntekijöitä.

Valitsin aineistonkeruun paikkakunnaksi Tampereen kaupungin, koska Tampereella on lukuisia niin kunnallisia kuin yksityisiäkin päiväkotia. Lisäksi ainakin kunnallisten päiväkotien työntekijät ovat osallistuneet ”Kädestä pitäen – turvaa lapselle” -hankkeen järjestämään koulutukseen, joten lasten kaltoinkohteluun liittyvät kysymykset ovat olleet pinnalla ja työntekijöiden keskusteluissa viime aikoina.

Valitsin päiväkodit satunnaisesti ja ne sijoittuvat kaikki eri kaupunginosiin. Otin yhteyttä suoraan päiväkodin johtajiin, jotka ottivat aiheeni puheeksi työntekijöidensä kanssa. Työntekijät saivat osallistua vapaaehtoisesti haastatteluun, mikä on olennaista myös Eskolan ja Suorannan mukaan (1998, 93). On mahdollista, että näin haastateltaviksi valikoituivat ne, joilla oli eniten kokemusta lastensuojeluilmoituksista tai ketä henkilökunta piti sopivana keskustelemaan aiheesta. Pohdin aluksi myös mahdollisuutta pyytää työntekijöiltä suostumusta siihen, että voisin valikoida haastateltavat satunnaisesti, mutta tällöin vapaaehtoisuus ei olisi toteutunut. Aihe osoittautui myös jossain mielessä araksi, joten tarkoitukseni ei ollut pakottaa ketään puhumaan aiheesta tahtomattaan.

Tutkimuksen aineistoksi on valittu yhteensä viisitoista päiväkodin työntekijän haastattelua, joista kymmenen työntekijää työskentelee kunnallisessa ja viisi yksityisessä tamperelaisessa päiväkodissa. Aineisto kerättiin yhteensä neljästä päiväkodista, joista ensimmäisestä kunnallisesta päiväkodista osallistui haastatteluun johtaja (JOH1), kaksi lastentarhanopettajaa (LTO1 ja LTO2) ja kaksi lastenhoitajaa (LH1 ja LH2). Toisesta kunnallisesta päiväkodista osallistui johtaja (JOH2), erityislastentarhanopettaja (ELTO) ja lastentarhanopettaja (LTO3) sekä kaksi lastenhoitajaa (LH3 ja LH4). Ensimmäisestä yksityisestä päiväkodista osallistui johtaja (YK/JOH1) ja toisesta johtajan (YK/JOH2) lisäksi yksi lastentarhanopettaja (YK/LTO1) ja kaksi lastenhoitajaa (YK/LH1) ja

YK/LH2). Edellä sulkeissa näkyy jokaisen työntekijän koodi, josta selviää ammatin lisäksi se, työskenteleekö kunnallisessa vai yksityisessä päiväkodissa.

Haastattelut sijoituivat työntekijöiden työpäivien lomaan. Pyrin pitämään korkeintaan kaksi haastattelua yhden päivän aikana, mutta mukaan mahtui myös yhden ja kolmen haastattelun päiviä. Etenkin kolmen haastattelun päivä osoittautui melko raskaaksi kokemukseksi, sillä haastatteluun valmistautuminen ja siihen osallistuminen vaatii erityistä keskittymistä ja jatkuvaa valppautta. Haastattelut suoritettiin yhtä poikkeusta lukuun ottamatta päiväkodeissa, sillä yksi haastattelu tehtiin työntekijän kotona hänen pyynnöstään. Päiväkodin johtajat olivat järjestäneet tyhjän tilan tai huoneen, jossa haastattelut saatiin suoritettua rauhassa. Välillä tosin huoneeseen saattoi tulla joku, jolloin haastattelu keskeytyi väliaikaisesti.

Kysyin ennen haastatteluiden alkua kaikilta haastateltavilta luvan haastattelun nauhoittamiseen ja kerroin, ettei kukaan muu kuuntele nauhoja ja tulen hävittämään ne tutkimuksen valmistuttua. Kerroin myös, että haastateltavista ei käytetä nimiä ja mahdollinen tunnistettavuus pyritään häivyttämään. Tällainen luottamuksellisuus on myös Kvalen (1996, 114) mukaan hyvin tärkeää, sillä haastateltavien yksityisyyden suojeleminen on olennainen osa tutkimuksen raportointia.

Huomasin, että nauhurin läsnäolo saattoi hermostuttaa osaa haastateltavista ainakin aluksi. Kaikki haastateltavat kuitenkin suostuivat haastattelun nauhoittamiseen. Haastattelut olivat hyvin eri mittaisia kestäen lyhimmillään 15 minuuttia ja pisimmillään melkein tunnin. Suurin osa haastatteluista kesti kuitenkin vähintään 30 minuuttia. Osa työntekijöistä halusi valmistautua haastatteluun tutustumalla kysymyksiini etukäteen. Lähetinkin listan kysymyksistäni etukäteen niille, jotka sen halusivat nähdä. Osa halusi myös nähdä kysymykset paperilla haastattelun aikana.

Kaikki haastateltavat olivat naisia ja iältään aina noin kaksikymmenvuotiaasta melkein eläkeikäiseen asti. Haastateltavien iät eivät kuuluneet taustakysymyksiini, mutta pyrin aina itse arvioimaan ikää haastattelun yhteydessä. Myös työkokemus vaihteli paljon, sillä osalla iäkkäämmistä haastateltavista oli jo yli kolmenkymmenen vuoden kokemus päivähoidosta. Osa haastateltavista oli puolestaan vastavalmistuneita omaten vasta muutaman vuoden työkokemuksen.

Kvalen (1996, 127) mukaan haastateltaville tulee esittää haastattelujen konteksti ennen haastatteluja esimerkiksi kertomalla tutkimuksen tarkoituksesta, nauhurin käytöstä tai varmistamalla, ettei haastateltavalla ole kysymyksiä, joita hän haluaisi esittää ennen varsinaisen haastattelun

aloittamista. Ennen haastattelun alkua kerroin olevani sosiaalityön opiskelija, millä saattaa olla vaikutusta siihen, miten työntekijät suhtautuivat sosiaalityöhön. Kerroin myös, että olen kiinnostunut selvittämään, miten henkilökohtainen raja mahdollisesti vaikuttaa ja miten päivähoidon ja sosiaalityön yhteistyötä voitaisiin parantaa. Kaikki työntekijät tuntuivat valmiilta keskustelemaan aiheesta eikä henkilökohtainen raja vaikuttanut ilmiönä oudolta. Myös haastattelun päätyttyä on syytä käyttää vähän aikaa siihen, että haastateltava saa vielä tarkentaa joitain asioita, jotka ovat mahdollisesti jääneet epäselviksi (mt., 128).

7.4. Aineiston käsittely

Haastattelussa muodostuu raakamateriaalia myöhempää analyysin vaihetta varten. Haastattelun tallentamisen apuna voidaan käyttää kasetti- tai videonauhuria tai molempia. Valitsemani kasettinauhurin ongelmana onkin se, että sen avulla ei voida tallentaa haastattelutilanteen ulkoisia puitteita eikä haastateltavien ei-kielellistä viestintää. Myös prosessi puheen muuttamisesta teksteiksi on varsin haastavaa, sillä elävän keskustelun jäädyttäminen kirjoitettuun muotoon kadottaa tekstistä erilaisia merkityksiä. (Kvale 1996, 144, 160, 167.)

Haastattelut sijoittuivat aikataulullisesti keväälle 2005 ja ne tehtiin kahden viikon aikana. Haastattelut nauhoitettiin kasetille ja nauhoittamiseen saatiin erikseen jokaiselta haastateltavalta lupa. Nauhat purettiin teksteiksi, jota kertyi yhteensä noin 130 sivua. Pohdin pitkään kuinka tarkkaan kirjoitan muistiin kaiken sen informaation, jota puheesta tulee. Päädyin kuitenkin siihen, että pyrin kirjoittamaan kaiken puheen sanasta sanaan, mutta koska tarkoitukseni on keskittyä enemmänkin sisältöön kuin vuorovaikutukseen, en litteroi puhetta esimerkiksi sillä tarkkuudella, kuin esimerkiksi keskustelunanalyysi (Tainio 1997) edellyttää. Satunnaisesti merkitsin myös joitain olennaisiksi tulkitsemiani tai kokemiani haastateltavan tunnetiloja tai häiriötekijöitä.

Aineiston keräämisen jälkeen on vuorossa sen koodaamisen prosessi, jonka tarkoituksena on saattaa aineisto analysoitavaan muotoon luomalla aineistosta erilaisia kategorioita. Koodaamista ei voida pitää kuitenkaan analyysin korvaajana, vaikka se onkin osa sitä. Koodaamisella yhdistetään aineiston osia itse aiheeseen ja sen käsitteisiin, jolloin tämä yhdistäminen nousee tärkeäksi osaksi analyttistä työtä. Koodit linkittävät siis aineistoa ja tutkijan käsitteitä yhteen, mikä tapahtuu usein aineiston yksinkertaistamisen ja vähentämisen, mutta toisaalta myös aineiston laajentamisen, vaikeuttamisen ja uudelleen määrittelyn kautta. Aineisto puretaan osiinsa, jotta voidaan luoda

yksinkertaisia, yleisiä kategorioita ja toisaalta näitä kategorioita sitten laajennetaan esimerkiksi muodostamalla uusia kysymyksiä ja tulkinnan tasoja. (Coffey & Atkinson 1996, 26-30.)

Purettuani puheen tekstiksi olin valmis siirtymään aineiston koodaamiseen, jotta voisin alkaa analysoimaan aineistoa. Koska tavoitteenani oli tutkia erilaisten orientoitumistapojen olemassaoloa ja niiden mahdollista vaikutusta henkilökohtaiseen rajaan, päädyin etsimään aineistosta yksinkertaisesti kognitiiviseen, emotionaaliseen ja moraaliseen orientoitumiseen viittaavia kohtia. Eskola ja Suoranta (1998, 157) esittelevät kaksi tapaa rakentaa koodiluettelo: aineistolähtöisesti tai teoriasta operationalisoimalla. Aineistolähtöisyydellä (induktiolla) tarkoitetaan sitä, että tutkija rakentaa koodauksensa sen varaan, mitä aineistosta ”nousee esiin”. Teorian operationalisoinnissa (deduktiossa) on kyse siitä, että tutkija rakentaa koodiluettelonsa teorian avulla. (mt., 157.) Molemmista tavoista on Eskolan ja Suorannan (1998, 157) mukaan kyse lopulta kuitenkin tutkijan konstruktiosta, subjektiivisesta ennako-oletuksesta, ja realistisinta on antaa sen ohjata koodausta, mutta ei tehdä koodiluettelosta lukkoon lyötyä, vaan antaa sen elää aineiston mukaan.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimusote on yleensä induktiivinen päätyen yksityisistä havainnoista yleisiin merkityksiin (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2004, 246). Tässä pro gradussa koodiluettelo ei ole rakennettu puhtaasti kummallakaan edellä mainituista tavoista eli koodit eivät nousseet induktiivisesti pelkästään aineistosta, mutta toisaalta ne eivät olleet deduktiivisesti teorian määrittämiäkään, sillä myös aineistolle annettiin mahdollisuus tuottaa koodeja. Tutkimuksen metodologia perustuukin abduktiiviseen päättelyyn, joka lähtee liikkeelle siitä, että uudet tieteelliset löydöt ovat mahdollisia vain silloin, kun havaintojen tekoon on liitettävissä jokin johtoajatus eli johtolanka. Tämä voikin olla esimerkiksi epämääräinen intuitiivinen käsitys tai hyvin pitkälle muotoiltu hypoteesi. Johtoajatus mahdollistaa havaintojen keskittämisen sellaisiin seikkoihin ja olosuhteisiin, joiden uskotaan tuottavan uusia ideoita ja näkemyksiä, ja sitä kautta uutta teoriaa kyseisestä ilmiöstä. (Grönfors 1982, 33.)

Abduktion lähtökohtana on siis lähteä liikkeelle arvauksen tai hypoteesin kautta, minkä uskotaan sitten selittävän yllättävän, totunnaiseen kokemukseen sopimattoman ilmiötä. Vaikka abduktiossa lähdetään liikkeelle arvauksesta, tulee ne tarkistaa kokemuksella. Hypoteesit haetaan siis abduktiivisesti, mutta ne testataan induktiivisten ja deduktiivisten päätelmien avulla, jolloin abduktio ei olekaan vaihtoehtoista päättelyä induktion ja deduktion sijaan. Abduktivisista metodologian lähtökohta on käsitys tutkimuksen kahdesta kontekstista, joita ovat keksiminen ja todentaminen. Todentamisen kontekstiin sisältyy kokemuksen avulla testattavien seurausten

johtaminen ilmiötä selittävästä hypoteesista ja toisaalta seurausten testaaminen induktiota apuna käyttäen. Hypoteesin testaamisen kautta voidaan vakuuttua sen virheellisyydestä tai vahvistaa se toistaiseksi, mutta ei koskaan varmistua sen totuudesta. Hypoteesi tulee olla aina valmis osoittamaan vääräksi, mutta ei pyrkiä sen verifioimiseen. Abduktiossa asiat nähdään siis totunnaisesta poikkeavalla tavalla ja olennaista on uusien yhteyksien oivaltaminen. (Raunio 1999, 143-144.)

Abduktio soveltuu tähän tutkimukseen hyvin, sillä käsitteenä henkilökohtainen raja on uusi. Tällä tarkoitan, että itse ilmiö on olemassa, mutta siitä ei ole käytössä vakiintunutta käsitettä. Abduktiivisen menetelmän avulla ilmiötä voidaan lähestyä tarpeeksi avoimesti sitomatta sitä liikaa teoriaan, mutta toisaalta lähdetään liikkeelle arvauksesta, jonka aineisto todentaa. Abduktion vahvuus on toisaalta myös sen heikkous. Tarkoitan tällä, että arvaus lähtökohtana saattaa tuottaa tietynlaisia vastauksia. Kuitenkin juuri siitä tässä on kyse, sillä hypoteesi on olemassa.

Eri orientoitumistavat olivat siis jo olemassa olevia ja ennalta määräytyneitä teemoja, jotka valitsin Tarja Heinon (1997) tutkimuksesta. Aloin lukemaan haastatteluita läpi ja jokaisella kerralla syvennyin etsimään aina yhdenlaisen orientoitumistavan ilmentymiä tekstistä, mikä sujuikin yllättävän helposti. Kaiken kaikkiaan huomasin, että eri orientoitumistavat nousivat tekstistä kuin itsestään ja sopivat näin hyvin tekstin teemoitteluun. Kognitiivisen, emotionaalisen ja moraalisen orientoitumistavan lisäksi nostin aineistosta esiin vielä kollektiivisuuden ja ammatillisuuden teemat, sillä ne tuntuivat toistuvan jatkuvasti haastateltujen vastauksissa. En ollut varma, miten kollektiivisuus ja ammatillisuus voisivat auttaa henkilökohtaisen rajan vaikutuksen etsimisessä, mutta päätin katsoa, mihin ne johtavat eli ehkä henkilökohtaisen rajan vaikutus ei ollutkaan niin yksiselitteistä.

8. HENKILÖKOHTAISTA RAJAA ETSIMÄSSÄ – AINEISTON ANALYYSI

8.1. Kognitiivinen orientoituminen

8.1.1. Konkreettiset tunnusmerkit

Lähdin etsimään aineistosta kognitiiviseen orientoitumiseen viittaavia kohtia voidakseni tarkastella sitä, miten ne vaikuttavat osaltaan henkilökohtaisen rajan muodostumiseen. Kognitiiviseen orientoitumiseen liittyy Heinon (1997, 42) mukaan se, että työntekijä hankkii tietoa valikoivasti yrittäen liittää havainnot johdonmukaisella tavalla yhteen muodostaakseen näin käsityksensä asiasta. Päiväkotityön luonteesta johtuen päiväkodin työntekijä on vahvasti mukana asiakasperheen arjessa, mikä tarjoaa erinomaisen paikan tehdä havaintoja ja huomata asioita, vaikka ei siihen aktiivisesti pyrkisikään. Olen tulkinut kognitiiviseksi orientoitumiseksi aineistosta ne kohdat, joissa työntekijä erittelee perhettä koskevia havaintojaan tai toteamuksiaan, mihin Heinokin (1997, 161) viittaa. Kaiken kaikkiaan aineistosta nousi esiin kolme ryhmää, jotka kuvasivat kognitiivista orientaatiota. Näitä ovat ensinnäkin konkreettiset tunnusmerkit, toiseksi taustatietojen merkitys sekä kolmanneksi muutoksen ja erilaisuuden tarkkaileminen. Näiden kolmen aineiston tuottaman ryhmän kautta tarkastelen seuraavassa kognitiivisen orientoitumisen vaikutusta ja yhteyttä henkilökohtaiseen rajaan.

Kognitiiviseen orientoitumiseen vaikuttavat niin ne havainnot, toteamukset ja tiedot, joita työntekijä itse huomaa perheestä, kuin mitä hän saa esimerkiksi muilta työntekijöiltä tai viranomaisilta. Näiden avulla työntekijä määrittelee, tuleeko asiaan puuttua ja millä keinoin. Koska henkilökohtainen raja ei voi koostua vain yhdenlaisesta orientaatiosta, vaikuttaa lopullisen päätöksen tekemiseen myös muut ulottuvuudet, ei siis vain pelkkä havainto tai tieto. Henkilökohtaisen rajan muodostaa kokonaisuus, jossa havainto suhteutetaan esimerkiksi omaan kokemukseen ja ammatillisuuteen. On siis mahdollista, että esimerkiksi kaksi erilaista kokemustaustaa omaavaa työntekijää ratkaisisi lastensuojelullista huolta herättäneen tilanteen erilaisesti, sillä kenties toinen työntekijä ei edes huolestuisi ja toinen puolestaan puuttuisi heti asiaan. Mielenkiintoista tässä onkin, miten päätös syntyy sekä yksilöllä että ryhmässä. Huomasin, että yksilön ja ryhmän päätöksen eroa ei ole aina niin helppo havaita. Tästä kirjoitan lisää kollektiivisuudesta kertovassa luvussa 8.5.

Haastattelukysymyksiä miettiessäni huomasin, että on hyvin hankalaa ja johdattelevaakin kysyä haastateltavilta suoraan kognitiivisesta orientoitumisesta. Kognitiivista orientoitumista löytyi aineistosta erityisesti kohdasta, jossa pyysin haastateltavia kertomaan siitä, millaisiin asioihin heidän lastensuojelullinen huolensa liittyy. Haastateltavat luettelivat usein pitkän listan konkreettisia tunnusmerkkejä, joista he huolestuvat. Tällaisia huolta aiheuttavia asioita ovat seuraavat ulkoiset tunnusmerkit: lapsen hygienian ja/tai vaatteiden likaisuus tai puutteellisuus, pahoinpitelyn jäljet sekä hoidon laiminlyöminen (lapsi on esimerkiksi nälkäinen). Lapsen puheet, leikit tai käyttäytymisen muutos (pelot, ahdistuneisuus, itkuisuus, masentuneisuus, levottomuus ja aggressiivisuus sekä turvan hakeminen työntekijästä) voi myös herättää huolen. Huoli voi myös herätä vanhempien käyttäytymisen (välinpitämättömyyden, laiminlyönnin, väkivaltaisuuden) tai päihtymyksen seurauksena. Nämä työntekijöiden listaamat tunnusmerkit menevät hyvin yksiin aikaisemmin lapsen kaltoinkohtelusta kertovassa luvussa käsittelemieni kaltoinkohtelun määritelmien kanssa. Sekä julkisen että yksityisen sektorin työntekijät kiinnittävät huomiota haastatteluiden perusteella samanlaisiin huolta aiheuttaviin konkreettisiin asioihin. Seuraavassa esimerkissä lastenhoitaja tiivistää mistä asioista voi päätellä, että perheen asiat eivät ole kunnossa. Osa puheesta on lihavoitu sisällön erottamisen helpottamiseksi.

Työntekijä: No yleensä se on se **ulkonen olemus** jos on **hirveen epäsiisti ja likainen lapsi** esimerkiksi ja **huonosti hoidettu, ei oo asianmukaisia vaatteita** et on esimerkiks pakkaskeli ja on kesävaatteet taikka toisinpäin, näitäkin on ollut ja tota... tai sit se, että **lapsi** esimerkiks **syö paljon**, et on aina **hirveen nälkäinen** kun tulee päiväkotiin et ei todennäköisesti saa kotona tarpeeksi ruokaa ja **se, että lapsi puhelee**, lapsen puheet siitä, että ei halua mennä kotiin taikka et niinku mulle eräs lapsi joskus sano, että saanko mä tulla sun kanssa, sun kotiin viikonlopuksi, et hän ei halua mennä kotiin koska kotona ei ole ruokaa eikä kukaan huolehdi ja hän saa mennä ja kulkee ja lapsi oli vasta kolmevuotias, et tämmösiä on todella paljon kuitenkin, et tota mitäs vielä... ne nyt ainakin on semmosia piirteitä ja sitten ehkä semmonen **vanhempien välinpitämätön suhtautuminenkin lapsen** jossain määrin ja semmonen et tullaan päiväkotiin esimerkiks tuodaan **lasta hoitoon miten sattuu ja haetaan miten sattuu** tai sit se **esimerkiks ettei haeta**, et sehän on sitten jo, riippuu tietenkin tilanteesta et joskus sattuu niin, että vaikka auto hajoaa tai muuta et ne on ihan inhimillisiä mutta et jostain muusta johtuen kuten esimerkiks **päihtymystilasta** tai tämmösestä et päihteiden käyttö on yks tietenki et jos esimerkiks päihtyneenä esiintyy, tulee lapsiaan tai lasta hakeen päihtyneenä tai toistuvasti, tämmösiä tilanteita ja sit et ei esimerkiks lasta näy hoidossa viikkoon kahteen eikä vaan ilmoiteta mitään et ei yhtään tiedetä missä on, tämmösiä esimerkiks merkkejä (LH1, s. 5-6)

Esimerkissä työntekijä kokoaa yhteen melko tarkkaan ne konkreettisesti havaittavat asiat, joista myös muut haastateltavat ilmoittivat huolestuvansa. Haastateltavien vastauksista kävi ilmi, että konkreettiset merkit ja ”selkeät tilanteet” helpottavat ja vahvistavat lastensuojeluilmoituspäätöksen

tekemistä. Konkreettisuus nähdään painavana perusteena, joka takaa, että lastensuojeluilmoituksen tekijällä on pitäviä todisteita, eikä tekijää voida näin yhtä helposti kyseenalaistaa tai syyttää ilmoituksen perättömyydestä. Seuraavissa esimerkeissä lastentarhanopettaja kertoo omista konkreettisuuden kriteereistään:

Työntekijä: Siis tota mun mielestä se pitää olla niinku ainakin sillä ryhmällä, ryhmän henkilökunnalla niinku siitä semmonen selkee näkemys **ja sitten** mun mielestä niinkun omalla tavallaan niinkun **semmoset aika konkreettisetkin tunnukset, että emmä lähtis heti...** ehkä ihan heti niinku **lapsen puheen perusteella**, se riippuu tietty niin lapsestakin, mutta se, että et **kyllä siihen tarttis olla tämmönen niinku joku konkreettisuus siinä mukana.** (LTO2, s. 6)

Työntekijä: Siis periaatteessa lastensuojeluilmoitusta semmosenaan, et riippuu tietty tilanteesta, että **jos tulee niinkun ihan selkee tilanne**, että että sää **huomaat**, että et se niinkun joku **selkee laiminlyönti**, niin kyllähän siinä tapauksessa niin tulee, että nyt on hei semmonen juttu, et nyt tää täytyy niinkun lastensuojeluilmoituksena ilmoittaa, mutta et se **raja on ehkä vähän häilyvämpi**, että sit mä ilmoitan sen sosiaalityöntekijälle, että jos se on joku, ehkä nyt, että on, **meitä on mietityttäny joku asia** ja me halutaan se viedä niinkun eteenpäin, et se ei varsinainen niinkun lastensuojeluilmoitus oo, mutta et se on kuitenkin se huoli viety eteenpäin... (LTO2, s. 4)

Konkreettisuus on siis painava peruste lastensuojeluilmoituksen tekemisessä, johon ei suhtauduta kevyesti, sillä onhan se puuttumista toisen omaan ja yksityiseen, mihin ei kevyin perustein haluta puuttua. Konkreettisuus häivyttää myös sitä, että päiväkodin työntekijän peruste tehdä lastensuojeluilmoitus liittyy viimekädessä tulkintaan siitä, mikä on esimerkiksi pahoinpitelyä ja mikä ei, kuten Pösö (1995, 33) kirjoittaa. Lastensuojeluilmoitus on siis loppujenlopuksi teko, joka seuraa, kun työntekijä tulkitsee tilannetta.

Konkreettisuus alkoi mietityttää haastatteluita tehdessäni törmättyäni koko ajan edellä käsittelemiini pääosin konkreettisiin merkkeihin ja konkreettisuuden korostamiseen, joten aloin kysyä vielä tarkemmin, miten henkiseen väkivaltaan voitaisiin puuttua oletuksella, että henkistä väkivaltaa ei välttämättä saa todistetuksi konkreettisesti. Ensimmäisessä esimerkissä päiväkodin johtaja kuvailee henkistä väkivaltaa ja toisessa lastenhoitaja pohtii henkisen väkivallan kohtaamista.

Haastattelija: No mites, tossa tuli esille henkinen väkivalta, niin miten sellaseen pystyy puuttuun, jos niinkun fyysisen näkee niistä tunnusmerkeistä, niin miten se henkiseen puuttuminen niin?

Työntekijä: Joo, siinäpä kysymys. Tässä on juuri sitä yhtä, yhden meidän asiakkaan kanssa, lapsen kanssa todettu, kun et siitä on, me on oikeesti nyt mie, **just listattu**

tuossa meidän kiertävä erityislastentarhanopettaja ton ryhmän kanssa niitä, että kuinka paljon täs on niinku oikeesti jo niitä piirteitä, että kun se on selkeesti tällasella henkisellä puolella ja mitä täs ois niin paljon sellasta, että et pitäskö meidän kuitenkin tähän nyt puuttua ja tää on lapsen kasvulle huonoo että tota häntä ei niinkun vanhemmat ei tavallaan huomioi häntä millään tavalla ja jos huomioidaan, se on joku negatiivinen räjähdys, että et jos lasta tullaan vaikka hakeen niin ei hälle koskaan sanota moikka tai muuta vaan haetaan tavarat, rattaat, sit laps nostetaan rattaisiin ja lähdetään työntään eikä siin oo niinku mitään kommunikaatioo siin lapsen kanssa. Ainoastaan jos laps rupee vaikka nyt hän on keksiny sen, että kaksvuotiaana että ei hän mee, hän tuukaan, kun hän alkaa siinä kiukkuaan niin siitä saa sit semmosen ryöpyn niskaansa, niin tota että tää on niinku just sellanen mistä viime viikolla mein kelton kans niinkun kartoitettiin sitä, et kuin paljon tässä on nyt kaikkee muutakin että ja kun tää on nyt selkeesti semmonen asia mihin täytyy jollain tavalla puuttua. (JOH1, s. 8-9)

Haastattelija: No mitäs sitten kun, vielä tosta tuli mieleen tosta, että miten niinku ku fyysistä näkee, että on tunnusmerkkejä ja niihin niinku on sillai ku helppo, helpompi tai niinku että näkee ne. Niin mites sitten henkiseen, niin miten siihen pystyy puuttuun?

Työntekijä: No, henki, **henkinen** esimerkiks just tämmöset **käytöshäiriöt**, että että tota **alkaa käyttäytymään väkivaltaisesti** tai näin, ni kyllä kyllä se on, emmää **emmää** niinku **nää siinä mitään kauheeta eroo**, et **se on ihan yks oire**, on se sitten joku näkyvä vamma tai tai käytös, käytök, käytöksen muuttuminen, niin **se on ihan sama asia**. (YK/LH1, s. 9)

Työntekijät tuntuvat olevan eri linjoilla esimerkkien perusteella. Ensimmäisessä esimerkissä päiväkodin johtaja kertoo, että kiertävää lastentarhanopettajaa apuna käyttäen työntekijät ovat listanneet huolestuttavia piirteitä, mutta lopullista päätöstä varten kartoitetaan muutkin ulottuvuudet. Onko ”pelkkä” henkinen väkivalta, vaikka sitä olisi kuinka paljon tahansa, yksin riittämätön peruste lastensuojeluilmoituksen tekemiselle? Haetaanko vahvistusta vielä jostain konkreettisemmasta, kuten mustelmista tai likaisista vaatteista? Eikö tällainen ”muunlaisten” todisteiden etsintä priorisoi omin silmin havaittavan kaltoinkohtelun suhteessa näkymättömään kaltoinkohteluun? Ensimmäisessä esimerkissä oli siis kyse lapsen kohdistuvasta henkisestä väkivallasta. Toisessa esimerkissä lastenhoitaja tuo esille lapsen käytöshäiriöt henkisenä väkivaltana, jolloin kyse on lapsesta henkisen väkivallan käyttäjänä. Lastenhoitajan mukaan puuttuminen ei eroa, oli kyse vammasta tai käytöksestä. Onko eroa kuitenkin siinä, jos väkivallan tekijöinä ovat vanhemmat eikä lapsi?

8.1.2. Taustatietojen merkitys

Taustatiedot tai muilta viranomaisilta saatu tieto perheestä vaikuttavat myös siihen, miten perheeseen suhtaudutaan. Tiedon hankintaan liittyy myös valikointi, sillä työntekijä saattaa jo alun perin kiinnittää huomiota enemmän sellaiseen tietoon, joka vahvistaa hänen käsitystään asiasta (Heino 1997, 42). Päivähoitopaikkaa voidaan hakea lastensuojelullisin perustein tai sosiaalityöntekijä saattaa ottaa yhteyttä kyselläkseen perheestä. Nämä saattavat saada aikaan sen, että perhe leimautuu lastensuojeluperheeksi tai työntekijä voi alkaa etsimään vahvistusta perheen sijoittamiseksi tähän kategoriaan. Huolta saattaa ilmaista myös muu viranomaistaho, kuten neuvola tai koulu, kuten seuraavassa esimerkissä:

Työntekijä: ...Lapshan on hirveen solidaarinen vanhempiaan kohtaan, mutta leikeissä sit esimerkiksi tuli, et ne **leikki semmossii juttuja, mistä päästiin kiinni tälläsiin** ja sitten tota **koulusta vanhimman sisaruksen kohdalta tuli viestiä**, että kun tää seitsemänvuotias hoitaa näitä kaikkia, kaikkia kolmee nuorempaa, että kyllä sitten summa summarum... (JOH1, s. 3)

Koulusta tullut tieto perheen hoitosuhteista liittyi päiväkodissa jo aiemmin nousseeseen huoleen, josta päiväkodin johtaja kertoi aikaisemmin haastattelussa, minkä avulla työntekijät tarkensivat näkemystään perheestä. Koulusta tullut huoli vahvisti jo syntynyttä käsitystä, että kaikki ei ole kohdallaan ja antoi perusteita päätökselle jatkotoimenpiteistä. Heino (1997, 42) tuo esille mahdollisuuden, että tiedon kerääminen kohdistuukin juuri sellaiseen tietoon, joka vahvistaa jo syntynyttä käsitystä ja antaa perusteita päätökselle. Ristiriitainen tieto vaikeuttaa varmasti päätöksentekoa, etenkin jos itsellä on huoli, mutta muualla asiat sujuvat hyvin. Onko mahdollista, että tällöin työntekijä jättää epäsojivan tiedon omaan arvoonsa, jotta se ei aiheuttaisi ristiriitaa hänen käsitykselleen? Toisaalta muualta tuleva tieto voi synnyttää hämmennystä, kuten päiväkodin johtaja kertoo seuraavassa esimerkissä:

Työntekijä: Kyllähän joskus on sellasii tapauksia, että on vähän niinkun ja tota... et varsinkin sit jos siinä on niinkun että se vanhempi pelaa jotain peliä meidän kanssa et siit on niinkun **kauheen vaikee saada niinkun kiinni** ja silleen vaikee, että kun aina miettii niinkun sitä, että **kun et sää et voi niinkun pelkästään luottaa siihen, et jos sä kuulet huhupuheita jostain, et jotakin näyttöä pitäis olla**, mutta sit taas **toisaalta miettii sitä, et jos** niinkun niit **huhupuheita kokoajan tulee ja saman tyyppistä ja monelta taholta et ei se voi ihan niinku huuhaa-juttukaan olla**, että nää on ehkä niitä ja sit taas toisaalta saattaa olla, että perhe on niinkun meille päin niinkun usein, useimmat perheethän viimeeseen asti päiväkotiin pitää, pitää semmosta tietynlaista kulissia yllä, että kaikki on ihan ok, mutta että kyllähän sitten, et kyllä sit melkein näissäkin tapauksissa et sit kun sitä lasta ja perhettä opitaan paremmin tunteen niin

kyllähän sieltä sitten, et kyllä ne niinku tavallaan siitä kiinni sit jää, et ne narahtaa jossain vaiheessa, mutta että nää on selkeesti mun mielestä niitä, mitkä on kaikkein vaikeimpia, että kun siit ei niinkun oikein saa kiinni, se on, se on niin liukas se koko, se on ku saippuaa koko juttu, että... että tota, onks täs jotain... (JOH1, s. 4)

Esimerkissä päiväkodin johtaja kertoo, että perheestä ei ollut syntynyt vielä huolta, jolloin muilta tahoilta tullut tieto ei sopinut siihen käsitykseen, joka perheestä päiväkodissa oli. Tällöin tieto voitiin sivuuttaa ”huhupuheena” tai ”huuhaa-juttuna”. Kun päiväkodissa opittiin tuntemaan perhettä paremmin, saivat ”huhupuheet” uudenlaisen merkityksen, sillä ne sopivat ja vahvistivat päiväkodissa muuttunutta käsitystä perheestä. Samaa tietoa voidaan siis arvioida monesta eri näkökulmasta ja sen uskottavuus ja merkitys vaihtelee riippuen siitä, millaiseen tarpeeseen tieto on vastaamassa. Tässä on kyse jälleen tilanteiden tulkinnallisuudesta yhdistettynä taustatietoihin.

8.1.3. Muutos ja erilaisuus tarkkailun kohteena

Kiinnitin myös huomiota aineistossa esiintyviin kohtiin, joissa työntekijät toivat esille, että he olivat huomanneet muutoksen lapsessa tai perheessä. Bateson nostaa esille, että havainnointi perustuu eroihin, vain osa eroista muuttuu havaituiksi eroiksi ja informaatio muodostuu erotettavissa olevista eroista. Liian pieniä tai hitaasti tapahtuvia muutoksia ei näin ollen havaita kuin vasta jälkikäteen. (Heino 1997, 44). Ensimmäisessä esimerkissä lastentarhanopettaja kertoo huolen syntymisestä ja siitä, että lapsi käyttäytyy erilailla kuin toiset lapset.

Työntekijä: Siis, mä niinku **koen sen huolen sillä**, että, että tota et se **liittyy siihen sen lapsen hyvinvointiin**, on se sitten **fyysinen** hyvinvointi taikka **psykkinen** hyvinvointi, et se niinku jollainlailla se ää, **reagoi täällä päiväkodissa erilailla kun ryhmän muut lapset**. Elikä se käyttäyt... sen **käyttäytyminen** on jollainlailla joko puheessa taikka, **puheessa** taikka sitten ihan tämmösessä **ulkosessa käyttäytymisessä**, taikka sitten ihan ulkosissa niinku tämmösissä **vaatetuksessa ja hygieniassa** ja tämmösissä, että **kyllä se lähtee se huoli oikeestaan siitä liikkeelle**. Ja sit se, että tossa justinsa eilen oli semmonen tilanne, että mä oon ollu viimisen, taikka syksyn, syyskauden mä olin sen puoli vuotta, mä olin tuolla ihan pienillä, jotka alotti ihan uusia lapsia, niin **siellä** niinku **enemmän näki sen, että selkeesti oli joku, että josta niinkun kantaa enemmän sitä huolta**, että näki se, että kun tuli ihan uus lapsi viä kaikenlisäks, pieni että, et jotenkin että tässä ehkä saattaa olla sitten, että täytyy niinkun sitä työtä tehdä oikeesti, että niinkun miettiä ja puhua, että hei et nyt seurataan et mitään semmosta niinkun konkreettista ja tämmöstä ei välttämättä oo, mutta et se huoli kasvaa sieltä pikkuhiljaa. (LTO2, s. 4)

Lastentarhanopettaja kertoo esimerkissä huolestuvansa lapsesta, mikäli tämä reagoi erilailla kuin muut lapset ryhmässä. Työntekijä on ehkä ammatillisuutensa kautta saanut tuntuman siihen, miten

lapsi voi reagoida ottaen huomioon, että jokainen reagoi omalla tavallaan. Onko huolen syntymiseen olemassa kuitenkin jokin aivan omanlainen signaalinsa, josta työntekijän huolestuminen alkaa? Voisiko tällä olla yhteyttä intuitioon?

Päiväkodin työntekijät eivät kuitenkaan tarkastele pelkästään lapsen erilaisuutta tai poikkeavaa ja muuttunutta käyttäytymistä, vaan yhtäläillä huoli voi herätä lapsen vanhemman kautta, mistä esimerkkinä seuraava kommentti:

Työntekijä: Se varmaan tulee sitten niinkun, et kun hetken aikaa on ollu mein asiakkaana, että sitä ei niinkun, **ehkä se ensimmäinen puol vuotta**, et se **on vähän semmosta tunnustelua missä mennään** et kyllä ja **sitten kaikessa sen oikeestaan näkee**, että ihan siis **vanhempien käytöksessä, vanhempien puheissa, puhetyylissä**, että niinkun et **hekin** ehkä **jollainlailla sitten saattaa erottua taikka sitten ei**, mutta että tällä alueella nyt varsinkin niinku tuntuu, että ihan varmaan tämmösissä asioissa sitten erottuu... (LTO2, s. 5)

Huoli voi siis herätä niin lapsen tai vanhemman kuin molempienkin muuttuneesta käytöksestä tai muista tekijöistä. Batesonin mukaan subjekti pyrkii liittämään havainnot johdonmukaisesti yhteen etsimällä sääntöä tai hahmoa muodostaakseen sitten näistä tarinan tai kertomuksen. Ilmiöt ja tapahtumat sijoitetaan kertomukseen, johon vaikuttaa niin mennyt, nykyhetki kuin tulevaisuuskin. Kertomus on subjektiivinen tuotos yhdistäen ja valikoiden tuekseen tiettyjä episodeja ja havaintoja. (Heino 1997, 42-43.) Päiväkodin työntekijä siis tuottaa kertomusta niiden havaintojen ja tapahtumien avulla, joita hän on valikoivasti vastaanottanut. Lastensuojeluilmoitusta ajatellessaan jokainen työntekijä tuottaa oman kertomuksensa perheen tilanteesta, johon sisältyy käsitteenä huoli ja sen syy (esimerkiksi lapsen laiminlyönti, käyttäytymisen muutos tai aikuisen päihtymys). Huoli on tällöin ikään kuin työntekijän vastaus tai reaktio lapsen tai aikuisen aiheuttamaan syyhyn.

Jos muutoksen huomaa usein vasta myöhemmin, on se suuri haaste päivähoidolle, jonka nähdään olevan ennaltaehkäisevää työtä. Haastatteluissa kävi ilmi, että lastensuojeluilmoitus on viimeinen vaihtoehto, joka otetaan käyttöön kun kaikki muu on perheen eteen tehty. Asioita yritetään muuttaa keskustelemalla perheen kanssa ja vasta jos muutosta ei tapahdu, otetaan yhteys sosiaalityöntekijään. Haastatteluista nousi myös esiin se, että työntekijät ovat kehittäneet tavan seurata muutosta lapsen ja perheen tilanteessa, minkä avulla he pystyvät pysymään ajan tasalla. Useat työntekijät tekevät itselleen muistiinpanoja omista tuntemuksistaan ja siitä, mikä heitä huolestuttaa ja kuinka paljon. Jälkeenpäin he voivat sitten katsoa, minkä verran heillä on ollut

huolta lapsesta milloinkin ja miten tilanne on kehittynyt. Seuraavassa esimerkissä lastenhoitaja kertoo omasta tavastaan seurata asiaa:

Työntekijä: Joo, et ohan semmonen laki lastensuojelusta, että siitähän sen näkee sitten, että et minkälaisia, että siellähän on, tää on on pieni huoli, iso huoli... että tota noin niin, sitten siitä vaan kattoo, että minkälainen sen huolen määrä on että esimerkiks mulla on näistä kahdesta lapsesta, mulla on se tualla omalla osastolla semmonen lappu, mihin mä oon sitten, kirjotan kun minkälainen se mun huoleni on ollu sillä hetkellä. Niitä mä voin tarkastaa sitten sen, että onko se nyt esimerkiks seuraavassa palaverissa, onks se tullu suuremmaks se huoli, vai pienemmäks, se tilanne. (LH4, s. 8)

Tilannetta voi tallentaa kirjalliseen muotoon niin työntekijä yksin kuin koko tiimikin. Huolen muuttaminen (näkymättömästä) ajatuksesta (näkyvään) kirjalliseen muotoon ja tilanteen kehityksen seuraaminen voi vaikuttaa siihen, että huolta voi käsitellä helpommin, sillä onhan omia tuntemuksia helpompi seurata muistiinpanoista kuin muistelemalla. Kokonaiskuvan muodostuminen tilanteesta voi myös selkiyttää omaa kokonaisnäkemystä ja konkretisoida asiaa, jolloin sitä voi suhteuttaa omaan henkilökohtaiseen rajaan sen kognitiivisen orientoimistavan kautta.

8.2. Emotionaalinen orientoituminen: puhetta huolesta ja sen tuntemisesta

Eri orientoitumistapojen yhteys on voimakas, sillä muodostavathan ne kokonaisuuden, jossa jokaisella orientoitumistavalla on oma paikkansa ja tehtävänsä. Erityinen kytkentä ja yhteispeli on kognitiivisilla ja emotionaalisilla elementeillä, sillä emotionaalisten elementtien vaikutus tiedon prosessoinnissa havainnosta ajatteluun on erityisen oleellinen (Heino 1997, 47). Emootioiden suhde tietoon on kuitenkin kaksinainen, sillä ne johdattelevat kyllä tiedon lähteille, mutta myös sen virhelähteille. Emootiot eivät kerrokaan luotettavasti esineellisestä maailmasta, vaan ne ovat subjektiivisten mielikuvien värittäjiä, jolloin eri työntekijät voivat päätyä havaintojen ja tulkintansa perusteella hyvin erilaisiin lopputuloksiin. (Heino 1997, 50-51.) Tämä on mielenkiintoinen keskustelu, kun se liitetään huoleen ja huolestumiseen.

Päiväkodin työntekijät puhuivat huolestumisesta tunteena, joka herää kun jotain huolestuttavaa tapahtuu. Seuraavassa esimerkissä lastenhoitaja pohti yleisesti sitä perustaa, jonka kautta päätös lastensuojeluilmoituksen tekemisestä tehdään, joten kyseessä ei ole mikään tietty perhe. Lastenhoitaja kertoo ”mutu-tuntumasta”, jonka hän tarkentaa tarkoittavaksi sitä, että työntekijä toimii lopulta sen mukaan miltä itsestä tuntuu. Tutkijan tarkennettua yhteyttä intuition lastenhoitaja lisää myös yksityiskohtien, kuten lapsen ja perheen olemuksen ja käyttäytymisen,

vaikuttavan myös oman tunteen pohjalta toimimiseen. Kyseessä on siis emotionaalisten (”musta tuntuu”) ja kognitiivisten (tiedot ja havainnot) orientoitumistapojen yhdistyminen, minkä pohjalta tehdään johtopäätökset ja toimitaan. Lastenhoitaja kertoo esimerkissä myös, että kun itsestä tuntuu, että asiat ovat huonosti niin sen näkee kaikesta. Oma tunne ohjaa ja virittää työntekijää tulkitsemaan tilanteita tietyllä tavalla. Asiat voisi ehkä nähdä myös toisin, mikäli tuntisi toisin.

Työntekijä: No tavallaan se, että tietää että semmonen taulukko on ja sitä käytiin niinku läpi ni kyllähän siinä ny tavallaan tuli semmosta tukea siihen omaan työhön, muttei se käytännössä muuttanu mitään et saman et sen **mutu-tuntuman perusteella toimitaan** et kyllä **jos itsestä tuntuu että** se asia, **asiat on huonosti niin kyllä ne yleensä on** et **kyl sen näkee kaikesta**

Haastattelija: Onks se joku **intuitio** vai niinku mitä?

Työntekijä: Kyllä siinä intuitiokin jonkun verran ja sitten se yleinen, yleinen vaan se lapsen olemus ja perheen olemus ja se käyttäytyminen ja siä on semmosia yksityiskohtia mistä puhuinkin niin semmosia asioita mistä se sitten muodostuu se käsitys ja kokonaisuus. (LH1, s. 6)

Havaitseminen on nähty aktiivisena prosessina, jossa subjekti toimii virittyneenä tai toisin sanoen resonoi ulkomaailman kohteisiin, jotka hakevat vastaavuutta subjektin kokemusmaailmasta. Prosessi vaatii siis ”vastaantulevaa” aktiivisuutta myös subjektilta, jotta ulkoinen voisi ”kutsua esiin” sisäisen. Esimerkiksi lapsen olosuhteet voivat resonoida päivähoidon- tai sosiaalityöntekijää huolestuneisuutta tuottavaan kohtaan. Emootiot eivät kuitenkaan ole vain fysiologisen aktivoitumisen subjektiivista heijastamista, vaan sisäisiä signaaleja, jotka ohjaavat subjektia johonkin mielekkääseen suuntaan heijastaen motiivien ja subjektin tai toiminnan menestyksestä toteutusmahdollisuutta. Emootiot tutkivat siten tavoitteen saavuttamisen mahdollisuuksia etsien palautteen lisäksi myös esteitä. (Heino 1997, 48.)

Onko ”mutu-tuntuma” siten emootioiden aiheuttamia sisäisiä signaaleja, jotka edellisen esimerkin pohdinnassa saavat työntekijän päättämään mahdollisuudet ja esteet tutkittuaan siihen, että perheen asiat ovat huonosti? Emotionaaliset elementit yhdessä kognitiivisten elementtien kanssa ovat yhdistyneet osaksi sitä päätöstä tai mielipidettä, joka työntekijällä on tämän perheen tilanteesta. Päätyminen siihen, että asiat ovat huonosti eivät kuitenkaan sinällään vielä ylitä henkilökohtaista rajaa, jonka ylittymiseen vaaditaan se, että työntekijä on valmis lastensuojeluilmoituksen tekemiseen. Tässä kohtaa on otettava huomioon, että päiväkodin työntekijä on hyvin harvoin yksin miettimässä lastensuojeluilmoitusta. Kaikki haastateltavat kertoivat, että asiaa pohditaan työtiimin ja päiväkodin johtajan kanssa, minkä jälkeen tehdään vasta lopullinen päätös. Hyvin harvoin päiväkodin työntekijä joutuu yksin toimimaan ja päättämään lastensuojeluilmoituksen tekemisestä.

Tämä voi kuitenkin haastateltujen mukaan tulla kyseeseen esimerkiksi todella vakavassa tai nopeita toimia vaativassa tilanteessa, jolloin henkilökohtainen raja siis ylittyy selkeästi. Henkilökohtainen raja voi siis ylittyä siinä, että työntekijä ottaa asian puheeksi työttömyydessään, mikä ei kuitenkaan vielä tarkoita, että lastensuojeluilmoitus tehtäisiin. Käsittelen tätä kollektiivista puolta myöhemmänä tarkemmin.

Haastatteluissa huomasin, että työntekijät joutuivat usein miettimään haastattelutilanteessa tarkemmin sitä prosessia, joka liittyy huolen heräämiseen ja päätökseen lastensuojeluilmoituksen tekemisestä. Suuri osa työntekijöistä ei ollut tehnyt lastensuojeluilmoitusta, joten he pohtivat prosessia lähinnä kuvitteellisella tasolla. Osalla oli kuitenkin kokemusta, johon he reflektoivat miettiessään prosessin kulkua. Koska jokainen lapsi ja tilanne on erilainen, ei voi olla olemassa valmista kaavaa siinä, mistä tilanteesta tai syystä ilmoitus milloinkin tehdään. Prosessi noudattaa kuitenkin oletettavasti kaavaa, jossa työntekijä ensin huolestuu ja ottaa asian sitten puheeksi, oli kyse sitten millaisesta tilanteesta tahansa. Seuraavassa lastenhoitaja perustelee ilmoituksen tekemistä sillä, että hänelle ”tulee se tunne” ja huoli kerää lapsesta.

Työntekijä: ... Ja onhan ihminen erilaisissa **vireystiloissakin** että kyllä siinä tämmösiä käy läpitte, mutta kyllä... ehkä sitä sitten... ehkä sitä sitten vaan niinkun, se täytyy tajuta, että että tota noin niin siinä realistisesti jotenkin kyllä kuitenkin **tulkitsee sen tilanteen**, että eihän sitä kuitenkaan muittenka kohdalla oo ensimmäisenä heti epäilemässä, että onks t, onks toi nyt niinku... Emmä, se on, se on vaikee se, **se tulee se tunne sit siinä tilanteessa** ja ja ja ko tota noin ninniin, emmää sitten kuitenkin jos se, jos se, jos se **huoli herää** siitä lapsesta, niin sillan se on mun mielestä perusteltua. Vähän huono vastaus, mutta... Saaks tota kelattua takasi (*naurua*) (LH3, s. 3)

Työntekijä tuntuu olevan kuitenkin hieman epävarma vastauksestaan. Epäileekö työntekijä vastauksensa perusteiden riittävyyttä, eli riittääkö tunne perusteeksi? Työntekijä puhuu aiemmin myös tilanteen realistisesta tulkinnasta, jossa tilannetta suhteutetaan ja verrataan muihin. Voisiko tämän esimerkin kautta päästä lähelle henkilökohtaisen rajan määrittymistä? Kytkeytyykö henkilökohtaisen rajan ylittyminen siihen kohtaan, jossa työntekijä huomaa tai tuntee olevansa huolestunut lapsesta? Onko henkilökohtaisen rajan ylittyminen aina työntekijän tiedostamaa, vai voisiko olla kyseessä ainakin osin tiedostamaton prosessi? Seuraavassa esimerkissä lastenhoitaja kertoo omasta tavastaan perustella omaa huolta asiakkaalle:

Työntekijä: Niin no... kyllä, no yleensä siis ihan konkreettisesti sen vanhemman esimerkiks niinkun kunnosta. Ja kyllä me on pyritty esimerkiks siihen tän meidän oman asiakkaan kans, et me ollaan ihan suoraan **sanottu, että onko kaikki hyvin**, että

sekin on aika semmonen hyvä niinku **sen oman huolen** tavallaan ja sen **oman perustelun**, että sä pystyt niinku kysyyn ja tulee se vastaus sitten mikä tahansa, niin vähän niinku yrittää haastatella siinä enemmän, **että musta tuntuu, että kaikki ei oo hyvin**. Se saattaa laueta se tilanne ja jos jos tilanne on semmonen, että laps voidaan kuitenkin vaikka antaa niin me ollaan sitten jopa niinkun ihan sanottu asiakkaalle, että **mulle jää huoli ja mun on tehtävä tästä ilmotus**. Ja ja kyllä mun mielestä sitten tavallaan sekin, että **ei se poista sitä ammatillisuutta kun sen ilmoituksen tekee, etteikö sano, että minusta tuntui taikka meistä täällä tuntui**, että tavallaan on, toivottavasti se on turha se ilmoitus... (LH3, s. 3-4)

Työntekijän kertomus vastaa tavallaan analyysissa mieleeni tulleeseen kysymykseen siitä, riittääkö tunne perusteluksi. Esimerkissä työntekijä kertoo ottaneensa huolen puheeksi vanhemmalle kysymällä häneltä ”onko kaikki hyvin” ja riippumatta vastauksesta kertonut omasta tunteestaan, että ”kaikki ei ole hyvin”. Työntekijä on löytänyt hyvän tavan lähestyä asiaa antamalla ensin vanhemmalle mahdollisuuden määrittellä tilannetta, jonka jälkeen hän kertoo oman tulkintansa tilanteesta. Työntekijä pikemminkin korostaa kuin häivyttää tunteen merkitystä määrittelemällä sen myös osaksi varsinaista lastensuojeluilmoitusta. Tunteen ilmaisemisella tuntuu siis olevan paikkansa osana lastensuojeluilmoituksen perustelua. Voisiko henkilökohtainen raja olla ”pelkkä” tunne? Katson, että vaikka henkilökohtainen raja on näkymätön, ei-konkreettinen käsite, sen typistäminen pelkäksi tunteeksi ei tekisi oikeutta sille kokonaisuudelle, johon se kytkeytyy.

8.3. Moraalinen orientoituminen ja päätöksenteko

8.3.1. Moraalisen päätöksenteon mallintamisen käsitteet

Kolmantena orientoitumistapana tarkastelen moraalista orientoitumista, jonka tehtävänä on auttaa subjektia ratkaisemaan käyttäytymisensä yleinen suunta tilanteissa, joissa kognitiivinen (älyllinen) ja emotionaalinen (affektiivinen) ovat ristiriidassa tai riittämättömiä sitä tekemään. Moraalista orientoitumista voidaan jäsentää syventymällä moraalisen päätöksenteon malleihin. Fleck-Hendersonin moraalisen päätöksenteon mallintamisen käsitteitä ja vaiheita olen esitellyt luvussa kuusi. (Heino 1997, 59-60.) Tarkoitukseni on käsitellä seuraavaksi tarkemmin sekä mallintamisen käsitteitä että vaiheita, minkä kautta voidaan päästä kiinni itse moraaliseen päätöksentekoon.

Fleck-Henderson erottaa toisistaan neljä moraaliseen päätöksentekoon liittyvää käsiteparia, joista ensimmäinen on moraalisen *päätöksentekodilemman* ja moraalisen *käyttäytymisen* erottaminen. Moraalisessa päätöksentekodilemmassa on kyse siitä, että henkilö päättää mikä on oikein, kun moraalinen käyttäytyminen puolestaan liittyy toimintaan eli henkilö tekee mitä pitää oikeana.

(Heino 1997, 60.) On siis eri asia olla asiasta jotakin mieltä, kuin myös toimia sen mukaan. Tämän yhdistäminen henkilökohtaisen rajan paikantamiseen on varsin mielenkiintoista. Huomasin, että työntekijä voi olla hyvinkin tietoinen siitä, mikä on ”oikein”, mutta erinäisistä syistä tämän mukaisesti toimiminen ei välttämättä ole itsestään selvää. Tämä voi johtua sisäisestä tai ulkoisesta syystä. Sisäinen syy voisi olla esimerkiksi rohkeuden puuttuminen tai seuraamusten pelko, joita haastateltavat kyllä pohtivat, mutta käsitykseni mukaan se voi vaikuttaa lastensuojeluilmoituksen tekemiseen korkeintaan vain sitä hidastavasti. Ulkoisista syistä johtuvia oikein ajattelemisen ja toimimisen esimerkkejä puolestaan löytyi aineistosta. Molemmat esimerkit ovat yksityisen päivähoiton työntekijöiden kertomia, joista ensimmäisessä työntekijä oli tilanteen sattuessa tosin töissä kunnallisella sektorilla. Ensimmäisessä esimerkissä työntekijä oli huolissaan kahdesta lapsesta ja oli viemässä asiaa eteenpäin, mutta kohtasi vastustusta sosiaalitoimesta eli toisesta organisaatiosta. Tapauksen seurauksena työntekijään kohdistui syytöksiä ja arvostelua.

Työntekijä: ...**et vaikka kuinka mulla on oikeus ja velvollisuus tehdä jotakin, ja se mun henkilökohtanen raja on ylitetty sillä tavalla, että kun se raja on mulla se lapsensuojelu, niin niin tuota kun se ei toiminukkaan, elikkä se se tyrmättiin ja käännettiin niinkun pääläelleen, niin se on antanu mulle semmosen ajatuskuvion selvästikin, että ää...** Mullon, **mullon ihan varmasti oikeus jatkossakin**, jos niin niin tulis käymään, että mun täytyy tehdä jotakin, niin mä teen ilmoituksen ja mä puolustan sitä lasta niin pitkälle kun mä pystyn, **mutta nykyään mul on niinku enemmän kanavia tiedossa, kuinka mä toimin**. Sillonkin, täytyy sanoa, että että mä oon tästä puhunu tietysti monille muillekin, sen tapahtuman jälkeen, niin niin tuota mulle on sanottu, että me ollaan tehty ihan oikein ja todella paljon enemmän kun mitä viranhaltijan olis tarvinnu tehdä. (YK/JOH1, s. 7)

Työntekijä tunnisti kyseisessä tapauksessa oman henkilökohtaisen rajansa ja velvollisuutensa, mutta lastensuojeluilmoituksen otettiin vastaan negatiivisesti. Tapaus oli opettavainen työntekijälle, joka on kehittänyt seurauksena toisenlaisen tavan toimia jatkossa. Tapaus ei siis muuttanut työntekijän henkilökohtaista rajaa tai kokemusta omista velvollisuuksista, vaan ainoastaan toimintatavan. Esteitä ”oikein” toimimiselle voi asettaa myös oma organisaatio, kuten seuraavan esimerkin työntekijä kertoo:

Työntekijä: On sillälaila, että jos mä oon tota niinku havainnoinu jotain ja mä kerron siitä eteenpäin, ja sit se lakastas niinkun maton alle, et hoidettas just jotenkin muuta kautta jotenkin.... ja niin kyllä mua on jääny semmonen, et **sen takia mä oon** niinku vähän **vaihtanukkin paikkaa**, että tota että ei niinkun tajuta sitä, että ei se oo niinkun, se ei oo ninkun sen, ninkun paikan... paikalle mitään huonoo mainosta ja tälläi, että mua niinku **semmonen asia pelottas kyllä yksityisellä, että voitais just niinku suhtautua** sillälaila, että et meidän likapyykkejä ei... Mut ei tää oo tästä ja mä oon niinku joutunu taisteleenki semmosta asiaa, itseasiassa siis **oonhan** mää **joutunu**

tämmöseen **tilanteeseen** vuosia sitten, kun että tähän **on** niinku **puututtava** ja siä **ei** mei, **meinattu** niinkun **millään puuttua**, niin sitten, sitten niinkun että mun tehtäväni ei ole sanoa ja sitten... omistaja sitten ei oo, ei niinkun ajatteli, että no mikä sitten olikaan sitten suhde tähän perheeseen, mutta **kyllä mua** niinkun **jää** kai, **kaihertaan** sitten ja semmonen **huoli** ja sitten jos näkee vielä vuosien päästä sitä lasta jossain, kuiteskin aika pieni, piiri pieni pyörii, niin nin tulee niinkun semmonen että, että niinkun **miksemää tehny enempää**. (YK/LH1, s. 7-8)

Työntekijä kohtasi vastustusta asian selvittämiseksi ja viemiseksi eteenpäin omassa työpaikassaan, mikä sai työntekijää tekemään valinnan ja vaihtamaan työpaikkaa. Molempien työntekijöiden päätös myös toimia sen mukaan mitä pitää ”oikeana” sen lisäksi, että on päättänyt mikä on ”oikein”, kaatui siis vastustukseen. Tämä vaikutti kuitenkin työntekijöiden toimintaan eli ensimmäisessä esimerkissä työntekijä muutti toimintaansa ja jälkimmäisessä työntekijä vaihtoi työpaikkaa. Tämä kuvaa mielestäni sitä, että työntekijät olivat valmiita pitämään kuitenkin kiinni omista päätöksistään ja siitä, että toimivat myös niin kuin oikeaksi kokevat jatkossa, vaikka silloinen yritys epäonnistui.

Toiseksi Fleck-Henderson erottaa toisistaan moraalisen *päätelyn* ja moraalisen *sensitiivisyyden*, joista ensimmäinen viittaa hypoteettisen moraalisen pulman ratkaisemiseen ja jälkimmäinen moraalisen pulman havaitsemiseen tositilanteessa (Heino 1997, 60). Aineiston viidestätoista haastatellusta viisi oli tehnyt ainakin yhden lastensuojeluilmoituksen uransa aikana. Toisessa kunnallisessa päiväkodissa lastensuojeluilmoitukset oli keskitetty johtajan tehtäviksi, mutta toisessa erityislastentarhanopettaja teki ne, joten johtaja ei ollut itse niitä koskaan tehnyt. Yksityisen päiväkodin työntekijät eivät olleet tehneet yhtään lastensuojeluilmoitusta, ainoastaan yksi nykyisin yksityisessä päiväkodissa työskentelevä työntekijä oli tehnyt aiemmin yhden lastensuojeluilmoituksen kunnallisessa päiväkodissa työskennellessään. Aineistoni pohjautuu siis haastatteluihin, joista vain kolmasosa oli tehnyt aikaisemmin vähintään yhden lastensuojeluilmoituksen uransa aikana. Tämä ei tarkoita kuitenkaan sitä, että lopuille työntekijöille aihe olisi jotenkin vieras, vaan luku kertoo vain ilmoitustekijöiden lukumäärän. On otettava huomioon, että lastensuojeluilmoitusta pohditaan usein työtiimissä, josta yksi yleensä tekee ilmoituksen tai sitten perheen tilanne paranee, jolloin ilmoitus ei ole enää ajankohtainen. En usko, että kenellekään haastatelluista huoli lapsesta olisi ollut vieras aihe, vaan jotkut työntekijät olivat vain joutuneet pohtimaan sitä enemmän kuin toiset.

Kolmantena Fleck-Henderson tekee eron tutkimattomien ja yliopittujen moraalisten valintojen välillä. Tutkimattomat ovat ei-eksplikoituja, *tiedostamattomia*, kun yliopitut ovat puolestaan

tietoisia valintoja. (Heino 1997, 60.) Aineistosta nousi esiin monessa kohtaa käsitteet velvollisuus ja lapsen etu. Käsittääkseni näiden voidaan ajatella olevan tietoisia valintoja ja perusteluita lastensuojeluilmoitusta tehdessä. Näitä käsitteiden seuraavassa kappaleessa tarkemmin. Neljänneksi ero voidaan tehdä *yksilöllisen* ja *kollektiivisen* vastuun tai sitoumuksen välillä (Heino 1997, 60). Käsitteiden tätä tarkemmin kollektiivisuudesta kertovassa luvussa.

8.3.2. Moraalisen päätöksenteon mallintamisen vaiheet

8.3.2.1. Dilemman tunnistaminen

Moraalisen päättelyn malli sisältää neljä vaihetta, joista ensimmäisessä *moraalinen dilemma tunnistetaan tai konstruoidaan*. Tämä voidaan saada aikaan kahdella tapaa. Pulmaa voidaan lähestyä emotionaalista näkökulmasta, jossa pulma tunnistetaan esimerkiksi tunnekuohon tai konfliktin seurauksena, ikään kuin sisältä ulospäin. Toinen tapa on kognitiivinen, eli pulma voidaan tunnistaa havainnoimalla tiettyjä kriteereitä, jolloin pulma konstruoidaan ulkoapäin. Heino nostaa esille oman näkökulmansa, että moraalisuus ohjaa sosiaalityöntekijää silloinkin, kun konfliktia ei välttämättä moraaliseksi kysymykseksi tiedosta. (Heino 1997, 60-61.) Heinon mielestä pulmatilanne voidaan havaita vain sisäisesti, vaikka siinä tarvitaankin emotionaalisia ja kognitiivisia elementtejä. Henkilö voi siis kokea vääryyden tunnetta, pakottavaa tunnetta tehdä jotain tai päinvastaisesti helpottavaa tunnetta ettei tarvitse toimia tai kokea oikein toimimisen tunnetta. (Heino 1997, 65.) Heino tarkoittaa käsittääkseni, että esimerkiksi huolta ei voi havaita ainoastaan kognitiivisesti ulkoisia havaintoja tekemällä, vaan huolen rakentuminen vaatii myös emotionaalisen ja moraalisin elementin. Työntekijä arvioi siten havaintojaan heti alusta asti näiden kaikkien kolmen elementin avulla.

Haastateltavat käsitteivät dilemman tunnistamista usein huolen käsitteen avulla tai pohtimalla onko joku asia normaalia vai epänormaalia. Työntekijät kuvastivat, kuinka heillä on noussut huolta lapsesta tai kuinka jostain tilanteesta jäi heille huoli. Liitän tämän tunnistamisen prosessin huolen heräämiseen, koska siten se työntekijöille näyttäytyy. Työntekijät kertoivat myös vertaavansa lapsen tilannetta tai reaktioita esimerkiksi muihin lapsiin tai heidän käyttäytymiseen kokonaisuudessaan tai heijastavansa niitä omiin arvoihinsa ja kokemukseensa normaalista lapsuudesta. Seuraavassa esimerkissä erityislastentarhanopettaja kuvailee tätä tarkemmin.

Haastattelija: No miten joku henkilökohtaiset näkymykset, arvot, asenteet voi vaikuttaa sit siihen, että miten tähän asiaan niinku suhtautuu? Työntekijä: Ne vaikuttaa varmaan ihan hirveesti, että kyllähän ne tota. Ensikskin siihen puheeksottamiseen ne varmasti vaikuttaa just siitä ja pelkästään ku persoona, että kuinka rohkee on niinku ottaan niitä asioita esille ja, ja miten kokee justiin sen henkilökohtasen rajan että **voiko mennä sen toisen perheen asioihin tökkiin**, että tota se, ne varmaan, niin mää oon niinku aatellu, et ne on tosi iso osa tätä työtä ja et se niinku **sille arvopohjalle perustuu** ja sitten mää toisaalta niinku itte usein mietin sitäkin, että **mää oon**, asun tua **maalla** nyttekin ja oon **ikäni kasvanu** siä, että kun **ne omat arvot tullu** niinku niin, niin niinku **semmosiks, että tuntuu** niinku **epänormaalilta**, tai mää välillä niinku **noilta käydä varmistamassa, että mikä miten teiän mielestä tämmönen asia**, että **kuuluukse** niinku **normaaliin lapsuuteen** vai ei **ettei meillä maalla** tämmöstä tapahdu tyyliin, että että tota, että niinku toisaalta niinku **sokeutuukin** kun niitä tulee niin kauheesti niitä juttuja, ja sitten sitten ku **aina** niinku **peilaa siihen omaan arvoon**, että **onks tää** niinku **oikeesti semmonen juttu, että onks tää vaan**, tuntuuks tää vaan musta että tää ei oo kunnan vanhemmuutta, vai tuntuuks tää jostain muustakin siltä samalta. Että vähän on semmonen, että niinku sit miettii, että **onko liian tiukat arvot siinä kohtaa ittellä**. (ELTO, s. 7-8)

Esimerkistä näkyy moraalisen elementin yhdistäminen lastensuojeluilmoituksen pohtimisen prosessiin. Työntekijä tuo esille omien arvojen ja kokemuksen heijastamisen lisäksi asioiden suhteuttamisen pohdinnan juuri tämän normaali-epänormaali –asetelman kautta. Olennaista tässä on, että työntekijä on mallin ensimmäisessä, pulman tunnistamisen vaiheessa, ja esimerkistä käy ilmi, että työntekijällä on tarve määritellä tilannetta itselleen.

Pohtiessani sitä, miten aineistoni vastaa tähän Fleck-Hendesonin mallin kahteen ensimmäiseen kohtaan, jouduin aluksi melkoisen hämmennyksen valtaan, sillä en kyennyt sijoittamaan aineistosta selkeästi nousevaa velvollisuutta ensimmäiseen vaiheeseen, kuten olin aluksi ajatellut. Haastateltavien puheesta kuului Heinon (1997, 65) kuvaama pakottava tunne tehdä asiassa jotain tai tunne toimia oikein, minkä tulkitsin velvollisuuden kokemiseksi. Haastateltavat puhuivat vastuusta ja velvollisuudesta, joita yritin aluksi erotella toisistaan, mutta osoittautui, että vastauksien sisältö oli samantyyppinen ja haastateltavat tarkoittivat usein samaa asiaa puhuessaan niistä. Päädyin siten yhdistämään velvollisuuden ja vastuun seuraavaan vaiheeseen.

8.3.2.2. Vastuun ottaminen

Toiseen moraalisen päättelyn vaiheeseen edetään dilemman tunnistamisen jälkeen, jolloin työntekijä *ottaa vastuun pulman käsittelemisestä*. Tämän avulla työntekijä myös määrittää oman tehtävänsä, jolloin moraalista dilemmasta tulee hänen dilemmansa, johon hän etsii erilaisen moraalisten näkökantojen avulla ratkaisua. Sosiaalityöntekijän tapauksessa tämä saattaa tarkoittaa,

että sosiaalityöntekijä voi pohtia dilemmaa ja näin määrittää tehtävänsä ammatinsa, asemansa ja toimistonsa ulottuvuuksien kautta, jolloin on kyse sekä työntekijän toiminnallisesta asemasta että toimintapolitiikasta, jonka määrittelee työnantaja. (Heino 1997, 61, 65.) Haastateltavat käyttävät usein myös passiivi-muotoa (on tehtävä, on puututtava), joka näkyy Heinonkin (1997, 355) aineistosta.

Päädyn sisällyttämään vastuun ja velvollisuuden tähän toiseen vaiheeseen. Teemoiteltuani aineistoa ensin kognitiivisen, emotionaalisen ja moraalisen orientoitumisen mukaan ja päädyttyäni lisäämään vielä kollektiivisuuden ja ammatillisuuden ulottuvuuden henkilökohtaisen rajan määrittelemiseksi, huomasin tarvitsevani vielä tarkennuksia kunkin teeman sisällä. Huomasin, että sanat velvollisuus ja vastuu esiintyvät usein moraaliseksi orientoitumiseksi luokittelemassani aineistossa. Tarkastelin niitä aluksi erikseen, mutta osoittautui pian, että työntekijät käyttivät käsitteitä lähes synonyymeinä, joten päätin yhdistää ne moraalisen päättelyn mallin tähän kohtaan.

Velvollisuuden ja vastuun erottaminen ei siis onnistunut, sillä työntekijät yhdistivät tai rinnastivat ne usein puheessaan. Seuraavassa kahdessa esimerkissä työntekijät vastaavat kysymykseeni velvollisuudesta kääntämällä sen puheeksi vastuusta.

Työntekijä: No emmää tiä, ei se [velvollisuus], ei se niinku mulle, mää koen sen, et se **kuuluu tähän mun työhöni, etten ei se mulle mikään** niinku **semmonen ongelma** oo, että... Et **kyllä mää kannan vastuun siitä omasta tekemisestäni**. (LH4, s. 8)

Työntekijä: Siis mun mielestä niinkun, et **meillä on velvollisuus** tehdä nimenomaan lastensuojeluilmoitus silloin kun se paikka on, että on se sitten ääh... niinkun ilman vanhempien lupaa taikka vanhempien luvan kanssa, et ilmottaa vanhemmille että nyt meidän täytyy tämmönen tehdä taikka sitten et sit se on niinkun heidän tahdosta riippumaton että jos on selkee, selkee näyttö, mut **mää koen sen niin et** ja niinku **oikeestaan se mun vastuu**, vastuu niinku **tässä työssä** tulee myös sitä kautta näkyviin että et et mun **pitää** niinkun **osata ottaa siinä vaiheessa vastuu siitä** niin niinku **sanoistani**, mutta tietty niinkun se, että emmä missään nimessä lähtis sitä yksin tekeen et kyllä siinä pitäis käydä sitten kyllä työn.. yhteisön sisällä niinku kovat keskustelut ja tietää että mulla on tuki siihen takana. (LTO2, s. 7)

Näistä esimerkeistä käy ilmi, että työntekijät ovat valmiita ottamaan vastuun mahdollisesta lastensuojeluilmoituksen tekemisestä. Ensimmäisessä esimerkissä korostuu työntekijän henkilökohtainen vastuu omista tekemisistään, kun taas toisessa esimerkissä työntekijä tuo esille vastuun osana työtään painottaen vielä lopussa työyhteisön tuen merkitystä. Velvollisuudesta puhuessaan työntekijät puhuivat usein viranomaisvelvollisuudesta, jota voisi rinnastaa vastuun

ammatti-ulottuvuuteen. Seuraavassa kahdessa esimerkissä työntekijät yhdistävät mielestäni jälleen velvollisuuden ja vastuun aloittamalla puhumaan viranomaisvelvollisuudesta lisäten kuitenkin vielä vastuun ulottuvuuden siihen lopuksi.

Työntekijä: No me **olla**n viranomaisia ja se **velvottaa** meitä toimimaan tietyllä tavalla elikkä jos aatellaan niinkun näitä lastensuojeluilmoitusten tekemisiä niin meillähän **on** periaatteessa **velvollisuus** tehdä lastensuojeluilmoitus, jos me huomataan et tilanne on niin huono että se, se ois aiheellista et **meidän pitää** toimia ja pu, meidän **puuttua** et me **ei saada vaan kääntää selkää ja antaa asioiden olla**. (LH1, s. 7)

Työntekijä: ...Et **kyllä mää näen sen [viranomaisvelvollisuuden] kyllä niinku niin työtä ohjaavaks tässä**, mutta se vaan, että se, se **tarvii** niinku **tajuta tässä työssä** ja kyllä siitä täällä talossa ainakin tosi paljon nyt puhuttu justiinsa että, että se, **se on oikeesti semmonen mikä meidän täytyy hoitaa**. (ELTO, s. 9)

Haastateltavat tuovat voimakkaasti esille, että heillä on velvollisuus viranomaisina toimia, eikä asiaa voi mitenkään sivuuttaa. Seuraavassa ensimmäisessä esimerkissä päiväkodin johtaja perustelee viranomaisvelvollisuuden tärkeyttä sillä, että se on lasten turva. Johtaja pohtii myös, että velvollisuus toimii lisäksi pakotteena, mikä edesauttaa asian tiedostamista. Johtaja näkee myös asian toisen puolen eli velvollisuuden turvana, jolloin velvollisuutta voi käyttää perusteena toiminnalleen, mikä auttaa myös psyykkisessä jaksamisessa. Toisessa esimerkissä lastenhoitaja puolestaan tuo esille, että vastuun siirtyminen eteenpäin ja mahdollisen lastensuojeluasiakkuuden alkaminen on tärkeää. Samalla työntekijä tuo esille lapsen etua.

Työntekijä: Kyllä mää siinä, siinä mielessä niinkun nään että kyllä se [viranomaisvelvollisuus] on, se on eritoten tällä alueella niin kyllä se, ja **se on näitten lasten turva** että, että tota... koska just niinku mietin sitä, et **jos ei siälä olis sitä velvollisuutta** tavallaan niinkun **pakotteena niin se olis ehkä helpompi luistaa** sillain, että no ehkä mä en nyt sitten kuitenkaan ja jos joku muu tekee mutta että tietyllä tavalla **sen asian tiedostaminen**, että se on, minä olen viranomainen ja mun on velvollisuus näin toimia, niin se jo **on** ehkä tavallaan semmonen **helpompikin asia sitten, ehkä sen taakse on sit helppo mennä** että mä teen sen viranomaisena, noh ehkä se **auttaa** niinkun tässä **psyykkisessä jaksamisessa** ja sellasessa **että se on mun velvollisuuteni ja näin pitää toimia nytten että, sit ei kannata enemppää miettiä**. (JOH1, s. 6)

Työntekijä: No henkilökohtasesti koen, että niin ei olis, et kyllä se silti **melkein jos kokee et se on tehtävä** et se lapsen asiat on niin huonosti, niin vaikka siitä ei oliskaan mutta se, että tavallaan se **vastuu siirtyis eteenpäin** et pois täältä päiväkodista ja se perhe pääsis niinkun asiakkaaksi sosiaalitoimistoon ja niinkun joku muu kävis vähän siellä perheessä valvomassa et miten siellä perheessä menee. (LH1, s. 3)

Viranomaisvelvollisuus on myös yksi peruste, jolla lastensuojeluilmoituksen tekemisen voi perustella vanhemmille, kuten lastenhoitaja kertoo seuraavassa esimerkissä.

Työntekijä: ... ja sit mä menin tota noin ninniin tänne perälle tän asiakkaan taikka sisälle taikka perässä tän asiakkaan perä, kanssa ja sanoin sitten ihan siinä, että onko kaikki hyvin ja hän oli vähän, otti semmosen lievästi ylimielisen asenteen, vaikka ny tuttuja ollaan, että on että miten niin. No musta tuntuu, että haiset alkoholille. Jaa, **teettekö ilmoituksen** Paussiin? No mä sanoin, että **mun on pakko tehdä**, että ymmärrät varmaan, että **työn puolesta mun on pakko tehdä**. Ja he lähti ja mää soitin Paussiin... (LH3, s. 4-5)

Viranomaisen velvollisuuden lisäksi lastensuojeluilmoituksen tekemistä voi perustella myös henkilökohtaisella tasolla. Seuraavassa esimerkissä lastenhoitaja laajentaa sen koskemaan myös henkilökohtaista tasoa, työntekijää kansalaisena.

Työntekijä: ...kun aattelee ihan konkreettisesti tota meiänkin tilannetta, kun lapsia haetaan, niin **kuinka vaarallisen helppo** tavallaan on **ajatella niin, että menkööt, mää en puutu tähän**. Että että mä **voin vaikka perustella sen sillai, että mä en huomannu, kun se, että tosiaan tajuaa, että se on mun velvollisuus sekä työtä tekevänä ihmisenä että muutenkin ihan kansalaisena se lastensuojelu**, että et siis se, se kynnyks kenties tehdä se ensimmäisen kerran mata, matalos, (*en saa selvää*) siis matalemmalle, että... Se, sepä siinä sitten on, että niinkun se, tietenk **mulla henkilökohtasesti oli niin selkee se tilanne**, että kun se oli, siinä ei ollu niinku muutaku **se oli puututtava**. (LH3, s. 4)

Viranomaisvelvollisuus irtoaa myös henkilökohtaisen rajan etsimisestä, sillä se yhdistyy enemmän ammatillisuuteen ja lain vaatimuksiin. Seuraavassa lastentarhanopettaja kuitenkin yhdistää henkilökohtaista rajaa ja velvollisuutta määrittelyksi siitä, missä raja kulkee.

H: No miten selkeesti sen tietää tai tunnistaa et nyt pitää tehdä ilmoitus tai et nyt ei pidä tehdä ilmoitusta?

T: No ei sitä varmaan niinku selkeesti tunnistakkaan, mut ehkä sitten tavallaan et jos se pitkittyy kauheesti ja on vanhempien kanssa yhteydessä ja tuntuu, et **se tilanne ei** niinkun **parane ja vanhemmat** on itte **haluttomia**, niin siinä vaiheessa mun mielestä se on sitten **meiän velvollisuus jo viedä sitä asiaa eteenpäin**, että jos **vanhemmat** niinkun **itte laiminlyö lastansa** sillä, että ei tee asian eteen jotain, niin mun mielestä siinä vaiheessa. (YK/LTO1, s. 4)

Moraalisen dilemman tunnistaminen tai konstruoiminen voi siis syntyä Fleck-Hendersonin (Heino 1997, 60) mukaan ”sisältä ulos” tai ”ulkoa sisään”, mutta Heinon (1997, 65) mielestä subjekti tunnistaa pulman moraalisten koodiensa avulla. Edellisessä esimerkissä työntekijä kuvasi tilannetta

käsittääkseni lähinnä havainnoimalla ulkoapäin kriteerejä lastensuojeluilmoitukselle. Toisaalta työntekijällä ei ole kokemusta lastensuojeluilmoituksen tekemisestä käytännössä, joten esimerkki kuvaa lähinnä hypoteettista pohdintaa.

Vastuun ottamiseen pulman käsittelemisessä liittyy monia ulottuvuuksia, joita nousi esiin haastateltavien puheesta. Ensinnäkin työntekijät toivat esiin sekä viranomaisvelvollisuuden että henkilökohtaisen vastuun, jotka vaikuttavat molemmat päätöksentekoprosessissa. Työntekijät näkivät velvollisuuden positiivisena pakotteena toimia, mikä turvaa lasta, mutta on myös hyvä peruste lastensuojeluilmoituksen tekemiselle. Työntekijät pystyivät myös erottamaan oman vastuunsa ja sosiaalityöntekijöiden vastuun pohtimalla vastuun siirtoa lastensuojeluilmoituksen tekemisen kautta.

8.3.2.3. Moraalinen päättely

Moraalisen päättelyn kolmanteen vaiheeseen, eli itse *moraaliseen päättelyyn* ja tietoiseen ratkaisun etsimiseen, edetään sitä edeltävien vaiheiden, ongelman havaitsemisen sekä oman vastuun ja tehtävän, selkeydyttyä. Moraalisen päättelyn avulla voidaan selvittää eri osapuolten näkökulmia pulmaan sekä arvioida vaihtoehtoisten näkökulmien seurauksia. Työntekijä ei pohdi näitä asioita kuitenkaan yksin, vaan voi konsultoida kollegoitaan tai ottaa selvää esimerkiksi toimiston toimintapolitiikasta ja periaatteista. (Heino 1997, 61-62.) Tässä ratkaisua etsivässä vaiheessa tunnustellaan siis erilaisia vaihtoehtoja koettelemalla niitä mielikuvissa. Kyse on usein ristiriitatilanteesta, jolloin ratkaisu on yleensä jonkun osapuolen kannalta väärän tai epäoikeudenmukaisen tuntuinen. Lastensuojelussa tämä ristiriita liittyy usein lapsen etuun ja oikeuteen tai vanhempien etuun ja oikeuteen. (Heino 1997, 65.)

Huolen syntyminen ja lastensuojeluilmoituksen pohtiminen saavat työntekijän pohtimaan pulmaa monesta näkökulmasta. Yksi aineistosta noussut peruskysymys oli suhtautuminen perheen yksityisyyteen puuttumiseen. Työntekijät toivat esiin ristiriidan perheen yksityisyyteen puuttumisen ja lapsen edun toteutumiseen pyrkimisen välillä. Seuraavassa lastenhoitaja tuo esille puheessaan perheen asioihin puuttumisen ulottuvuuksia.

Työntekijä: No kyllä se toisaalta on [vaikea asia] siinä mielessä, et kun aattelee et se **vaikuttaa** kuitenkin siihen **perheeseen** ja se, että perhe sit tavallaan joutuu sosiaalitoimiston niinkun silmän alle, et se ei oo helppo, et se vaikuttaa siihen perheen **arkeen**, et kyllähän se omalla tavallaan niinkun **muuttaa** sen perheen **arkea** et

tavallaan sit **on itse** niinku **vastuussa siitä** et minä nyt meen puuttumaan sen perheen tapaan toimia, et se ei oo kauheen helppoo kun aattelee et on **kyse heidän elämästään ja yksityiselämästään** niin onhan siinä **aikamoinen vastuu** ja toisaalta sit ehkä valtakin et pystyy puuttumaan semmisiin asioihin et se ei oon niinku kevyt, **siihen ei voi suhtautua kevyesti.** (LH1, s. 3-4)

Työntekijä nostaa esille työntekijän vallan ja vastuun, johon liittyy myös se, että työntekijä saattaa tuottaa perheen lastensuojelunasiakkuuden, jolloin perhettä aletaan seuraamaan ja siihen saatetaan kohdistaa toimenpiteitä. Toisessa vaakakupissa on kuitenkin lapsen etu, jota työntekijät korostavat seuraavissa esimerkeissä.

Työntekijä: Onhan siinä, onhan se tietysti jollain lailla vaikee [puuttua], että että tota... Että se **täytyy olla hirveen varma** siitä asiastaan ja, ja ja osata **pysyä** siinä niinkun **omalla tontillaan** sillä lailla, että **se ainoostaan se lapsen näkökulma on**, on se, min, min, **minkä kautta voidaan puuttua. Ei me voida puuttua perheen muihin asioihin, mutta jos ne vaikuttaa sen lapsen elämään ja, ja tekee siitä epävarmaa ja turvatonta, niin silloin voidaan tietysti sitten [puuttua?]** (JOH2, s. 3)

Työntekijä: No emmää oikeestaan sitä pidä, mulla on niinku vuosien kokemus näistä asioista, et näitä on aina silloin tällöin tämmösiä lapsia tässä ryhmässä ollu, et sitä niinku jotenki, ku tulee ikää niin sitä kattoo sitä asiaa eri tavalla, kun nuorempana ja sitten niinkun **näkee sen lapsen edun siinä, et se, se nousee** niinkun **se laps sieltä** niin niinkun **ylös siitä perheestä**, että se niinkun **pitää tietää, et sen lapsen on hyvä olla. Et siinä ei ajattele silloin sitä perhettä.** (LH4, s. 1)

Työntekijä: No tietysti **perheellähän voi olla erilaiset arvot**, kun mitä mää nään ja ja sen takia on mun mielestä ensarvosen **tärkeätä, että** kun tämmönen **keskustelu avataan, niin siinä on sitten näkyä, että miten perhe** oikein loppuviimeks **ajattelee**, mutta kyllähän periaatteessa nää ei, **ei voi olla kauheesti ristiriidassa** niinkun lait, lakien kanssa, että kyllähän **lasta täytyy silti kohdella sen lapsen arvoisesti ja ja lak, lakipykälien mukaan**, että että tota noin niin **kyllä tää** niinkun ihan **selkeesti mun näkemys on.** (YK/JOH2, s. 5)

Ensimmäisessä esimerkissä päiväkodin johtaja tuo selkeästi esille, että päiväkodissa voidaan puuttua perheen arkeen vain lapsen näkökulman kautta. Asiantuntijuus ja ”reviiri” rajoitetaan siten koskemaan vain lapsen näkökulmaa. Päiväkodin johtaja lisää vielä lopuksi, että mikäli muut seikat heikentävät lapsen edun toteutumista, voidaan niihin silloin puuttua. Toisessa esimerkissä lastenhoitaja korostaa lapsen etua ensisijaisena vanhempien tai perheen etuun nähden. Viimeisessä esimerkissä yksityisen päiväkodin johtaja ottaa keskustelelevamman näkökulman aiheeseen. Erilaisista arvoista voidaan keskustella perheen kanssa, mutta päiväkodin työntekijöiden taustalla vaikuttavat kuitenkin toimintaa määräävät lait ja lapsen etu.

Päiväkodin työntekijät voivat pohtia perheen yksityiselämään puuttumisen ja lapsen tai vanhempien edun ristiriitojen lisäksi myös monia muita asioita. Yhtenä esille nousi hoitosuhteen mahdollinen katkeaminen. Hoitosuhteen katkeaminen saattaa tarkoittaa, että perheen ottaessa lapsen pois hoidosta, voi päiväkodin tekemä tavoitteellinen työ lapsen eteen jäädä kesken. Hoitosuhteen katkeamisen myötä myös yhteys perheeseen ja sen muuttuvaan arkeen katkeaa, jolloin tilanteen kehitystä ei voida seurata pitkällä aikavälillä. Mikäli lapsi vaihtaa päiväkotia tai jopa asuinpaikkaa, perhe voi kieltää tietojen luovuttamisen eteenpäin. Tämä mahdollistaa tosin työskentelyn aloittamisen ”puhtaalta pöydältä”, mutta toisaalta työntekijät kertoivat, että joskus olisi hyvä tietää jo etukäteen asioista, jolloin perhe voisi saada heti alusta alkaen oikeanlaista tukea. Yhtenä seikkana yksityisellä sektorilla on myös taloudellisen tilanteen pohtiminen, mikäli vanhemmat ottavat lapsen pois päiväkodista, sillä tällöin myös tulot pienenevät ja vanhemmat saattavat ”mustamaalata” päiväkotia. Seuraavissa esimerkeissä työntekijät pohtivat hoitosuhteen katkeamista.

Työntekijä: Mut kyllähän se täytyy siitä lähtee et se **kaikista tärkein asia on se, et sen lapsen hyväks tehdään jotakin** ettei siinä niinku sellasia voi ajatella, jos se katkee [hoitosuhde] niin sit... sitten sille ei voi mitään. (LH2, s. 2)

Työntekijä: No tota, tottakai **ne** [seuraamukset] on niinku **varmasti aina** niinku **mielessä**, että sattuuko siitä jotain, **mut** sit mun mielestä taas sen **lapsen etu pitäis mennä edelle**, että meillä **täytyy olla niin vankka taloudellinen tilanne, että se ei haittaa, et jos me yhestä lapsesta tehdään ilmotus**, et se mein talous katoa siltä pohjalta, et mun mielestä se ei saa olla kiinni siitä, että mää oon sitä mieltä, et kyllä niitä lapsia tulee, että jos maine pysyy hyvänä, niitä lapsia tulee, **ettei saa olla kiinni siitä, et pelätään et jos nyt tästä ilmoitetaan niin he vetää lapsensa pois ja tavallaan talous romahtaa**, et mun mielestä se ei saa missään nimes olla syy, jos on selkee niinkun tämmönen tilaus siihen. (YK/LTO1, s. 2)

Ensimmäisessä esimerkissä kunnallisella sektorilla työskentelevä lastenhoitaja tuo selkeästi esille, ettei hoitosuhteen katkeamisen uhka vaikuta päätökseen lastensuojeluilmoituksen tekemisestä. Toisessa esimerkissä yksityisessä päiväkodissa työskentelevä lastentarhanopettaja pohtii taloudellisen tilanteen vaikutusta asioihin puuttumiseen. Työntekijä tuo myös vahvasti esiin, ettei taloudellinen tilanne voi vaikuttaa mitenkään lastensuojeluilmoituksen tekemiseen.

Lastensuojelussa moraaliseen päättelyyn liittyy lapsen edun ja oikeuksien ja vanhempien edun ja oikeuksien ristiriita. Tähän liittyen aineistosta ei noussut esiin suuria eroja yksityisen ja kunnallisen päivähoidon välillä. Tietylnainen keskusteleavuus näkyi kuitenkin enemmän yksityisen päivähoidon työntekijöiden puheesta, mitä yksityisen päiväkodin johtaja tuo esiin seuraavassa esimerkissä.

Työntekijä: Ahaa... No tota... Semmonen mun vahva ajatuskuvio ja mä luulen, että sitä varmasti meillä hyvinkin muukin henkilökunta saman suuntaisesti ajattelee, niin **me kyllä lähdetään ajatuksesta, että perhe tekee parhaansa sen lapsen edun mukaan** eliä perhe rakastaa lastansa ja pyrkii hoitamaan hänet niin hyvin kun pystyy. Jos nyt kävis niin, että et jouduttas tosiaankin taikka niin että et kävis niin että se lapsi jää yöks esimerkiksi sinne taloon, siel on minä tai joku muu ja sitten käytäs neuvonpitoa, että mistä tää johtu, niin kyllä me varmaan niinkun ihan järkevinä aikuisina **kuunneltais selitys ja pyrittäs neuvottelemaan ja ohjaamaan sitä perhettä johonkin apuun**, saamaan jotakin apua, jos siltä kuulostaa. Mutta toi jos sitten niin käy, että perhe suuttuis meille ja sanois, että te ootte tehny inhottavan tempun, että te ootte pitäny lapsen yötä täällä tarhassa, niin **me sanottas että me ajatellaan lapsen etua ja meidän mielestä meidän harkinnan mukaan tää on ollu oikee ratkasu.** (YK/JOH1, s. 4)

Tavoitteena ei ole väittää, että kunnallisella puolella työntekijät eivät keskustelisi vanhempien kanssa tai kunnioittaisi vanhempia. Esimerkki osoittaa ehkä enemmän sitä, että pienemmässä yksikössä voi olla runsaammin aikaa keskusteluun.

8.3.2.4. Päätöksen tekeminen tai toimintaan ryhtyminen

Viimeisessä moraalisen päättelyn mallin vaiheessa on edessä *päätöksen tekeminen tai toimintaan ryhtyminen*, mikä ei välttämättä ole työntekijälle selkeää tilanteissa, joissa ei näytä olevan vain yhtä tapaa ratkaista ongelmaa. Tällöin työntekijä voi valita esimerkiksi pienimmän pahan tai perustella päätöstä esimerkiksi toimiston asettamilla realiteeteilla. (Heino 1997, 62.) Ajatteluprosessi etenee siis teoiksi ja operaatioiksi, joiden perusmotiivit ovat riittävän hyviä ja oikeudenmukaisia, kuten lapsen edun toteuttaminen. Moraaliset elementit orientoivat subjektia kohti ratkaisua, mutta palautteen kuulosteleminen voi myös muuttaa moraalista arviota jälkikäteen. Esimerkiksi lapsen etua turvatessa moraaliset ristiriidat ovat mahdollisia, sillä ovathan niitä arvioimassa omista näkökulmistaan myös lapsen vanhemmat ja muut viranomaiset. Tällöin oman toiminnan perustelu ja omista teoista vastaaminen tapahtuu moneen suuntaan. (mt., 65-66.)

Päiväkodin työntekijä voi aina vedota lastensuojelulain mukaiseen viranomaisvelvollisuuteensa tehdä lastensuojeluilmoitus, mutta tämän lisäksi etenkin vanhemmat vaativat usein tarkempia perusteluita ilmoitukselle. Moraaliseen päättelyyn vaikuttavat myös vanhempien reaktiot, joita työntekijät pohtivat ja tuntuivat pelkäävänkin jossain suhteessa aineiston mukaan. Työntekijöitä huoletti vanhempien suhtautuminen työntekijään sen jälkeen kun työntekijä on tehnyt lastensuojeluilmoituksen ja haastatteluista nousi esiin useassa kohtaa pelko vanhempien reaktioista

työntekijän pohtiessa lastensuojeluilmoituksen seuraamuksia. Seuraavissa kahdessa esimerkissä työntekijät pohtivat pelkoa.

Työntekijä: Kyllähän ne [seuraamukset] varmaan niinku jonkin verran vaikuttaakin ja tota en ehkä sanois siihen, että ne vaikuttaako ne siihen niinkään et tehdäänkö vaiko eikö tehdä, mutta siihen ehkä, että sitä lykätään sitä ilmoituksen tekemistä pidemmälle kun pohditaan ja lähinnä niinkun just, et **henkilökunnalla on hirveen usein** niinkun just **pelko** siitä, et **millä tavalla se vanhempi suhtautuu minuun** sitten, kun hän tietää, että se on päiväkodista tehty vaikka ei tietäiskään sitä henkilöä kuka sen on tehny. Mutta et emmä sitä usko sit kuitenkaan et kyllä meillä sit taas toisaalta väki on hyvin ammattitaitosta ja silleen niinkun näkevät, et nyt lapsen hätä on niin suuri, et nyt tähän asiaan pitää puuttua, mut kyllä se varmaan sitä lykkää. (JOH1, s. 2)

Työntekijä: Kyllä se varmaan on ja se on se saattaa olla **aika pelottavakin tilanne**, vaikka vaikka se ei ois millään lailla uhkaavakaan se tilanne, mutta se voi olla silti pelottava se tilanne. Ja ja niinkun ihan konkreettisesti tommonenkin tilanne, että sanoa toiselle ai, ihmiselle, että mä en anna sulle sun omaa lastas, et sää et oo siinä kunnossa, ni se ei oo ihan tota noin ninniin simppele juttu. (LH3, s. 4)

Ensimmäisessä esimerkissä päiväkodin johtaja pohtii vanhempien reaktioiden pelon vaikutusta lastensuojeluilmoituksen tekemiseen ja toteaa, että vaikka pelko ei estä ilmoituksen tekoa, voi se pitkittää päätöstä ilmoittamisesta. Toisessa esimerkissä lastenhoitaja pohtii asiaa nostaen esimerkiksi tilanteen, jossa työntekijä joutuu kieltäytymään lapsen luovuttamisesta päihtyneelle aikuiselle. Lasten kaltoinkohteluun liittyvät asiat ovat usein vaikeita asioita, joihin kytkeytyy myös työntekijän vahva ammatillisuus liittyen pelkojen ja vaikeiden tilanteiden käsittelemiseen ja niissä ammatillisesti toimimiseen.

8.4. Ammattitaito ja intuitio

Kollektiivisuuden lisäksi puhe ammatillisuudesta nousi esiin aineistosta erilaisissa yhteyksissä. Työntekijät saattoivat perustella lastensuojeluilmoituksen tekemistä omaan ammatillisuuteen luottamisella tai määrittelemällä ammatillisuuden niin, että on pakko puuttua. Seuraavassa esimerkissä lastenhoitaja tuo esille oman ammatillisuutensa perusteena ilmoitukselle.

Haastattelija: (*naurua*) Noo... tarviiko sitä [lastensuojeluilmoituksen tekemistä] perustella itelle?

Työntekijä: Niin, no se on sitten taas sitten toinen kysymys, sit siinä tilan, niinku mä sanoin et se jotenkin kun se huoli herää siinä, niin se mun mielestä riittää. Toki sit kun, jos sulla on siinä työkaveri, joku semmonen vaikka se ois toisesta tiimistäkin, toisesta ryhmästä, niin kyllähän sitä voi ottaa, vinkata sen kaverin, että tuus ny hei ja tuu kattoon ja, ja tota noin niin mitä mieltä sää oot, että jos se vaikka aik, tää lapsen

vanhempi on vaikka sisällä taikka jotain, että tuu ny viä, mennään vaikka tekeen tikusta asiaa, haastatellaan ja jutellaan ja kato mitä mieltä sää oot, että hakee niinkun siinä itselleen sitä semmosta tota tukee, mutta se, että kun kuitenkin niinku mä sanoin, että me pyritään siihen ja ja näin toimitaankin, että näitten tämmösiä riskiasikkaitten kans, niin siinä olis aina se tuttu ihminen, taikka tutumpi ainakin niin kyllä, **kyllä sitä täytyy** niinkun **sen verran luottaa** niihin omiin, **siihen omaan ammatillisuuteensa** ja niihin, **siihen historiaan**, että et **se semmonen tietynlainen perustelu** niin, se **tulee** niinkun **ihan automaattisesti**, että siitä **ei sen enempää tarte** niinkun **ruveta analysoimaan** sit siinä, että... Ikävä kyllä nyt tilanteet saattaa olla niin selviä monesti, että nin... (LH3, s. 3)

Lastenhoitaja kuvaa omaan ammatillisuuteen vetoamista ja sen voimakkuutta niin vahvana, että se ohittaa tilanteen tarkemman analysoinnin. Työntekijä viittaa ammatillisuudella ilmeisesti omaan työkokemukseensa. Viittaako työntekijä tällä kokemuksen lisäksi myös tilanteen intuitiiviseen tulkintaan? Tässä kohdin voimme kääntää tarkastelun kohti intuition vaikutusta henkilökohtaiseen rajaan.

Heino (1997, 54) erottaa intuition tunneperäisestä ja vaistomaisesta toiminnasta, sillä intuitioon liittyy ”korkeammanasteinen” sisältö. Intuitio liittyy itämaisiiin filosofioihin, mutta sillä on myös osuutensa ammattilaisen suuntautumisessa, mihin liittyy kehittyminen noviisista ekspertiksi. Vaiheistuksessa on eroteltavissa viisi vaihetta: noviisi, kehittynyt aloittelija, osaava suorittaja, taitava suorittaja ja expertti. Intuitio liitetään emotionaaliseen orientoitumiseen ja sen käytön edellytyksinä ovat kognitiivisten ja emotionaalisten elementtien käyttö, intuition perustuminen subjektille tärkeiden tukipisteiden ja käsitysten varaan muotoutuvalle kokonaiskäsitykselle sekä itsen mieltäminen osaksi ilmiötä ja kyky reflektoida omaa toimintaansa. (mt., 54.)

Kun lastenhoitaja viittaa edellisessä esimerkissä siihen, että luottaa omaan ammatillisuuteensa, voi kyseessä olla mallin mukaan expertti, jonka toimintaa kuvaa intuitiivinen kokonaiskuvan hahmottaminen sekä ei-analyttinen ja usein tiedostamaton käsitys tilanteiden edellyttämistä toimenpiteistä. Tällöin oman toiminnan perusteiden tai ajattelun kulun kuvaileminen ulkopuoliselle ei olekaan yksinkertaista edellä mainituista syistä johtuen. (Heino 1997, 56.) Työntekijän asettaminen johonkin mallin kategoriaan vaatii kuitenkin enemmän, kuin vertauksen yhteen sitaattiin, joten en laajenna sen tarkastelua tässä työssä. Mikäli omaa toimintaa on hankala analysoida etenkin kun se saattaa olla osin tiedostamatonta, ei intuitiivinen puoli näyttäydä puheessa välttämättä helposti.

Tulkitsen, että etenkin haastattelukysymyksellä: ”Tietääkö sitä heti, että on kyseessä lastensuojeluperhe?” työntekijät ovat tuottaneet vastauksia, joilla päästään lähelle intuition ulottuvuuksia. Asetin kysymyksen tarkoituksellisen epämääräiseksi, joka mahdollisti työntekijän vapaan tulkinnan ja tuotti myös monenlaisia vastauksia. Seuraavassa yksi lastenhoitaja kuvailee esimerkin vastaamalla kysymykseen.

Työntekijä: No eihän sitä nyt ihan heti tiedä, että kyllähän sitä täytyy niinkun miettiä, mut että kyllä sen aika äkkiä huomaa kuitenkin, **se on joku semmonen, mikä tonne tulee ittelle semmonen tunne, että nyt asiat ei oo hyvin.** Että kun mä ajattelen tästä seittemän vuotta sitten siitä pahoinpitelytapauksesta, että kun se lapshan meinas niin itseasiassa kualla, **niin mää jotenkin tajusin sen jo siinä, kun se äiti kävi tutustumassa.** Tuli vain äiti tutustumaan ja laps on tulossa päiväkotiin. Ja mä...

Haastattelija: Että laps ei ollu ite mukana?

Työntekijä: Ja laps ei ollu mukana ja mä istuin siinä osastossa ja mun työparini täytti tämmöstä kaavaketta, äidiltä kyseli kaikkia asioita lapsesta. Ja mää istuin siinä ja tein jotain muuta, mä en ollu koko tilanteessa mukana, ja ku se lähti se äiti, niin mä sanoin sille mun työparilleni, että tossa perheessä asiat ei oo kunnossa. Ja niinhän siinä ei ollu, että sitten ei menny kun menikö siitä viikko, niin soitettiin Taussista, et se on ihan niinkun, hyvä ettei kuollu, et se oli niinku pahoinpidelty niin pahasti ja sittenhän sitä jatku niinku koko se aika, ku se oli täällä hoidossa, **mut että sit siinä tulee joku sellanen, emmä emmää tiä, että meitä ihmisiähän on niin erilaisia. Toiset on tämmösiä, jotka niinkun vaistoo asioita, et ehkä mää oon sit sen tyylinen, et niinkun mun työkaveri sano, et äi siinä...** Sekin oli viä semmonen, et ei, se oli vaan niin nuori ja tietysti että kun äiti, äiti ei oo koskaan laps ollu päiväkodissa, että se oli sitä varten sellanen. Et se oli niinku aika hyvä se tilanne sillai, sitä et se huomaa niinkun et joo, että niinhän siinä olikin. Ja määkin sanoin, et jos mää oisin ollu siinä sen kans keskustelemassa, niin mäkään ois huomannu, et se ois. Jos jos sää oisit istunu täällä, sä oisit nähny sen tilanteen erilaila.

Haastattelija: No mulla oli tässä kysymys, että tietääkö perheestä heti tai tuntee, että se on lastensuojeluperhe tai siis tarkoittaa, että siinä ei oo kaikki kunnossa...

Työntekijä: No **kyllä sen niinkun näkee**, kyllä mää oon sitä mieltä, et sen näkee. Ei tarte olla tämmösiä ettei tuo lasta päiväkotiinkaan, vaan kyllä sen näkee, et se, toisaalta sen huomaa just laps, kuinka sää sitä lasta niin käsittelet. (LH4, s. 6-7)

Lastenhoitaja aloittaa kertomalla tunteneensa heti alussa, että kaikki ei ole hyvin. Työntekijä tiedostaa tämän, mihin liittyy ilmeisesti huolen herääminen. Työntekijä, joka on samassa tilassa, jossa toinen työntekijä tutustuu uuteen äitiin, näkee tilanteen ikään kuin vierestä. Tilannetta tarkkaillessaan työntekijä vaistoo, että kaikki ei ole hyvin perheessä, mutta ei kuitenkaan puutu tilanteeseen. Työntekijä kertoo tunteneensa ja nähneensä, että asiat eivät ole perheessä hyvin. Voisiko näitä yhdistää kognitiiviseen ja emotionaaliseen orientoitumiseen, jossa on lisäksi yhtenä tulkinnan lähteenä intuitio? Miten henkilökohtainen raja kytkeytyy tähän tilanteeseen? Tilanne on ilmeisesti koetellut henkilökohtaista rajaa, sillä työntekijä on tiedostanut, että kaikki ei ole kunnossa, mutta arvion mukaan tilanne ei ole vaatinut siinä kohtaa suoraa puuttumista. Todiste

asioiden huonosta tolasta onkin tullut myöhemmin sairaalasta. Vahvistavatko tällaiset kokemukset työntekijän luottamusta omaan ammattitaitoon ja intuitiiviseen tulkintaan?

Seuraavassa esimerkissä yksityisen päiväkodin johtaja kuvaa ammattitaitoa ja kokemusta, joiden avulla lapsesta voidaan havaita esimerkiksi henkinen väkivalta. Esimerkki tuo nähdäkseen kuitenkin myös intuitiivista puolta esille työntekijän ammattitaitoon tai kokemukseen liittyen.

Työntekijä: No sittenhän on kato toinen ääripää, että että semmosissa lapsessa joka riehuu ja menee seinille niin siä, hänellähän voi olla kauhee ahdistus päällä myöskin. Sit mä luulen, että et jos me ollaan niinku **kaikki aistit mukana** siellä töissä niin kyllä me ainaki jonkun aikaa töitä lasten parissa töitä tehneenä **niin kyllä me nähdään lapsessa se**, että onko siellä henkistä väkivaltaa takana. Kyl, kyl se, kyl se tulee ilmi. (YK/JOH1, s. 8)

Esimerkissä työntekijä kertoo, että lapsesta nähdään erilaisia asioita. Kyseessä on siten tulkinta tilanteesta, joka pitkään lasten kanssa töitä tehneellä työntekijällä osuu todennäköisesti oikeaan. Tällainen kokemuksen merkitys lapsen kaltoinkohteluun liittyvissä asioissa tuli esiin myös muista haastatteluvastauksista. Työntekijät korostivat sitä, että työn oppimisen jälkeen työskentely rutinoituu, jolloin on enemmän aikaa havainnoida muita asioita ja herkistyä tilanteille. Ammattitaito kasvaa myös työstä saatujen kokemusten perusteella, jolloin henkilö alkaa omata tietynlaisen kokemuspohjan, johon tulevia tilanteita voi reflektoida. Ammattitaito, kokemus ja intuitio liittyvät toisiinsa ja vaikuttavat lapsen kaltoinkohtelun tunnistamiseen.

8.5. Kollektiivisuus

Henkilökohtaisen rajan määräytymistä on tähän mennessä tarkastelu kognitiivisen, emotionaalisen ja moraalisen orientoitumisen kautta sekä tuomalla mukaan ammattitaidon, kokemuksen ja intuition näkökulma. Nämä eri orientaatiotavat ovat paikantaneet osaltaan henkilökohtaisen rajan olemassaolon ulottuvuuksia, mutta ne eivät kuitenkaan riitä määrittelemään sitä riittävän monipuolisesti. Aineistosta nousi esiin toistuvasti se, kuinka tärkeää yksittäiselle työntekijälle on tiimin tuki ja kollektiivinen vastuu lastensuojeluilmoitusta pohdittaessa ja siitä päätettäessä. Huolen heräämisen jälkeen siitä puhutaan poikkeuksetta työtovereille ja asiaan haetaan usein varmistus vielä päiväkodin johtajalta tai erityislastentarhanopettajalta. Työntekijä ei siis jää yksin asian kanssa, mitä vastauksissa pidettiin tärkeänä.

Kollektiivisuus kietoutuu kaikkiin edellä käsiteltyihin orientoitumisen eri elementteihin. Kognitiivisessa orientoitumisessa kollektiivisuus voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että työtoverit seuraavat yhdessä mahdollisen kaltoinkohtelun tunnusmerkkejä, kuten lastentarhanopettaja kertoo ensimmäisessä esimerkissä. Toisessa esimerkissä lastenhoitaja puolestaan korostaa kollektiivisuuden tärkeyttä omien havaintojen todenmukaisuuden vahvistamisessa.

Haastattelija: No miten selkeesti sen tunnistaa, että täytyykö nyt tehdä ilmotus vai eikö täydy tehdä, onks se semmonen niinku selvä asia vai?

Työntekijä: Ei oo, ei oo. Ei tota ja tosiaan sitten, sitten vielä sekin että niinkun nyt tossa puhuin, että jos niinkun me täälä mä ainakin jos mää niinkun jostain epäilisin niin mää niinkun koittasin puhua silleen sovittelevaan sävyyn ensin, ruveta niinkun tota puhun tai vaikka vähän kiertäen kaartaa ensin (*nauhan puolen vaihto*) niin että hoksaako toi äiti taikka isä tästä nyt tästä keskustelusta että mitä mä niinkun ajan takaa että ja sitten tietysti seuraan tilannetta että tapahtuuko niinkun muutosta että tota ja sitten **työkavereitten kanssa keskustellaan** että, että nyt tota on niinku tästä asiasta puhuttu ja **seuratkaas tekni** että onko, mitä tapahtuu taikka muuta kun ei aina olla välttämättä sellassissa tilanteissa kun työvuorot vaihtuu, että nähtäs kun äiti taikka isä tua taikka taikka sitten hakemistilanteissa taikka muuta että tota niin niinnin **näkykö sitten merkkejä** taikka sitten jostain tämmösestä vaatteitten puutteellisuudesta, likasuudesta, lapsen likasuudesta taikka tämmösestä jos on niinkun puhuttu että tapahtuuko siinä muutosta ja tämmöstä niin tota niinnin aina tietysti toivotaan että tapahtuu ja, jaja, sitten mut jos ei tapahtuis niin sitten (*sanoo painokkaasti*), sitten vähän että että he ei oo tän muistaksää että mitä silloin keskusteltiin tästä ja tästä asiasta että, mm että **olen seurannut tilannetta taikka olemme seuranneet tilannetta** niin niih... (LTO1, s.5-6)

Työntekijä: Kauheen vaikee tilanne kun siitä ei oo niinkun kokemusta sinällänsä että tottakai ihmiset on erilailla herkkiä havaitseen ja muuta mutta se justiin siinä on **sen tiimin kanssa hyvä**, että **pystyy** niinkun **jakaan** ne näin, että mitä sää ooksää havainnu tämmöstä ja niinkun **vahvistaa** sitä, että emmä nyt ihan oo **väärillä poluilla** tai näin että, et semmostakin **siltä tiimiltä**. (LH2, s. 3)

Vaikka työntekijä ottaisi vastuun asian puheeksi ottamisesta vanhemmille, on tunnusmerkkien havaitseminen kuitenkin kollektiivisen työn tulosta, jolloin työntekijä saa vahvistuksen epäilylleen, mikäli myös muut työntekijät havaitsevat jotain huolestuttavaa. Tulkinta huolesta ei näin jää ainoastaan yhden työntekijän kokemukseksi, vaan tulkinta saa kollektiivisen tuen, mikä tekee siitä siten jaetun. Jälkimmäisessä esimerkissä työntekijä tuntuu luottavan siihen, että tiimiltä saa apua oikeanlaisen tilannetulkinnan vahvistamisessa. Voiko tiimi kuitenkin olla väärässä tai tiimin havaintoihin perustuva tulkinta ”vääränlainen”? Esimerkeistä voi päätellä, että tiimillä on taipumusta olla yksi mielipide asiaan. Miten se on mahdollista, kun on kuitenkin kyse erilaisen kokemuksen ja henkilökohtaisen rajan omaavista työntekijöistä? Kenen mielipiteestä tulee tiimin mielipide ja miten se vaikuttaa eriävän mielipiteen omaavan työntekijän näkemykseen?

Kollektiivisuus vaikuttaa myös emotionaaliseen orientoitumiseen eli omia tunteita voi reflektoida tiimin kokemiin tunteisiin, kuten erityislastentarhanopettaja kertoo seuraavassa esimerkissä. Jälkimmäisessä esimerkissä lastenhoitaja pohtii päätöstä yhteisen huolen vahvistumisesta.

Työntekijä: ...toisaalta niinku sokeutuukin kun niitä tulee niin kauheesti niitä juttuja, ja sitten sitten ku aina niinku peilaa siihen omaan arvoon, että onks tää niinku oikeesti semmonen juttu, että onks tää vaan, **tuntuuks tää vaan musta** että tää ei oo kunnan vanhemmuutta, vai **tuntuuks tää jostain muustakin** siltä samalta. Että vähän on semmonen, että niinku sit miettii, että onko liian tiukat arvot siinä kohtaa ittellä. (ELTO, s. 8)

Työntekijä: Yleensä se on **se mutu-tuntuma, että miten se työtiimi keskenään ensin pohtii ja miettii** sen asian että **olla**n nyt **huolissaan** ja sit yleensä siis yleensä kai olettais in että kaikki johtajan kanssa keskustelee kuitenkin ennen kun lähdetään viemään niitä asioita sinne sosiaalityöntekijälle saakka et kysytään myös niinku johtajan mielipidekin. (LH1, s. 6)

Omien tunteiden todenmukaisuutta tai ”oikeanlaisuutta” voi edellisten esimerkkien perusteella heijastaa työtovereihin ja tarkistaa näin ollaanko asiasta samaa mieltä yleisemminkin. Tällainen vahvistuksen hakemisen tarve nousi voimakkaasti esiin aineistosta. Työntekijät tuntuivat olevan välillä melko arkoja tuomaan omia mielipiteitään esille, mutta toisaalta tilanteen vaatiessa työntekijät puolustivat voimakkaastikin omia tuntemuksiaan. Huolen jakaminen näkyi edellisistä esimerkeistä hyvin eli huoli ei ole vain yhden työntekijän vastuulla, vaan huoli ja sen tunteminen on jaettava. Ryhmä voi toimia siis työntekijä näkemyksen ja tunteen vahvistajana, mikä näkyy seuraavasta esimerkistä.

Työntekijä: No kyllä, kyllä se [ryhmän mielipide] varmaan voi vaikuttaa, kyllä siinä niinkun **selkeytyy**, kyllä meillä kaikilla, tota hyvin **monella ainakin** on, **tuntuu olevan** niinkun **selvä**, että **että koska** niinkun on **syytä puuttua**. Ja ja tota, must tuntuu, että se on enemmänkin semmonen niinkun tavallaan **vahvistus**, että että tota... ainakin se (*en saa selvää*) niinkun tän päivän tilanteesta, et se on niinku vahvistus, että **eks ookkin näin**, joo. (JOH2, s. 1)

Ryhmällä on vahvistajan roolin lisäksi näkemysten selkeyttäjän tehtävä. Asian esittämiseksi ajatukset on puettava sanoiksi, mikä on pakollista kun sen esittää ryhmälle. Onko asioiden selkeytymisessä pikemminkin kyse siitä, että asian ääneen puhuminen selkiyttää työntekijän ajatuksia kuin se, että ryhmän jäsenet ottavat kantaa.

Moraalisen orientoitumisen ja kollektiivisuuden yhdistyminen näkyy puheena yhteisestä vastuusta ja velvollisuudesta puuttua ja tehdä lastensuojeluilmoitus. Yksilöllinen ja kollektiivinen vastuu ovat myös niitä moraalisen päättelyn mallin käsitteitä, jonka Heinokin (1997, 60) tutkimuksessaan mainitsee. Työntekijä kokee hyvin eri tavoin yksilöllisen ja kollektiivisen vastuun, mikä näkyy seuraavassa esimerkissä:

Työntekijä: Siis mun mielestä niinkun, et **meillä** on **velvollisuus** tehdä nimenomaan lastensuojeluilmoitus sillon kun se paikka on, että on se sitten ääh... niinkun ilman vanhempien lupaa taikka vanhempien luvan kanssa, et ilmottaa vanhemmille että **nyt meidän täytyy tämmönen** tehdä taikka sitten et sit se on niinkun heidän tahdosta riippumaton että jos on selkee, selkee näyttö, mut mää koen sen niin et ja niinku oikeestaan se **mun vastuu**, vastuu niinku tässä työssä tulee myös sitä kautta näkyviin että et et mun pitää niinkun osata ottaa siinä vaiheessa **vastuu** siitä niin niinku **sanoistani**, mutta tietty niinkun se, **että emmä missään nimessä lähtis sitä yksin tekeen et kyllä siinä pitäis käydä sitten kyllä työn..yhteisön sisällä niinku kovat keskustelut ja tietää että mulla on tuki siihen takana.**

Haastattelija: Joo-o, elikkä elikkä... ääh sit siitä henkilökohtasesta rajasta sellanen kysymys, että että jos sellanen on olemassa niin miten se vois jonkin yleiseen ohjeeseen niin miten se vois niinku siihen olla suhteessa?

Työntekijä: Se siis vois olla suhteessa ihan pelkästään sillä, että siellä olis paljon sellasia ristiriitaisia juttuja et se ei mun kohdalla... täällä voi varmaan ollakin että että tota mutta sitten se, että et mä olettasin, että et jos tämmönen että että se **julkinen vastuu** on se, että mun pitää se tehdä vaikka musta ittestä tuntuu, että että hui se on aika pelottava juttu et ottaa tästä asiasta niinku mä voisin itestäni kuvitella että että oikeesti että mun täytyy olla siitä asiasta niin varma, että mä lähdän niinkun sorkkiin kenenkään juttuja, mutta se, että **ehkä se varmuus tulis sitten ja tuleekin varmasti sen kautta, että et siitä asiast on niinku monella muulla sama näkökanta.** Mutta se, että et niinku sillai henkilökohtasena rajana niin tota... et kyllä se aika ko, niinko aika kynnyks on lähtee sit niinku et jos aattelis yksin, vaikka nyt **sosiaalityöntekijänä**, lähtee tekemään, niin tota et kyllä, mut et siihenkin varmaan kasvaa sitte ja **heillä varmasti samalla lailla on se oma tuki, työyhteisön tuki** siinä takana, että että tota, mutta se että se on **todella tärkeä et sä saat sitä tukea siinä ja että sitä työtä tekee sen lapsen kans myös joku muu, kun ihan yksistään minä** että... (LTO2, s. 7)

Lastentarhanopettaja korostaa esimerkissä toisaalta sitä, että hänellä on yksilöllinen vastuu omasta toiminnastaan, mikä ei kuitenkaan luo samanlaista varmuutta kuin kollektiivinen tuki. Niinpä työntekijä kertoo, ettei lähtisi tekemään lastensuojeluilmoitusta yksin, vaan yhteinen näkemys on tärkeä vaatimus sen tekemisessä. Työntekijän mielipide tuo esiin työntekijän suhtautumisen aiheeseen vakavana aiheena. Työyhteisön tuen puuttuminen voisi vaikuttaa jatkossakin siihen, että kyseisessä tapauksessa työntekijä ei kokisi saavansa tarvitsemaansa tukea.

Päätös lastensuojeluilmoituksen tekemisestä tuntuu aineiston perusteella liian suurelta vastuulta yhden ihmisen kannettavaksi. Seuraavassa esimerkissä yksityisen päiväkodin johtaja kuvaa vastuutaan seuraavanlaisesti:

Työntekijä: Mä luulen, että et tän mun pitkän työuran ja sitten varmaankin mun persoonan kautta niin tota mulla se raja on varmaan aika kaukana sellaseen, sellaseen, että mä niinkun... olisin hirveen kärkeä syyttämään esimerkiks ketään taikka, taikka tekemään hirveen nopeasti sellasen päätöksen, joka saattais vahingoittaa, tavallaan vahingoittaa jota kuta näitä aikuisia nyt lähinnä, et tota... Mää itse varmaan pyrkisin ohjaamaan sillä tavalla niinkun ratkasukeskeisesti asioita eteenpäin, en en etsimään syyllistä esimerkiks enkä, enkä tuota kauheesti syitä, vaan vaan pyrkisin saamaan asioita neuvottelemalla ja suunnittelemalla eteenpäin. Elikkä että mun henkilökohtanen raja on kaukana semmoseen kauheen nopeeseen ja niin sanottuun ammattitaitoseen ilmoituksen tekemiseen. Mä ymmärrän sen, että **et isoissa yksiköissä, joissa sä et** tavallaan oo **ihan yksin vastuussa**, et mä ymmärrän, että **kuntapuolella**, siellä voi niinkun **työntekijä, hänhän on vastuussa, mutta hänellä on aina se johtaja takana ja johtajan takana on joku jossakin toimistossa** et aina **sä voit** niinkun **vedota ylöspäin**. Mutta **meillä** toki **henkilökunta voi vedota minuun ja mä vetoon omaan kokemukseeni...** kaihtamatta vastuuta. (YK/JOH1, s. 5)

Yksityisen päiväkodin johtaja kuvaa yksityisen ja julkisen päivähoiton vastuukysymyksien eroa siten, että julkisessa päivähoitossa työntekijän takana on aina johtaja ja johtajan takana esimies, mutta yksityisessä päiväkodissa hän toimii oman kokemuksensa varassa. Vastuu jakautuu julkisessa päivähoitossa johtajan mukaan useammalle henkilölle, kun yksityisessä päivähoitossa vastuun saattaa kantaa yksi henkilö, jolloin vastuu ei olekaan kollektiivista. Millainen vaikutus tällä on siihen, kuinka helposti päädytään lastensuojeluilmoituksen tekemiseen, jos esimerkiksi työntekijä ja johtaja sattuisivat olemaan eri mieltä asiasta?

Tiimin työntekijät saattavat olla erilaisia ja omata omanlaisena näkemykset siitä, miten asiaan pitäisi puuttua. Seuraava esimerkki kuvaa hyvin sitä, että myös tiimit ovat erilaisia eikä tiimin tuki ole itsestään selvä asia.

Työntekijä: Niin niin siis, no ei siinä se ihan niinkun **ne kaks tiimiä**, misä niinkun on tavallaan törmänny tän asian suh, kanssa, tai saman asiakkaan kanssa, niin **toisessa tiimissä se asenne oli vähän, että hei ihan turhaa, turhaa** niinku että, ei ny ihan joka, siis en tarkota sitä, että niinkun asiat ihan oli niinku ookoo, mutta se, että niinkun tuli vähän sitä, että no, että **onks tää ny ihan tarkotuksenmukasta** niinkun **rääpiä kaikki niitten asiat ja puuttua joka pienempään**. Ja sitten taas **toinen tiimi, missä ollaan pystytty keskusteleen**, jos ollaan oltukin kenties **eri mieltä asiasta**, mut **kuitenkin** sit siitä ollaan **puhuttu** ihan asiallisesta asiana, ja **sillon ei oo jääny sitä epäilystä**, että **että tää** esimerkiks **jäis mun harteilleni yksin**, mikä siinä toisessa saatto kuitenkin, siinä **toisessa työtiimissä kävi niin, että tavallaan otti sit sen**

vastuun, mut se oli teh, mä ei pystyny niinkun elään sen asian kans, ellei siihen puuttunu.

Haastattelija: Aika paljon huomannu näistä haastatteluista, et se tiimi on et täältä ei niinku yksin tehdä paljon mitään niinkun semmosta ilmoitusta et se on aina se tiimi siinä taustalla

Työntekijä: Joo, periaatteessa

Haastattelija: Joten se varmaan niinku vaikuttaa ihan hirveesti

Työntekijä: Vaikuttaa ja kyllähän se siis tietenkin se akuutti tilanne on akuutti tilanne, mutta et kyllähän se sekin **puidaan sitten tiimin kanssa** ja se, että... Mä uskon, että **jokainen, joka sen akuutin ilmoituksen tekee, niin tekee sen aiheesta, aiheesta siinä mielessä, että sit se tiimi kuitenkin tukee sitä ja et jotakin aihetta siihen on ollu** ja tota noin ninniin, mut sitten näin pitempiaikaisseurannat, niin onhan se tiimityöskentely, se on äärettömän tärkeä jo senki takia puida ne tilanteet, vaikka oisit tehny sen akuutinkin niin se, niin ne **työkaverit** niinku **tukee sua**, vaikka sulla ei olis kuvan palaa [?] epäilystä, etteikö tehny oikein, mut silti tavallaan olla semmosena **henkisenä tukena**, koska vaikka niinkun mä sanoin, että kokemus opettaa ja tekee niinku enemmän sitä, että uskaltaa puuttua, niin ne on silti aika, aika raskaita tilanteita. Mutta se, että niinkun semmonen tiimi tosiaan niin siin on ollu, misä mä törmäsin niinku tavallaan siihen, että **ne omat rajat, työkaverilla oli** ni, oli niinku niin **lähellä sitä työminää, vaikka niinkun mä sanoin, että vaikka mullakin on, mutta** se, että **ne eros** sitten niinkun **toisistansa siinä virantoimituksessa**, missä **mä oon** niinkun **ihan ehdoton ja sitten työkaveri taas oli**, että **onko se ny ihan aiheellista** joka kerta, nih tää oli **semmonen kompastuskivi. Sekin opettaa, tavallaan varmuutta jo siihen, että no, jos näin on, sit mun on tehtävä se päätös itte.** (LH3, s. 9-10)

Esimerkissä lastenhoitaja kertoo kokemuksiaan kahdesta tiimistä, joista ensimmäisessä hänen kokemuksiaan vähäteltiin eikä työntekijä kokenut pystyvänsä jakamaan tuntemuksiaan tai saavansa ymmärrystä työssään. Toisessa tiimissä tämä on kuitenkin onnistunut ja huolesta on muodostunut yhteinen asia. Työntekijän toimintaan tiimi ei sinällään näytä vaikuttaneen, sillä työntekijä on pitänyt henkilökohtaisesta rajastaan kiinni ja kantanut vastuun, vaikka tiimi ei olisi siihen mukaan lähtenytäkään.

Haastatteluista kävi ilmi, että työntekijät arvostavat sitä ammattitaitoa ja kokemusta, jota tiimi edustaa. Kun työntekijä kohtaa vaikean tilanteen ensimmäistä kertaa, voi hän pyytää paikalle avuksi toista tiimin jäsentä tai mennä kysymään neuvoja toiselta tiimin jäseneltä. Tiimissä työntekijöiden kokemukset voidaan jakaa yhdessä, jolloin ne auttavat toisia saman asian kanssa pohdiskelevia työntekijöitä. Voiko intuitiosta sitten olla apua kollektiivisesti? Vaikka ymmärrän intuition yksilöllisenä kokemuksena, voi asian jakaminen toisen kanssa vahvistaa omaa intuitiivista tulkintaa tilanteesta.

8.6. Henkilökohtainen raja – jaettu raja?

Tutkimukseni tavoitteena on ollut tarkastella henkilökohtaista rajaa kolmen orientoitumistavan kautta. Olen päätenyt ottamaan tarkasteluun mukaan kuitenkin vielä ammatillisuuden ja kollektiivisuuden, sillä ne nousivat selkeästi aineistosta esiin liittäen henkilökohtaisen rajan laajempaan viitekehukseen ja siihen ympäristöön, jossa päiväkodin työntekijä työskentelee. Seuraavaksi kokoon yhteen näitä lastensuojeluilmoituksen tekemistä koskevia henkilökohtaiseen rajaan liittyviä eri elementtejä, jotka eivät vaikuta yksin, vaan kietoutuvat yhteen muodostaen kokonaisuuden, jonka käsitän henkilökohtaisena rajana.

Kognitiivinen orientoituminen esiintyi aineistossa usealla tavalla, joista muodostui kolme ryhmää. Ensimmäinen ryhmä käsittää ne konkreettiset tunnusmerkit, joiden avulla työntekijä tekee tulkintansa lapsen ja perheen tilanteesta. Konkreettisuuden korostus nousi esiin tärkeänä tekijänä, sillä silloin lastensuojeluilmoitus voidaan perustella helpommin, jolloin esimerkiksi henkiseen väkivaltaan puuttuminen koetaan vaikeana asiana tunnusmerkkien ollessa ”näkymättömiä”. Toisena kognitiivisena orientoitumistapana aineistosta nousi esiin taustatietojen merkitys, mikä saattoi toisaalta tukea työntekijän tulkintaa lastensuojeluilmoituksen aiheellisuudesta, mutta toisaalta olla ristiriidassa oman tulkinnan kanssa. Kolmanneksi kognitiivinen orientoituminen liittyy muutoksen ja erilaisuuden tarkkaileminen, mikä tarkoittaa sitä, että työntekijät tarkkailevat näitä asioita lapsessa ja perheessä. Osa työntekijöistä kertoi myös tallentavansa tiedot systemaattisesti, jolloin kokonaistilanteen hahmottaminen helpottuu. Tieto määrittää henkilökohtaista rajaa monin eri tavoin, sillä tieto voi saada aikaan huolen eli vaikuttaa työntekijän tulkintaan tilanteesta. Tieto voi myös vähentää huolta tai saada aikaan ristiriidan. Tieto ei ole kuitenkaan ainoa henkilökohtaista rajaa määrittävä tekijä, vaan vain yksi osa sitä.

Emotionaalinen orientoituminen näyttää toimivan aineiston perusteella tiiviissä yhteistyössä kognitiivisen elementin kanssa. Työntekijän tunnetila voi vaikuttaa siihen, minkälaista tietoa työntekijä havainnoi ympäristöstään, mutta toisaalta tieto voi saada aikaan tietynlaisen tunnetilan työntekijässä. Työntekijät kuvasivat huolen heräämistä eräänlaisena tunteena liittäen siihen ”musta tuntuu” -ajattelutavan. Tunteen paikka ainoana perusteena lastensuojeluilmoitukselle saattaa kuitenkin olla melko heikko, jolloin työntekijä voi etsiä todisteita orientoitumalla kognitiivisesti tilanteeseen. Tunne tuo työntekijälle sisäisen kokemuksen, että asiaan pitää puuttua eli esimerkiksi lapsen olosuhteet voivat resonoida työntekijän huolestuneisuuden herättävään kohtaan. Vaikka

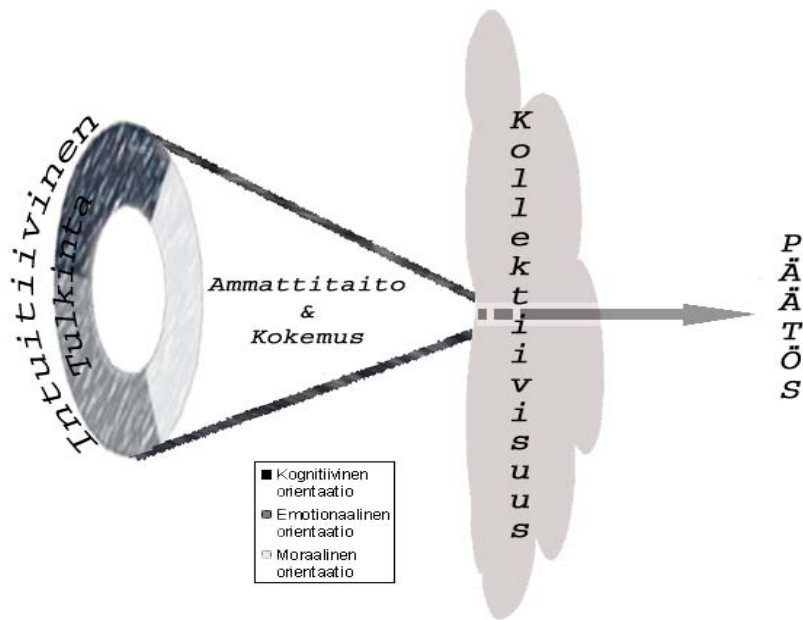
tunne ei olisikaan ainoa peruste asian puheeksi ottamisessa, on sillä oma vahva paikkansa, kuten eräs työntekijä kertoi käyttävänsä sitä keskustelun avaajana lapsen vanhemman kanssa.

Moraalista orientoitumista olen tarkastellut sekä moraalisen päätöksenteon mallintamisen käsitteiden että sen vaiheiden kautta. Olen soveltanut moraalisen päätöksenteon eri vaiheita, joita ovat dilemman tunnistaminen, vastuunottaminen, moraalinen päättely ja päätöksen tekeminen, siihen prosessiin, jossa päiväkodin työntekijä pohtii lastensuojeluilmoituksen tekemistä. Esimerkkejä moraalista päättelystä löytyi aineistosta runsaasti ja tuntui, että työntekijät olivat miettineet paljon moraalista puolta ja luottivat sen tuomiin perusteisiin. Moraalinen orientaatio määrittää suurelta osin henkilökohtaista rajaa, sillä siinä henkilökohtaiset näkemykset yhdistyvät laajempaan keskusteluun moraalista ja siitä mikä on hyväksyttävää. Moraalinen orientaatio ohjaa työntekijän ajattelua ja sitä kautta toimintaa, jolloin se vaikuttaa hyvin laaja-alaisesti henkilökohtaisen rajan määräytymiseen.

Ammattitaidon ja intuition osuus henkilökohtaisen rajan määrittämisessä näyttäytyi aineistossa siten, että ne ovat hyvin tärkeitä työntekijän toimintaa ohjaavia tekijöitä. Kokemukseen linkittyvä ammattitaito ja intuitio ovat henkilökohtaisia ominaisuuksia, joten niiden läsnäoloa siinä kohdassa, kun työntekijä pohtii lastensuojeluilmoituksen tekemistä, ei voida sivuuttaa, vaan ne on otettava huomioon olennaisina tulkintaa ohjaavina ulottuvuuksina.

Kollektiivisuus on tekijä, joka yhdistää kognitiivisen, emotionaalisen ja moraalisen orientoitumisen ja määrittää sitä kautta henkilökohtaista rajaa. Eri orientaatioelementeissä on nähtävissä kollektiivinen puoli. Kognitiivisessa orientoitumisessa se liittyy siihen, että tiimiltä haetaan vahvistusta omien lapsen tai perheeseen liittyvien havaintojen paikkansapitävyyteen. Emotionaalisessa orientoitumisessa kollektiivisella ulottuvuudella on puolestaan paikkansa silloin, kun työntekijä haluaa varmistaa omien tunteidensa ja tiimin työntekijöiden tunteiden samankaltaisuutta. Moraalinen orientaatio yhdistyy kollektiivisuuteen velvollisuuden ja vastuun jakautumisen suhteiden tarkastelussa. Ammattitaitoon ja intuitioon kollektiivisuus kytkeytyy kahdenlaisena: toisaalta se vahvistaa työntekijän varmuutta asiaan, mutta toisaalta se vaikuttaa ryhmän yhteiseen näkemykseen asiasta.

Kaiken kaikkiaan kollektiivisuutta ei voida erottaa siitä kokonaisuudesta, jossa henkilökohtainen raja määrittyy. Voitaisiinko päiväkodin työntekijän suhdetta lastensuojeluilmoituksen tekemisen prosessissa kuvata paremminkin jaetun rajan näkökulmasta? Seuraavassa kuviossa hahmotan

Kuva 1: Päätöksentekoprosessi

päätöksentekoprosessia, joka liittyy lastensuojeluilmoituksen pohtimiseen. Ensin huolen heräämisen kautta tilanteeseen kytkeytyy työntekijän intuitiivinen tulkinta sisältäen kognitiivisen, emotionaalisen ja moraalisen ulottuvuuden. Tulkinta etenee yhdistyen ammattitaitoon ja kokemukseen, jotka ohjaavat työntekijän ajattelua. Tähän mennessä työntekijän henkilökohtainen raja tapauksen suhteen on määrittynyt ja hän on valmis ottamaan asian esille työtiimissä. Lopullinen päätös siitä, miten tilanteessa toimitaan, syntyy siis tiimin päätöksen kautta, jolloin kunkin työntekijän henkilökohtainen raja ei välttämättä ole sama kuin päätös. Kuva pyrkii tuomaan esiin kollektiivisuuden suuren merkityksen päätöksenteossa. Intuitiivisen tulkinnan, ammattitaidon ja kokemuksen muodostama henkilökohtainen raja saattaa siten erota lopullisesta päätöksestä juuri kollektiivisuuden vuoksi. Henkilökohtainen raja on kuitenkin ammattitaidon ja kokemuksen myötä muuntautuva raja, sillä esimerkiksi työntekijä on voinut testata rajaansa aiemminkin kollektiiviseen rajaan, mikä on voinut muuttaa osaltaan henkilökohtaista rajaa.

9. LOPUKSI

Tässä pro gradu -tutkielmassa on etsitty henkilökohtaisen rajan paikkaa siitä prosessista, jossa päiväkodin työntekijä pohtii lastensuojeluilmoituksen tekemistä. Analyysia on ohjannut alusta asti orientoitumisen eri elementtien soveltaminen tähän rajaan. Tutkimuskysymyksien avulla oli tavoitteena tutkia, miten ja millaiseksi henkilökohtainen raja määrittyy päiväkodin työntekijöiden puheessa ja miten orientoitumistapojen eri elementit määrittävät henkilökohtaista rajaa. Päiväkodin työntekijät tuntuivat tunnistavan idean henkilökohtaisen rajan olemassaolosta ja pohtivat sitä monesta näkökulmasta käsin. Tässä tutkimuksessa on pyritty tarkastelemaan useamman työntekijän näkökulmaa henkilökohtaiseen rajaan. Mikäli haastateltavia olisi ollut vain muutama, oltaisiin voitu määrittää tarkemmin kunkin työntekijän henkilökohtaisen rajan paikkaa.

Kaiken kaikkiaan työntekijöiden vastaukset vahvistivat sitä hypoteesia, joka minulla tutkimuksen alussa oli. Orientoitumisen eri elementit voidaan liittää henkilökohtaiseen rajaan. Aineistosta nousi helpostikin esille useita esimerkkejä orientoitumisen eri elementtien vaikutuksesta ilman, että niistä kysyttiin suoraan haastateltavilta. Aineisto vahvisti näiden elementtien olemassaoloa ja vaikutusta henkilökohtaisen rajan määrittymisessä.

Toisaalta huomasin, että kollektiivisuuden tärkeä rooli oli jäänyt alussa huomioimatta tutkimustehtävää asettaessani. Heino (1997, 40) tiivistää tutkimuksessaan, että sosiaalityöntekijän yhteiskunnallisessa työnjaossa määritelty tehtävä on muuttaa omalla toiminnallaan subjektiivisia, lastensuojelun asiakkuuteen tulkitsemiaan merkityksiä ja koodeja, objektiivisiksi viranomaismäärityksiksi. Kyse on siis alun perin subjektiivisen tulkinnan muuttumisesta objektiiviseksi tosiasiaksi, sosiaalisesti tuotetuksi faktaksi (mt., 41). Tämä sama prosessi toistuu päiväkodin työntekijän työssä, jossa työntekijä pohtii lastensuojeluilmoituksen tekemistä, mikä liittyy osaltaan lastensuojelullisten asioiden ja asiakkuuden pohdintaan. Pohtiessaan päätöstään työntekijä joutuu ottamaan kantaa myös henkilökohtaisen mielipiteensä ja kokemuksensa kautta, eli työntekijä ei ole ohjelmoitu robotti, joka toimii automaattisesti, vaan prosessiin liittyy paljon huomioonotettavia asioita. Olennaista tässä on se, että pohtiessaan lastensuojeluilmoituksen tekoa työntekijä tulee tuottaneeksi subjektiivisesta tulkinnasta (tiedot, tapahtumat, merkit, tuntemukset) objektiivisen tosiasian (jotain on tapahtunut, mihin pitää puuttua). Työntekijä on suhteuttanut ammatillisuutensa, kokemuksensa, mielipiteidensä ja näkemystensä avulla tulkintaansa, mikä saa hänet päätyämään johonkin ratkaisuun.

Alkaessani pohtia henkilökohtaiseen rajaan vaikuttavia asioita ajattelin asiaa melko yksioikoisesti pysytellen yksilön sisäisessä pohdinnassa. Poissuljin yksilön häntä ympäröivästä todellisuudesta, johon päiväkodin työntekijöillä kuuluu olennaisena työyhteisön muut työntekijät. Aineistoa läpikäytyäni huomasin, että näin ei voi kuitenkaan edetä, sillä myös muu työyhteisö vaikuttaa henkilökohtaisen rajan määrittymiseen yhtä olennaisesti kuin oma kokemuskin. Aineisto tavallaan täydensi näkemystä siitä, että orientoitumisen elementtien vaikutuksen lisäksi kollektiivisuudella on tärkeä tehtävänsä juuri päiväkodin työntekijän päätösten kannalta, sillä harvemmin työntekijä joutuu yksin pohtimaan lastensuojeluilmoituksen tekemistä, vaan yleensä tätä pohditaan yhteisesti tiimissä. Tiimi siis vaikuttaa päätökseen lastensuojeluilmoituksen tekemisestä, mutta myös työntekijän henkilökohtaiseen rajaan, sillä työntekijät kuvasivat päätöksen yksimielisyyttä tärkeänä tekijänä. Henkilökohtaisesta rajasta tulee myös silloin jaettu ja yhteinen, sillä tiimi pyrkii yksimieliseen päätökseen.

Tässä pro gradu -tutkielmassa on lähdetty liikkeelle ilmiön kartoittamisesta käsittelemällä lasten kaltoinkohtelua ja sen moninaisia määritelmiä. Ilmiötä on tämän jälkeen tarkasteltu viranomaisnäkökulmasta lastensuojeluilmoituksen kautta. Seuraavaksi on siirrytty lasten kaltoinkohtelun kohtaamiseen päivähoidossa ja vielä tarkemmin päiväkodissa. Lasten kaltoinkohteluun puuttuminen ja päivähoito yhdistyvät työntekijän henkilökohtaisen rajan kautta. Henkilökohtainen raja on myös nähtävä osana päiväkodin työntekijän asiantuntijuuden kontekstia, jolloin jaetun rajan merkitys on kiinnostava.

Heino (1997, 7) käyttää tutkimuksessaan käsitettä ”naksaus” kuvaamaan kohtaa, jossa lastensuojelun asiakkuuden voidaan katsoa alkavan. Tätä ”naksasta” en ole kuitenkaan tässä tutkimuksessa analysoinut sen tarkemmin, mikä olisi saattanut olla mahdollista, jos haastateltavia olisi ollut vähemmän ja haastatteluissa olisi käsitelty esimerkiksi vain yhtä tapausta. Vaikka päiväkodin työntekijäkin tulee tavallaan määrittäneeksi lapsen ja perheen lastensuojelun asiakkuutta pohtiessaan lastensuojeluilmoituksen tekemistä, soveltuu ”naksaus” paremmin kuvaamaan lastensuojelun asiakkuuden alkamista kuin henkilökohtaisen rajan ylittymistä. Vaikuttaa siltä, että Heinin (1997, 8) käyttämä intuitiivinen tulkinta, joka muodostuu eri elementtien kokonaisuudesta, vaikuttaa näkymättömällä tavalla taustalla jättäen henkilökohtaisen rajan tarkan paikan kuitenkin hämäräksi.

Aineisto oli kerätty haastattelemalla sekä kunnallisten että yksityisten päiväkotien työntekijöitä. Tavoitteena oli täydentää henkilökohtaisen rajan paikan määrittystä ja nähdä päiväkotien työtä

kokonaisuutena. Välttelin kunnallisen ja yksityisen päivähoiton erojen etsimistä ja vastakkainasettelua. Huomasin kuitenkin, että kunnallisten päiväkotien työntekijöiden juuri saama lasten kaltoinkohtelua koskeva koulutus vaikutti vastauksiin siten, että aiheesta tuntui olevan keskusteltu aktiivisesti työntekijöiden kesken.

Tutkimuksessa keskityttiin päiväkodin työntekijöiden henkilökohtaisen rajan määrittämiseen, missä kollektiivisuuden vaikutus ja jaetun rajan kokemus nousivat aineistosta voimakkaasti esiin. Jatkotutkimuksessa olisikin mielenkiintoista kartoittaa muita päivähoiton osa-alueiden työntekijöiden henkilökohtaisen rajan paikkaa. Etenkin perhepäivähoitajat, jotka tekevät yksinäisempää työtä ilman toisten työntekijöiden jatkuvaa läsnäoloa, voisivat kokea henkilökohtaisen rajan paikantumisen eri tavalla. Kollektiivisuus voisikin asettua eriarvoisena perhepäivähoitajien vastauksissa tai kenties sen tilalla olisi jokin muu määrittävä tekijä.

LÄHTEET

- Anttonen, Anneli (2003) Lastenhoidon kaksi maailmaa. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus Kirja, 159-185.
- Arnkil, Tom Erik (2004) Verkostotyö lastensuojelussa – menetelmät huolen mukaan. Teoksessa Annamajja Puonti & Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 214-239.
- Coffey, Amanda & Atkinson, Paul (1996) Making Sense of Qualitative Data. Complementary Research Strategies. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- Corby, Brian (2000) Child abuse. Towards a knowledge base. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.
- Dahlberg, Gunilla & Moss, Peter & Pence, Alan (1999) Beyond Quality in Early Childhood Education and Care: Postmodern Perspectives. London, Philadelphia: RoutledgeFalmer.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Forsberg, Hannele (1998) Perheen ja lapsen tähden. Etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Forsberg, Helena & Linnas, Helena (2004) Lapsi ja lastensuojelu. Teoksessa Annlis Söderholm & Ritva Halila & Satu Kivitie-Kallio & Jussi Mertsola & Sirku Niemi (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 218-238.
- Gottberg, Eva (2004) Lapsen juridiset oikeudet. Teoksessa Annlis Söderholm & Ritva Halila & Satu Kivitie-Kallio & Jussi Mertsola & Sirku Niemi (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 40-56.
- Grönfors, Martti (1982) Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY.

Heikkinen, Erja (1998) Subjektiiivisin oikeus – päivähoitopalvelut paineiden alla. KuntaSuomi 2004 –tutkimuksia nro 11. Acta nro 94. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Heino, Tarja (1997) Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Sosiaalityöntekijän tuottama määräyty lastensuojelun asiakkaaksi. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Sosiaalipolitiikan laitos, sosiaalityö. Jyväskylä: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen tutkimuksia 77.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2004) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Huttunen, Eeva (1989) Päivähoidon toimiva arki. Varhaiskasvatuksen käytäntöjen kehittäminen. Jyväskylä: Suomen kaupunkiliitto.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (1995) Tulkitseva sosiaalityö. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat. Konstruktionistinen näkökulma. Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto, 9-31.

Kallio, Pentti & Tupola Sarimari (2004) Lapsen fyysinen pahoinpitely. Teoksessa Annlis Söderholm & Ritva Halila & Satu Kivitie-Kallio & Jussi Mertsola & Sirkku Niemi (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 87-101.

Karila, Kirsti & Nummenmaa, Anna Raija (2001) Matkalla moniammatillisuuteen. Kuvauskohteena päiväkotii. Helsinki: WSOY.

Kivinen, Tarja (1994) Valikoituminen lastensuojelun asiakkaaksi. Näkökulmia asiakkuuden määrittymiseen. Stakes tutkimuksia 45/1994. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Kvale, Steinar (1996) Interviews. An Introduction to Qualitative Research Interviewing. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.

Kädestä pitäen – turvaa lapselle. Käsikirja kaltoin kohdellun lapsen kanssa työskenteleville (2005).

Laitinen, Merja (2004) Häväistyt ruumiit, rikotut mielet. Tutkimus lapsina läheissuhteissa seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ja miesten elämästä. Tampere: Vastapaino.

Laki lasten päivähoidosta 36/1973.

Lastensuojelulaki 5.8.1983/683.

Lastensuojelun keskusliitto. Lastensuojelu ja sijaishuolto. Saatavilla muodossa:

http://www.lskl.fi/showPage.php?page_id=84. Viitattu 9.1.2006.

Mahkonen, Sami (2003) Lastensuojeluilmoitus. Jyväskylä: Edita Publishing Oy.

Mikkola, Matti & Helminen, Jarkko (1994) Lastensuojelu. Helsinki: Karelactio.

Nyqvist, Leo (2003) Lainsäädäntö väkivaltatyön tukena. Teoksessa Eija Paavilainen & Tarja Pösö Lapset, perhe ja väkivaltatyö. Helsinki: WSOY, 193-209.

Onnismaa, Eeva-Leena (1999) Päiväkoti lastensuojelun tukitoimena – toiveiden tynnyri vai huolten hautomo? Stakes aiheita 29/1999. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Oranen, Mikko (2001) Juuret, raamit ja numerot – Lapsen aika projektina. Teoksessa Mikko Oranen (toim.) Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Lapsen aika. Ensi- ja turvakotien liitto. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 30. Helsinki, 13-40.

Oranen, Mikko (2001) Elämää varjossa – väkivallalle altistumisen vaikutuksista. Teoksessa Mikko Oranen (toim.) Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Lapsen aika. Ensi- ja turvakotien liitto. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 30. Helsinki, 41-65.

Paavilainen, Eija (1998) Lasten kaltoinkohtelu perheessä. Perheen toiminta ja yhteistyö perhettä hoitavan terveydenhoitajan kanssa. Tampereen yliopisto. Hoitotieteen laitos. Acta Universitatis Tamperensis 604. Tampere.

- Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja (2003) Lasten kokema perheväkivalta käsitteinä ja ilmiöinä. Teoksessa Eija Paavilainen & Tarja Pösö Lapset, perhe ja väkivaltatyö. Helsinki: WSOY, 13-44.
- Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja (2003) Moniammatillinen orientaatio perheväkivaltaan. Teoksessa Eija Paavilainen & Tarja Pösö Lapset, perhe ja väkivaltatyö. Helsinki: WSOY, 45-58.
- Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja (2003) Epäily, tunnistaminen, ilmitulo ja puuttuminen perheväkivaltaan. Teoksessa Eija Paavilainen & Tarja Pösö Lapset, perhe ja väkivaltatyö. Helsinki: WSOY, 75-88.
- Pulma, Panu (2004) Lastensuojelun kehityslinjoja. Teoksessa Annamajja Puonti & Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 11-20.
- Pösö, Tarja (1995) Lasten pahoinpitely lastensuojelussa – ollako vai eikö olla? Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat. Konstruktionistinen näkökulma. Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto, 32-53.
- Raunio, Kyösti (1999) Kommentteja sosiaalitutkimuksen metodologiaan. Sosiologia 36 (2), 143-145.
- Salo, Eeva & Ståhlberg, Marja-Riitta (2004) Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Teoksessa Annlis Söderholm & Ritva Halila & Satu Kivitie-Kallio & Jussi Mertsola & Sirkku Niemi (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 102-116.
- Sinkkonen, Jari (2004) Lapsen emotionaalinen kaltoinkohtelu. Teoksessa Annlis Söderholm & Ritva Halila & Satu Kivitie-Kallio & Jussi Mertsola & Sirkku Niemi (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 75-86.
- Söderholm, Annlis (2004) Johdanto. Teoksessa Annlis Söderholm & Ritva Halila & Satu Kivitie-Kallio & Jussi Mertsola & Sirkku Niemi (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 10-15.
- Tainio, Liisa (toim.) (1997) Keskustelunanalyysin perusteet. Tampere: Vastapaino.

Tampereen kaupunki. Lasten päivähoito. www.tampere.fi/perhepalvelut/paivahoito/index.html. Viitattu 6.9.2005.

Tampereen kaupunki. Päiväkodit. www.tampere.fi/perhepalvelut/paivahoito/paivakodit/index.html. Viitattu 6.9.2005.

Tampereen kaupunki. Yksityiset päiväkodit ja ryhmäperhepäiväkodit. www.tampere.fi/perhepalvelut/paivahoito/paivakodit/yksityiset.html. Viitattu 6.9.2005.

Taskinen, Sirpa (toim.) (2003) Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Stakes oppaita 55. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista (2002). Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2002:9. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla myös www-muodossa: <http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/varhais2/kasvatus.pdf>. Viitattu 15.10.2005.

Varhaiskasvatustyöryhmän muistio (1999). Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistio 1999:4. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla myös www-muodossa: <http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/varhais1/kasvatusv.pdf>. Viitattu 15.10.2005.

Viitasaari, Leena (2003) Lasten kokema perheväkivalta päivähoiton haasteena. Teoksessa Eija Paavilainen & Tarja Pösö (toim.) Lapset, perhe ja väkivaltatyö. Helsinki: WSOY, 103-116.

Taustakysymykset:

- (- Sukupuoli)
- Ammattinimike
- Kokemus
- Kuinka monessa päivähoidoyksikössä ollut, kuinka kauan tässä yksikössä?
- Minkä ikäisten lasten ryhmässä on?

1. Lastensuojeluilmoitusten tekeminen

- Kuka tekee päiväkodista lastensuojeluilmoitukset? Millainen työnjako?
- Puhutaanko niistä ensin yhdessä? Voiko se vaikuttaa siihen, tehdäänkö ilmoitusta?
- Onko ilmoittajalla mielikuvaa/toivetta/näkemyistä miten asia jatkuu lastensuojelussa? Saako palautetta lastensuojelusta?
- Onko itse tehnyt ilmoituksia uransa aikana? Onko yksiköstä tehty ls-ilmoituksia viimeisen 6 kk:n aikana?
- Miten mahdolliset seuraamukset (esim. hoitosuhteen katkeaminen tai ei seuraamuksia lastensuojelusta) vaikuttavat päätökseen ilmoitusten tekemisestä?
- Miten työntekijä perustelee ilmoituksen tekemisen tai tekemättä jättämisen itselleen? Tarvitseeko perustella?
- Kokeeko työntekijä tarvitsevansa tukea tai työnohjausta? Tuntuuko aihe vaikealta?
- Kerro esimerkki! Oliko kauan pohdittu? Miksi halusi kertoa esimerkin?

2. Henkilökohtaisen rajan tunnistaminen ja määrittely

- Miten työntekijä määrittelee lastensuojelullisen huolen?
- Mitkä asiat vaikuttavat siihen, että työntekijä ottaa puheeksi huolen lapsesta? Millaisista asioista huolestuu/ tehdään ilmoituksia?
- Mitä asioita työntekijä pohtii ennen kuin ottaa huolen puheeksi?
- Miten selvästi työntekijä tunnistaa tai hahmottaa tilanteet, joissa tulee tai ei tule tehdä ilmoitusta? Onko jäsentynyt esim. kokemuksen kautta?
- Miten henkilökohtaiset kokemukset ja mielipiteet voivat työntekijän mielestä vaikuttaa tilanteessa?
- Tietääkö sitä heti perheestä, että se on lastensuojeluperhe? (Tiedot etukäteen/ tunne/ intuitio?)

- Kenen kanssa otetaan puheeksi (työntekijät, tiimit, vanhemmat)? Millainen prosessi on, onko aina samanlainen?

3. Henkilökohtaisen rajan vaikutus

- Onko lastensuojeluilmoitusten tekemisestä ohjeistettu työntekijää?
- Tietääkö työntekijä viranomaisvelvollisuudestaan? Keskustellaanko tästä yhdessä?
- Miten työntekijä kokee henkilökohtaisen rajansa suhteessa annettuihin ohjeisiin? Määrittääkö jompikumpi toista? Kumman mukaan toimitaan jos ne ristiriidassa?
- Vertaako työntekijä tilannetta aiempiin kokemuksiinsa tai tilanteisiin, joissa on pohtinut ilmoituksen tekoa?
- Pohtiiko työntekijä jälkeempään tapauksia, joista ilmoitusta ei ole tehty vaikka sitä on mietitty?
- Kenen kanssa tehdään yhteistyötä ja miten se toimii?